

Українська академія банківської справи
Національного банку України
Кафедра фінансів

ФІНАНСИ ПІДПРИЄМСТВ

Посібник

Для студентів економічних спеціальностей
всіх форм навчання

Суми
УАБС НБУ
2006

УДК 336.64(073)

Ф59

Рекомендовано до видання методичною радою обліково-фінансового факультету Української академії банківської справи Національного банку України, протокол № 6 від 14.02.2006.

Розглянуто та схвалено на засіданні кафедри фінансів, протокол № 6 від 12.02.2006.

Укладачі:

кандидат економічних наук, доцент

Т.М. Мельник;

кандидат економічних наук, доцент

Ю.С. Конопліна;

асистент

О.В. Дейнека

Рецензент

доктор економічних наук, професор

С.В. Науменкова

Відповідальний за випуск

кандидат економічних наук, доцент

Н.А. Дехтяр

Ф59 Фінанси підприємств: Посібник / Уклад.: Т.М. Мельник, Ю.С. Конопліна, О.В. Дейнека. – Суми: УАБС НБУ, 2006. – 122 с.

Посібник містить методичні вказівки щодо вивчення курсу у розрізі окремих тем, а також розрахунково-аналітичні завдання, які повинні бути виконані студентами на практичних заняттях та в процесі їх самостійної роботи.

Призначений для студентів економічних спеціальностей всіх форм навчання.

УДК 336.64(073)

© Українська академія банківської справи
Національного банку України, 2006

ЗМІСТ

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ.....	4
ВСТУП	6
Тема 1. ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ФІНАНСІВ ПІДПРИЄМСТВ	6
Тема 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ГРОШОВИХ РОЗРАХУНКІВ ПІДПРИЄМСТВ	11
Тема 3. ГРОШОВІ НАДХОДЖЕННЯ ПІДПРИЄМСТВ	21
Тема 4. ВИТРАТИ ПІДПРИЄМСТВА ТА ЇХ ПЛАНУВАННЯ.....	27
Тема 5. ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОГО РЕЗУЛЬТАТУ (ПРИБУТКУ), ЙОГО ПЛАНУВАННЯ ТА НАПРЯМИ ВИКОРИСТАННЯ.....	37
Тема 6. ОБОРОТНІ КОШТИ ТА ЇХ ОРГАНІЗАЦІЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ.....	45
Тема 7. ОПОДАТКУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ	53
Тема 8. КРЕДИТУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ.....	59
Тема 9. ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДТВОРЕННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ	70
Тема 10. ОЦІНКА ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА	77
Тема 11. ВИЗНАЧЕННЯ ТА АНАЛІЗ ГРОШОВИХ ПОТОКІВ ПІДПРИЄМСТВА	88
Тема 12. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ФІНАНСОВОГО ПЛАНУВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ.....	94
Тема 13. СИСТЕМА ФІНАНСОВИХ ПЛАНІВ	97
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	116

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Загальновідомо, що фінанси підприємств є основою фінансової системи країни, тому створення ефективної економічної системи України залежить від прибуткової діяльності суб'єктів господарювання всіх форм власності, різної галузевої приналежності та в усіх сферах діяльності. За цих умов необхідна сучасна, адекватна ринковим умовам організація фінансової діяльності кожного підприємства, а, отже, підготовка фахівців в галузі фінансів, що мають глибокі теоретичні і практичні знання, можуть узагальнювати та застосовувати закордонний досвід розвинутих країн в діяльності вітчизняних підприємств, є своєчасною та актуальною. **Фінанси підприємств** являють собою наукову дисципліну, яка вивчає питання механізму організації фінансів підприємств, специфіку діяльності підприємств з урахуванням їх організаційно-правових форм, виду діяльності і галузевої приналежності, особливості аналізу фінансового стану та фінансового планування підприємств різної галузевої приналежності.

Мета курсу – сформувати теоретичну та методологічну базу, необхідну для вільного оволодіння практикою використання платіжних інструментів; озброїти студентів поглибленими знаннями з питань механізму організації фінансів підприємств в сучасних умовах; розкрити методіку складання поточних і перспективних фінансових планів і бюджетів; виробити навички розробки варіантів фінансових рішень, їх обґрунтування і прийняття оптимального варіанта на основі результатів економічного аналізу; навчати оцінювати вплив фінансових рішень на загальну фінансову стійкість підприємств та інтереси їх власників.

Основним завданням вивчення курсу “Фінанси підприємств” є формування у студентів знань з таких питань:

- основи організації фінансів підприємств з урахуванням організаційно-правових форм і галузевої приналежності;
- організація грошових розрахунків підприємств та сфери їх застосування;
- механізм формування доходів, витрат та фінансових результатів діяльності підприємств, напрямків їх розподілу і використання;
- особливості організації оподаткування та кредитування підприємств в умовах обмеженості фінансових ресурсів;
- фінансове забезпечення відтворення необоротних та оборотних активів;
- організація фінансового планування та бюджетування на підприємствах на основі використання висновків комплексної оцінки фінансового стану підприємства.

Курс “Фінанси підприємств” безпосередньо пов’язаний з такими дисциплінами, як “Статистика”, “Фінанси”, “Економічний аналіз”, “Бухгалтерський облік”, “Фінансовий менеджмент” та ін.

Предметом навчальної дисципліни є вивчення сукупності фінансових відносин підприємств та організацій.

У результаті вивчення курсу студенти повинні

знати:

- цілі, задачі, зміст і специфіку організації фінансової роботи підприємств різних форм власності, виду діяльності і галузевої приналежності;
- законодавство України і міжнародне регламентування в області проведення фінансових операцій;
- загальну методичку і технічні прийоми складання планових, прогнозних і звітних розрахунків усіх фінансових показників;
- методички фінансового планування і бюджетування та сфери їх застосування;
- форми і методи організації взаємовідносин, здійснення розрахунків, кредитування, страхування підприємств;
- методи аналізу фінансових результатів і фінансової стійкості, потенційного банкрутства;

вміти:

- знаходити необхідну інформацію, перевіряти її достовірність і використовувати її при прийнятті фінансових рішень;
- складати всі необхідні фінансові плани і прогнози;
- оперативно використовувати результати економічного аналізу при розробці і прийнятті рішень, направлених на забезпечення стійкої роботи підприємства;
- забезпечувати найбільш ефективне використання капіталу з метою подальшого розвитку підприємства і дотримання інтересів власників;
- аналізувати грошові потоки підприємства;
- організовувати і здійснювати фінансовий контроль.

Програму курсу розроблено згідно з законодавством України у фінансовій сфері.

Викладання курсу здійснюється шляхом проведення лекційних та практичних занять. Певна частина матеріалу повинна бути засвоєна студентами в процесі самостійної роботи і виконання тестових та розрахунково-аналітичних завдань. Залежно від форми навчання та спеціальності формами підсумкового контролю є виконання контрольної або курсової роботи, а також складання заліку або іспиту з курсу.

Окремі питання цієї дисципліни входять до програми виробничої практики студентів, а також до рекомендованої тематики науково-дослідницьких і дипломних робіт.

Самостійна робота студентів в межах, визначених тематичними планом дисципліни, проводиться у наступних формах:

- опрацювання основних тем курсу на основі лекційного матеріалу, нормативно-правової бази;
- самостійне опрацювання окремих питань та тем згідно з рекомендованою навчально-методичною та додатковою літературою;
- підготовка доповідей і виступів на практичних заняттях, самостійний пошук додаткових інформаційно-довідкових джерел;
- підготовка до відповідних форм проміжного контролю (колоквіумів, контрольних робіт, тестових завдань);
- підготовка та написання курсової (контрольної) роботи, складання заліку (іспиту).

ВСТУП

Предмет курсу, його місце в навчальному плані підготовки фахівців з економіки. Мета дисципліни та основні завдання вивчення курсу, його теоретичні та методологічні засади. Структура курсу. Зв'язок курсу “Фінанси підприємств” із суміжними дисциплінами, виробничою практикою, курсовим і дипломним проектуванням.

Тема 1. ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ФІНАНСІВ ПІДПРИЄМСТВ

Поняття й сутність фінансів підприємств. Функції фінансів як внутрішня властивість і форма вияву їх сутності. Фінанси підприємств за умов формування ринкової економіки.

Сфери фінансових підприємств. Внутрішні та зовнішні фінансові відносини підприємств.

Грошові доходи, грошові фонди, фінансові ресурси підприємств. Методи й способи формування фінансових ресурсів. Джерела формування фінансових ресурсів. Внутрішні й зовнішні джерела. Власні, позикові та залучені кошти. Державне регулювання формування фінансових ресурсів підприємств.

Основи організації фінансів підприємств: комерційний розрахунок, неприбуткова діяльність, кошторисне фінансування.

Особливості організації фінансів підприємств залежно від форми власності, галузі економіки, організаційно-правової форми, сфери діяльності.

Зміст, задачі та організація фінансової роботи на підприємствах.

Методичні вказівки щодо вивчення теми

Розпочати вивчення теми потрібно з розгляду сутності поняття “фінанси підприємств”, їх ознак та ролі в умовах формування ринкової економіки. У зв’язку з тим, що будь-яка фінансова категорія розглядається у розрізі функцій, які вона виконує, значна увага повинна бути приділена вивченню функцій фінансів підприємств, а саме – забезпечувальної, розподільчої, контрольної. При цьому не слід ототожнювати функції фінансів та фінансів підприємств.

Якщо об’єктом дослідження фінансів підприємств є фінансові відносини, то наступним питанням, яке повинно бути розглянуто, є вивчення сфер фінансових відносин. Вони розглядаються у розрізі об’єктів, суб’єктів та конкретних груп, до яких відносять внутрішні фінансові відносини, що опосередковують відносини з приводу формування статутного капіталу, формування і розподілу прибутку підприємства та формування і використання амортизаційних відрахувань, та зовнішні – фінансові відносини з іншими підприємствами з приводу придбання і реалізації продукції та отримання комерційних кредитів; з банківськими установами з приводу розрахунково-касового, кредитного та іншого банківського обслуговування; з іншими небанківськими установами з приводу кредитування, інвестування, страхування та з державою та державними цільовими фондами з приводу сплати обов’язкових платежів та можливого бюджетного фінансування.

Наступним питанням теми є вивчення сутності та напрямків використання фінансових ресурсів підприємства. У зв’язку з тим, що немає усталеного визначення поняття “фінансові ресурси”, то дослідження цього питання слід розпочати з огляду точок зору провідних вітчизняних та закордонних фінансистів на нього. В процесі розгляду потрібно звернути увагу наскільки повно та точно кожне визначення розглядає дане поняття з точки зору їх форм вияву (фондова, нефондова), джерел формування (власні, позикові, залучені) та напрямків використання (забезпечення процесу розширеного відтворення, виконання фінансових зобов’язань). Виходячи із зазначеного, фінансові ресурси можна розглядати як частину грошових доходів та надходжень суб’єктів господарювання, що використовуються для формування децентралізованих фондів та в нефондовій формі для забезпечення процесів розширеного відтворення та для виконання фінансових зобов’язань. Вивчення цього питання може бути доповнено розглядом різних класифікаційних груп фінансових ресурсів, до яких можна віднести: їх кругообіг (початкові, прирощені), характер використання (в кругообігу, матеріалізовані), джерела формування (власні, надані або залучені, позикові).

Ринкова економіка передбачає функціонування підприємств за різними методами, до яких відносять: комерційний розрахунок, неприбуткову діяльність та кошторисне фінансування. Розгляд кожного з методів повинен передбачати вивчення принципів кожного з них, а також відмінностей, що існують між ними. У зв'язку з тим, що більшість вітчизняних підприємств функціонують за методом комерційного розрахунку, то потрібно при розгляді його принципів згадати про поняття самоокупності та самофінансування і в жодному разі не отожднювати їх, тому що самоокупність означає покриття витрат простого відтворення за рахунок власних доходів, а самофінансування – покриття витрат на розвиток виробництва за рахунок отриманого прибутку та залучених кредитів, які також погашаються за рахунок цього прибутку. При розгляді кошторисного фінансування доцільно його розглядати у розрізі бюджетного та безпосередньо кошторисного фінансування. Але незалежно від виду установ, що використовують даний метод, вони функціонують на наступних принципах: плановість, цільовий характер, виділення коштів залежно від фактичних показників діяльності установи, підзвітність. При розгляді підприємств, що функціонують на принципах неприбуткової діяльності, увагу, насамперед, слід звернути уваги на особливості формування їх фінансових ресурсів, а також на мету їх створення і функціонування.

Курс “Фінанси підприємств” відповідно до галузевих стандартів освіти України насамперед спрямований на вивчення особливостей організації фінансів промислових підприємств. Однак галузева структура виробництва України є достатньо розвинутою, тому потрібно також приділити увагу вивченню особливостей організації фінансів підприємств у розрізі інших видів економічної діяльності, а саме: сільськогосподарства, транспорту, будівництва та торгівлі. Розгляд специфічних ознак підприємств кожного виду повинен передбачати аналіз особливостей формування доходів та витрат підприємства, системи організації оборотних коштів підприємства, характеру виготовленого продукту, тривалості операційного циклу, специфіці фінансового забезпечення діяльності даних підприємств, особливостей фінансового планування та аналізу діяльності підприємства.

Законодавство України (Цивільний та Господарський кодекси України, закони України “Про господарські товариства” та “Про акціонерні товариства”) регламентує діяльність підприємств різних організаційно-правових форм та форм власності підприємств. Тому в межах даної теми повинен бути проведений порівняльний аналіз діяльності підприємств України у розрізі наступних питань: порядок створення, умови формування майна, обсяг відповідальності та права за-

сновників, організація управління та особливості фінансової роботи на підприємстві. Об'єктами аналізу при цьому виступають: приватні підприємства, господарські товариства (акціонерне, товариство з обмеженою відповідальністю, товариство з додатковою відповідальністю, повне та командитне товариства), державні (в т.ч. казенні) та комунальні підприємства.

Завершальним етапом вивчення теми є розгляд питання змісту та завдань фінансової роботи на підприємстві. Як відомо, фінансова робота – це система форм, методів, що використовуються для фінансового забезпечення функціонування підприємства і досягнення поставленої мети. В цілому, фінансова робота підприємства передбачає наступні напрямки: фінансове планування, аналіз і контроль та поточну фінансову роботу. В процесі вивчення цього питання слід звернути увагу на особливості організації фінансової роботи залежно від організаційно-правової форми підприємства та його галузевої приналежності, розглянувши це питання у взаємозв'язку з попереднім.

Питання для обговорення на практичних заняттях

1. В чому полягає сутність фінансів підприємств та їх роль в умовах ринкової економіки?
2. Функції фінансів як внутрішня властивість і форма вияву сутності фінансів підприємств.
3. Сфери фінансових підприємств у розрізі їх об'єктів і суб'єктів. Внутрішні та зовнішні фінансові відносини підприємств.
4. Визначення понять “фінансові ресурси” та “грошові фонди підприємств”. Основні класифікаційні групи фінансових ресурсів підприємств.
5. Основи організації фінансів підприємств: комерційний розрахунок, неприбуткова діяльність, кошторисне фінансування та їх характеристика.
6. Аналіз особливостей організації фінансів підприємств залежно від виду економічної діяльності, сфери діяльності, форми власності, організаційно-правової форми на підставі вітчизняного законодавства.
7. Зміст, задачі та напрямки організації фінансової роботи на підприємствах.

Завдання для самостійної роботи студентів

1. Обґрунтувати, наскільки правильними є наступні підходи щодо визначення поняття “фінанси підприємств”:
  - а) це є функція адміністративного управління грошовими потоками господарюючого суб'єкта;

- б) пов'язані, насамперед, з формуванням фондів грошових коштів;
  - в) знаряддя первинного розподілу та подальшого перерозподілу фінансових ресурсів відповідно до політики правлячої партії;
  - г) система грошових відносин з приводу руху грошових фондів;
  - г) застосування різних прийомів та методів для досягнення максимального достатку фірми або загальної вартості фінансового капіталу, вкладеного у справу;
  - д) форма фінансування та кредитування підприємницької діяльності;
  - е) планомірний рух фінансових фондів, що виражають відносини з приводу необхідного, обов'язкового вилучення вартості та їхнього використання в інтересах суспільства на рівні господарюючого суб'єкта;
  - є) економічна сукупність часу та невизначеності, пов'язаної з прийняттям конкретних рішень, аналіз впливу яких на вартість майбутніх доходів та видатків дозволяє підприємцям здійснити економічний вибір із альтернативних варіантів дій.
2. Розглянути та обґрунтувати відмінні і спільні риси державних фінансів та фінансів підприємств.
  3. Розглянути сутність поняття “функція категорії”? Чи є тотожним поняття “функція” і “роль”?
  4. Розглянути різні підходи щодо визначення поняття “фінансові ресурси” та обґрунтувати їх переваги і недоліки. Яке визначення, на Ваш погляд, є найбільш повним і чому?
  5. Визначити, в чому полягає відмінність понять “грошові фонди” та “фінансові ресурси”.
  6. Визначити, в чому полягає різниця між поняттями “фінансові ресурси” і “капітал”.
  7. Розглянути специфіку функціонування українських об'єднань та порівняти її з закордонним досвідом.

Теми для рефератів

1. Основні види та специфічні риси діяльності об'єднань підприємств України.
2. Особливості функціонування концернів як форми об'єднання самостійних підприємств.
3. Специфічні риси та мета створення консорціумів.
4. Корпорація як один з видів об'єднань підприємств України та її відмінності від закордонних аналогів.
5. Закордонний досвід створення та функціонування об'єднань підприємств.

Література: 1, 3, 5, 9, 11, 45, 49, 53, 71, 72, 74.

Тема 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ГРОШОВИХ РОЗРАХУНКІВ ПІДПРИЄМСТВ

Сутність і значення грошових розрахунків в організації виробничо-господарської діяльності підприємства. Принципи організації розрахунків.

Види банківських рахунків та порядок їх відкриття.

Організація грошово-готівкових розрахунків.

Техніка проведення безготівкових розрахунків. Розрахунки платіжними дорученнями, платіжними вимогами-дорученнями, акредитивами, векселями, чеками, платіжними вимогами, інкасовими дорученнями (розпорядженнями) та сфери їх застосування.

Розрахунково-платіжна дисципліна, її зміст і значення для забезпечення господарської діяльності.

Економічні й фінансові санкції у системі грошових розрахунків і платежів.

Методичні вказівки щодо вивчення теми

Розгляд теми потрібно розпочати з вивчення теоретичних положень у розрізі наступних понять: грошового обороту, грошової маси, її видів та форм. При цьому ці поняття не потрібно ототожнювати і використовувати одне замість іншого, тому що грошовий оборот – це сукупність всіх платежів підприємства, а грошова маса – це сукупність грошей, що знаходяться в обороті. Грошову масу слід розглядати з точки зору готівкової, що застосовується в основному при розрахунках з населенням, хоча підприємства також мають право застосовувати готівку, але сума цих розрахунків по одному або декількох документах з одним постачальником протягом одного дня не повинна перевищувати розмір, встановлений постановою НБУ; та безготівкової, яка застосовується між підприємствами шляхом списання коштів з банківських рахунків за допомогою відповідних платіжних інструментів та розрахункових документів.

Організація розрахунків підприємств або їх система повинна базуватися на відповідних принципах, виконання яких обумовлює мету і завдання проведення, організацію розрахунків та визначає мотиваційні чинники господарських суб'єктів щодо їх проведення. Організація безготівкових розрахунків, насамперед, включає способи та форми безготівкових розрахунків та розрахункові документи, які їх забезпечують. Розгляд цього питання також може бути доповнений класифікацією розрахунків підприємства за наступними ознаками: за формами розрахунку (платіжні доручення, платіжні вимоги-доручення, платіжні вимоги, векселі, акредитиви, чеки та інкасові доручення), за

способом платежу (готівкою, безготівково, з відстрочкою платежу), за джерелом платежу (за рахунок власних та позикових коштів), за видами операцій (товарні та нетоварні операції), за порядком оплати (попередня, за кожною окремою поставкою та за сукупністю поставок), за порядком розрахунків (прямий перерахунок коштів, залік зустрічних вимог).

Перш ніж перейти до розгляду наступних питань теми потрібно наголосити, що всі наступні питання повинні вивчатися і коригуватися відповідно до законів України та нормативно-інструктивних положень Національного банку України з урахуванням змін.

Так, відповідно до Закону України “Про платіжні системи та переказ грошей в Україні”, банківські установи можуть відкривати підприємствам наступні види рахунків в національній та іноземній валюті: поточні та депозитні (вкладні) рахунки. Інструкція НБУ “Про порядок відкриття, використання та закриття рахунків у національній та іноземній валюті” деталізує види поточних рахунків в національній валюті, до яких також відносять рахунки за спеціальними режимами їх використання, що відкриваються у випадках, передбачених законами України або актами Кабінету Міністрів України; поточні рахунки типу “Н”, що відкриваються в національній валюті офіційним представництвом і представництвом юридичних осіб-нерезидентів, які не займаються підприємницькою діяльністю на території України; поточні рахунки типу “П”, що відкриваються в національній валюті постійним представництвом; карткові рахунки, що відкриваються для обліку операцій за платіжними картками; поточні (накопичувальні) рахунки виборчих фондів. Якщо суб’єкт підприємницької діяльності є суб’єктом зовнішньоекономічної діяльності або має бажання розмістити свої тимчасово вільні грошові кошти в іноземній валюті, то установи банків України відкривають цим підприємствам поточні рахунки в іноземній валюті та депозитні (вкладні) рахунки. Вивчення питання відкриття рахунків передбачає дослідження не тільки їх видів, а й порядку їх відкриття залежно від типу поточного рахунку та виду підприємства, що його відкриває. На лекційних заняттях у зв’язку з обмеженістю часу є можливість розгляду порядку відкриття рахунку на основі стандартного пакета документів. Тому особлива увага на практичних заняттях приділяється особливостям відкриття рахунків наступним суб’єктам господарювання: відокремленим підрозділам юридичної особи, орендним підприємствам, окремим видам товариств (довірчим, командитним та повним), професійним спілкам, військовим частинам та фізичним особам – суб’єктам підприємницької діяльності.

У зв'язку з тим, що на території України мають право функціонувати підприємства, організації та установи іншої державної підпорядкованості, то з цією метою на практичних заняттях також досліджуються особливості відкриття поточних рахунків типу "Н" та "П".

При вивченні цього питання слід також звернути увагу на особливості відкриття рахунків в іноземній валюті, а саме – на специфічних документах, які подаються суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності.

Відповідно до законодавства України вітчизняні підприємства можуть застосовувати у своїй діяльності готівкові кошти як в розрахунках зі своїми працівниками, так і з іншими підприємствами. Однак на кінець кожного робочого дня в касі підприємства повинна знаходитися готівка, лише в межах її граничного розміру – ліміту. З цією метою в процесі вивчення цього питання доцільно звернути увагу на особливості визначення розміру ліміту залишку готівки в касі, порядку та строків здавання касової виручки. При цьому слід звернути увагу на особливості встановлення ліміту каси залежно від специфіки діяльності, розміщення підприємства та виду діяльності підприємства. Готівкові розрахунки підприємства проводяться, використовуючи наступні документи: прибутковий та видатковий касові ордери, заяву на переказ готівки та грошовий чек. Специфіка використання перших двох документів більш характеризує специфіку бухгалтерської роботи, тому в межах курсу "Фінанси підприємств" вона не розглядається, а розглядаються лише два останні, причому на лекційних заняттях вивчається їх призначення, а на практичних – порядок оформлення і подання до банку, виходячи з фактичних даних.

В процесі своєї діяльності підприємства вступають у взаємовідносини з різними підприємствами, організаціями та установами, які передбачають різну природу фінансових відносин між ними. Тому для забезпечення розрахунків використовуються і різні форми платіжних інструментів. При розгляді цього питання в теоретичному аспекті розглядаються наступні форми платіжних інструментів, а саме: платіжні доручення, платіжні вимоги-доручення, платіжні вимоги, акредитиви, чеки, векселі, інкасові доручення. Причому розгляд кожної з форм передбачає її вивчення з точки зору сутності, сфери застосування, переваг та недоліків, терміну дії розрахункового документа. В практичному аспекті дані документи розглядаються з точки зору їх оформлення, порядку подання з урахуванням супровідних документів.

Ефективність діяльності підприємства у сфері його розрахунків забезпечує розрахунково-платіжна дисципліна, яка складається з двох елементів: розрахункової дисципліни, що передбачає зобов'язання

суб'єктів господарювання дотримуватися правил проведення розрахункових операцій і базується на виконанні основних принципів грошових розрахунків; платіжної, яка передбачає здійснення підприємствами платежів за фінансовими зобов'язаннями в повному обсязі і у встановлений строк. Слід мати на увазі, що недотримання розрахунково-платіжної дисципліни тягне за собою накладання на підприємство різних санкцій, до яких відносять: договірні, банківські (кредитні), фінансові. В межах даної теми найбільша увага приділяється фінансовим санкціям і, насамперед, в банківській системі та у випадках порушення юридичними особами всіх форм власності щодо регулювання обігу готівки в національній валюті. Розгляд цього питання є можливим на підставі вивчення Закону України “Про платіжні системи та переказ готівки в Україні”, а також Указу Президента України “Про застосування штрафних санкцій за порушення норм по регулюванню обігу готівки”.

Завдання для практичних занять

1. Вивчити сутність і значення грошових розрахунків підприємств та принципи їх організації.
2. Оцінити грошові розрахунки, виходячи з їх основних класифікаційних груп.
3. Вивчити особливості відкриття поточних рахунків в національній та іноземній валютах підприємств різних організаційно-правових форм:
  - відокремленого підрозділу юридичної особи;
  - фізичної особи – суб'єкта підприємницької діяльності;
  - товариств (довірчого, командитного, повного);
  - військової частини;
  - профспілкової організації;
  - офіційних представництв і представництв юридичних осіб – нерезидентів, які не займаються підприємницькою діяльністю на території України (поточні рахунки типу “Н”);
  - постійних представництв (поточні рахунки типу “П”).
4. Заповнити заяву на відкриття поточного рахунку, картку з зразками підписів і відбитком печатки, ознайомитися з іншою стандартною документацією, яка надається підприємствами при відкритті рахунків (вихідні дані – на основі задачі 1).
5. Розрахувати величину залишку ліміту готівки в касі, встановити порядок і строки здавання касової виручки та заповнити розрахунок (вихідні дані – на основі задачі 2).

6. Заповнити грошовий чек (вихідні дані – на основі задачі 3) та заяву на переказ готівки (вихідні дані – на основі задачі 4).
7. Ознайомитися з формами платіжних інструментів України та порядком їх оформлення.
8. Заповнити наступні платіжні інструменти та супровідні документи разі потреби:
  - платіжне доручення (вихідні дані – на основі задачі 5);
  - платіжну вимогу-доручення (вихідні дані – на основі задачі 6);
  - платіжну вимогу (вихідні дані – на основі задачі 7);
  - заяву на отримання чекової книжки підприємства і чек з лімітованої чекової книжки (вихідні дані – на основі задачі 8).
9. Надати характеристику основним учасникам вексельних схем: трасант, трасат, ремітент, індосант, індосат.
10. Вивчити основні операції, що проводять з вексями: гарантійні (авалювання, акцептування), комісійні (доміциляція, інкасування), торговельні (дисконтування), що застосовуються підприємствами України.
11. Заповнити простий (вихідні дані – на основі задачі 9) та переказний (вихідні дані – на основі задач 10, 11) векселі та ознайомитися з документацією, що необхідна для проведення вексельних розрахунків.
12. Надати характеристику основним учасникам акредитивної угоди: покупець (аплікант), продавець (бенефіціар), банк-емітент, авізуючий банк, підтверджуючий банк, виконуючий банк, неогоціуючий банк.
13. Вивчити основні види акредитивів, що застосовують підприємства: залежно від форми платежу (акредитиви з оплатою за пред'явленням документів, акредитиви з відстроченням платежу, акредитиви з неогоціацією, автоматично відновлювальні (револьверні) акредитиви, резервні акредитиви), з метою отримання авансу (акредитив з “червоним застереженням”), з метою торговельного фінансування (акредитив з відстроченням платежу), у разі участі торговельних посередників (переказний або трансферабельний).
14. Ознайомитися з документацією, необхідною для відкриття акредитиву в середині України та при проведенні імпорتنих (вихідні дані – на основі задачі 12) та експортних (вихідні дані – на основі задачі 13) контрактів.

Задача 1. Товариство з обмеженою відповідальністю “Торгова база “Будматеріали” звернулося до Сумської обласної дирекції АППБ “Аваль” з проханням відкрити поточний рахунок. Ідентифікаційний

код ТОВ “ТБ “Будматеріали” – 05468825, адреса: м. Суми, вул. Перша Заводська, 1. Адреса банку: м. Суми, пл. Незалежності, 1.

ТОВ “ТБ “Будматеріали” було відкрито поточний рахунок № 260081418 та видано чекову книжку із грошовими чеками (номер чека з першої сторінки 6333726, номер чека з останньої – 6333750).

Задача 2. Підприємство “Слов’яни-94” повинно розрахувати ліміт залишку готівки в касі та визначити порядок і строки здавання касової виручки. Фактичні показники руху готівки в касі підприємства за попередній рік, виплати готівкою на витрати по рекламі, господарські потреби і інші витрати, окрім виплат на заробітну плату, та кількість робочих днів по місяцях року наведено в таблиці.

Місяць	Фактичні показники руху готівки в касі, грн.	Виплати готівкою, грн.	Кількість робочих днів
Січень	35760	1170	23
Лютий	44350	1230	22
Березень	35480	1320	24
Квітень	40800	1225	25
Травень	48900	1450	24
Червень	43670	1170	24
Липень	48600	1210	26
Серпень	47850	1200	24
Вересень	47680	1370	25
Жовтень	42560	1240	26
Листопад	44700	1350	25
Грудень	47800	1240	24

Адреса підприємства: м. Суми, вул. Черепіна, 9-б. Номер поточного рахунку в АКБ “Приватбанк” – 260030080.

Розрахувати ліміт каси, визначити порядок та строки здавання касової виручки до банківської установи, які були вказані підприємством “Слов’яни-94” в його заявці-розрахунку.

Задача 3. Для отримання коштів для виплати заробітної плати у сумі 1826 грн. 30 коп., аліментів – 587 грн. 17 коп., матеріальної допомоги – 1480 грн. та оплати спеціального харчування працівників – 428 грн. 04 коп. ВАТ “Охтирський пивзавод” подає до Охтирської філії АКБ “Надра” (код банку – 337331) грошовий чек. Кошти будуть видаватися з рахунку підприємства № 26008000114001, кошти будуть

Українська академія банківської справи НБУ

отримані Бондаренко Ольгою Петрівною, яка для підтвердження своєї особи пред'являє паспорт громадянина України МА № 548999, виданий Охтирським РОВД 9 листопада 1998 року в м. Охтирка.

Задача 4. ТОВ ТБ “Будматеріали” на кінець поточного робочого дня в касі має 2000 грн. готівки, в т.ч. 250 грн. – перехідний залишок каси. Необхідно визначити суму коштів, яку підприємство повинно здати до каси Обласної дирекції Укрсоцбанку для зарахування на власний поточний рахунок № 260030435. Призначення платежу – надані послуги.

Задача 5. Заповніть платіжне доручення на перерахування коштів в сумі 198 гривень (в т.ч. ПДВ 33,33 грн.) до СФ ППТФ “ЮСІ” ТОВ ТБ “Будматеріали” як плату за миючі засоби за наступними даними:

- код ЄДРПОУ – 05468825;
- код одержувача – 24009997;
- підприємство обслуговується в СОД АППБ “Аваль”, код банку – 337483.

Отримувач коштів обслуговується в СФ АТ “Укрінбанк”, код – 337494. Кошти перераховуються з поточного рахунку підприємства № 260081418 на рахунок № 26000000450001. Підставою для перерахування коштів є договір № 211 від 02.10.2004.

Задача 6. Заповнити платіжну вимогу-доручення на перерахування коштів в сумі 2243 грн. 16 коп., в т.ч. числі ПДВ – 373,87 грн. ВАТ “Сумиобленерго” на користь ТОВ “Автотехніка” як плату за автотехніку за наступними даними:

- код ВАТ “Сумиобленерго” – 23293513;
- код ТОВ “Автотехніка” – 31437242;
- ВАТ “Сумиобленерго” обслуговується в СФ ВАТ Банк “БІГ-Енергія” (код банку – 337803);
- ТОВ “Автотехніка” обслуговується в АКБ “АК КІБ-Банк” (код банку – 351953).

Кошти перераховуються з поточного рахунку платника № 26003001000003 на рахунок одержувача № 260063011189. Підставою для перерахування коштів є рахунок № 812/с від 02.10.2004.

Задача 7. Податкова адміністрація Сумського району виставила платіжну вимогу по рахунку ТОВ “Слов’яни-94”, яке обслуговується в Сумській обласній дирекції Укрсоцбанку, код банку – 337085, і має поточний рахунок 26006011015 за несвоєчасну сплату податку на

прибуток з урахуванням штрафних санкцій та пені на суму 20000 грн. Податкова адміністрація обслуговується в цій установі банку і має рахунок 2600133036, (код адміністрації – 23636315). Підставою для стягнення боргу є наказ Господарського суду № 1986-04/453.

Задача 8. Заповнити на основі наведених нижче даних заяву на отримання лімітованої чекової книжки та розрахунковий чек.

ВАТ “Охтирський пивоварний завод” 14 травня 2004 р. звернулося до філії АКБ “Надра” м. Охтирка із заявою на отримання розрахункової чекової книжки з 25 сторінками для закупівлі сировини. Ліміт встановлений у сумі 3000 грн. Чекову книжку буде отримано касиром підприємства Бондаренко Ольгою Петрівною. Розрахункові чеки мають номери 0001256110-0001256135. Кошти буде списано з рахунку № 26008000114002.

Для оплати сировини, поставленої ТОВ агрофірмою “Берегиня” на суму 1500 грн. ВАТ “Охтирський пивоварний завод” склало 10 грудня 2004 р. розрахунковий чек за № 0001256110. Оплата здійснюється відповідно до укладеного контракту № 32 від 10 листопада 2004 р. ВАТ “Охтирський пивоварний завод” обслуговується у філії АКБ “Надра” м. Охтирка, код банку –337331. Кошти списуватимуться з рахунку № 26008000114002 на рахунок 260092876 в СОД АППБ “Аваль”.

Задача 9. ВАТ “Охтирський пивоварний завод” надало послуги Охтирське підприємство водогінного господарства (код – 87654321) на суму 10000 грн. Свій борг ВАТ оформило простим векселем за № 78338030625, який був виписаний 20.04.2004 в м. Охтирка з оплатою 20 липня 2004 р. Місце платежу: м. Охтирка, п/р 26007000018001, ФАКБ “Надра”, код – 337331. Адреса ВАТ “Охтирський пивоварний завод”: м. Охтирка, вул. Батюка, 2, код – 05506247.

Надати схему вексельного обігу та заповнити простий вексель.

Задача 10. Підприємство “Порцелак”, розташоване в м. Київ, має борг перед страховою компанією “Аско” на суму 4000 грн., на цю ж суму торговельне підприємство “Янтар” з м. Харків має борг перед торговельним підприємством “Порцелак”. З метою усунення подвійного перерахування коштів: “Порцелак” – “Аско”, “Янтар” – “Порцелак”. Торговельне підприємство “Порцелак” 10.04.2004 видало переказний вексель за пред’явленням з нарахуванням 25 % річних на вексельну суму на торговельне підприємство “Янтар” і відіслало страховій компанії “Аско”, яка пред’явила останній торговельному підприємству і отримала кошти.

Місце платежу: м. Київ, п/р 26007000018001, код – 322506 в І-й Київській філії АППБ “Аваль”.

Адреса векселедавця: м. Київ, вул. Круглоуніверситетська 2/1, Б.

Адреса платника: м. Харків, пров. Московський, 25.

Надати схему вексельного обігу і заповнити переказний вексель.

Задача 11. Страхова компанія “Аско” надала торговельному підприємству “Порцелак” послуг на суму 1000 грн., про що 14 квітня 2004 р. склала переказний вексель через 30 днів після пред’явлення і відіслала його торговельному підприємству “Порцелак” для прийняття. Після повернення векселя страховою компанією він зберігався до строку пред’явлення. Страхова компанія пред’явила вексель в строк і отримала кошти. Відобразити вексельну схему та заповнити реквізити переказного векселя.

Задача 12. ВАТ СНВО ім. Фрунзе, розташоване за адресою: Україна, 40004, м. Суми, вул. Горького, 58, звернулося 23 липня 2004 р. до ВАТ Банк “БІГ-Енергія”, м. Київ, Україна із заявою на відкриття документарного, безвідкличного, непокритого акредитиву на користь фірми “Mokveld Valves”, адреса фірми: м. Гауда, Голландія, поштова скринька 2272800, номер рахунку – 116921064 на суму 79200 євро. Акредитив виконуватиметься банком-емітентом за допомогою платежу через систему SWIFT. Відвантаження буде здійснено із Голландії в Україну, умовою поставки є FCA. До заяви на відкриття акредитиву додаються наступні документи:

1. Комерційний рахунок продавця (рахунок-фактура) – 1 оригінал і 2 копії.
2. Транспортна накладна (екземпляр відправника – оригінал).
3. Експортна декларація – 1 копія.
4. Пакувальні аркуші – 1 оригінал і 2 копії.
5. Сертифікат походження, виданий Торговельно-промисловою палатою країни походження – 2 копії.
6. Сертифікат якості заводу-виробника – 1 оригінал і 2 копії.

Оплата здійснюється відповідно до контракту № 4/340 від 18.07.2004, Додаток № 1 за вимірювальні прилади у кількості 2 штуки. Даний акредитив повинен бути закритий 19 березня 2005 р.

Задача 13. Національна іранська газова компанія м. Тегеран, Іран, 6 березня 2004 р. відкрила в банку Меллі, Іран, підтверджений безвідкличний, документарний акредитив № PIA 006482708732 на користь ВАТ СНВО ім. Фрунзе як оплату за запасні частини, що будуть

поставлені на суму 33430 доларів США. Оплата буде здійснена **проти** подання до ВАТ Банк “БІГ-Енергія” наступних документів:

1. Мультимодальної транспортної накладної – оригінал.
2. Комерційного рахунку № 05747991/5073 від 26 липня 2004 р. – оригінал і 1 копія.
3. Сертифіката походження, виданого Торговельно-промисловою палатою країни походження – 1 копія.
4. Сертифіката якості заводу-виробника – 1 оригінал і 1 копія.
5. Пакувального аркуша.

Кошти будуть перераховані на рахунок банку-кореспондента Дойчебанк, Траст Компані Америкас Нью-Йорк США, системою SWIFT на рахунок № 04406577 на користь ВАТ СНВО ім. Фрунзе на його рахунок № 26002002000274, відкритий у ВАТ Банк “БІГ-Енергія”, вул. Комінтерна 15, м. Київ, Україна. Термін дії акредитиву – 230 днів.

Завдання для самостійної роботи студентів

1. Вивчити особливості відкриття депозитних (вкладних) рахунків.
2. Підготувати доповідь на тему “Основні форми міжнародних розрахунків та документарних операцій” (банківський переказ, документарне інкасо, документарний акредитив).
3. Вивчити основні відмінні риси акредитиву та інкасо.
4. Підготувати доповідь на тему “Банківські гарантії як надійна форма гарантійного забезпечення зовнішньоекономічних контрактів, їх сутність, види та сфери застосування”.
5. Дослідити основні гарантійні операції з вексями (індосамент, аваль та акцепт), специфіка та необхідність проведення.
6. Вивчити найбільш поширені торговельні операції з вексями: облік та продаж векселів.
7. Визначити, в чому полягає особливість проведення комісійних операцій з вексями вітчизняних банківських установ (інкасування та доміціяція векселів).

Література: 10, 21, 25, 38, 39, 40, 41, 71, 72, 74.

Тема 3. ГРОШОВІ НАДХОДЖЕННЯ ПІДПРИЄМСТВ

Види діяльності підприємств та їх характеристика. Економічна характеристика, склад і класифікація грошових надходжень підприємств відповідно до виду діяльності: грошові надходження від операційної, інвестиційної, фінансової діяльності та надзвичайних подій.

Дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) та його види. Розрахунок та планування доходу від реалізації товарів (робіт, послуг). Фактори, які впливають на величину доходу. Особливості формування виручки від реалізації на підприємствах різних видів економічної діяльності.

Розподіл доходу від реалізації продукції.

Методичні вказівки щодо вивчення теми

Перехід українських підприємств на вітчизняні положення (стандарту) бухгалтерського обліку спричинив розподіл діяльності підприємства на її окремі види, а саме: звичайну – будь-яка основна діяльність підприємства, а також операції, що її забезпечують або виникають внаслідок її проведення, та надзвичайну – операції або події, які відрізняються від звичайної діяльності, та не очікується, що вони повторюватимуться періодично або в кожному наступному звітному періоді. В свою чергу звичайна діяльність включає два підвиди: операційну та іншу. Операційна – основна діяльність підприємства, а також інші види діяльності, які не є інвестиційною чи фінансовою діяльністю. До складу операційної діяльності входять основна діяльність – операції, пов'язані з виробництвом або реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг), що є головною метою створення підприємства і забезпечують основну частку його доходу, та інша операційна – це діяльність, яка не належить ні до основної, ні до інвестиційної чи фінансової діяльності. Інша звичайна діяльність включає інвестиційну діяльність – операції, пов'язані з придбанням і реалізацією необоротних активів, а також тих фінансових інвестицій, які не є складовою частиною еквівалентів грошових коштів, та фінансову – діяльність, що призводить до зміни розмірів та складу власного і позикового капіталу підприємства. У процесі виробничо-господарської діяльності підприємств постійно здійснюється кругообіг коштів. Надходження грошових коштів забезпечує відшкодування витрат виробництва і обігу, своєчасне виконання фінансових зобов'язань перед державою, банками, іншими підприємствами, тобто підприємства повинні мати в своєму розпорядженні достатні та регулярні грошові надходження. Грошові надходження – це сума грошових коштів, яка має надійти чи надійшла від різних видів діяльності на рахунки в банку чи до каси

підприємства. Детальний розгляд грошових надходжень у розрізі видів діяльності, що здійснює підприємство, потрібен для правильного визначення доходу підприємства за звітній період, а також після вивчення витрат підприємства для розрахунку фінансових результатів діяльності підприємства. Також розгляд цього питання є важливим для розуміння механізму складання звіту про рух грошових коштів підприємства.

У зв'язку з тим, що найбільша частина грошових надходжень підприємств формується від основної діяльності, а саме – у вигляді доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), то наступні питання теми присвячені вивченню механізму формування, планування та розподілу доходу. Відповідно до П(С)БО № 3 виділяють два види доходу, безпосередньо дохід від реалізації та чистий дохід. Дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) – це сума коштів, що має надійти чи надійшла на рахунки в банку або до кас підприємства в результаті основної діяльності. Чистий дохід – це різниця між валовим доходом та сумою непрямих податків і зборів та інших вирахувань з доходу (отримані знижки та уцінки від постачальників). Дохід підприємства за звітний період складається з наступних елементів: дохід від реалізації продукції, товарів, дохід від реалізації послуг, дохід у вигляді відсотків, дивідендів, роялті – від надання власних активів у користування фізичним і юридичним особам.

Важливим моментом вивчення складових доходу підприємства є дослідження умов та моменту визнання цього доходу. Відповідно до вітчизняних П(С)БО моментом визнання доходу є не дата отримання коштів на рахунок, а момент відвантаження продукції (для операцій з реалізації продукції та товарів), дата підписання акту приймання-передачі робіт та послуг (для операцій з виконання робіт та надання послуг), період нарахування відсотків (для операцій передачі активів у користування іншим особам) та переважання економічного змісту операції над її формою (для операцій передачі нематеріальних активів у користування іншим особам). Тому важливим елементом вивчення цього питання є розгляд факторів, що впливають на рівень доходу, що очікується. При цьому, на наш погляд, фактори впливу потрібно розглядати за трьома групами: фактори у сфері виробництва, у сфері обігу та група факторів, що не залежать від діяльності підприємства. Так, найбільш важливим фактором у сфері виробництва є обсяг виробництва та ритмічність виробництва, в сучасних умовах обсяг виробництва повинен відповідати обсягу попиту на продукцію даного підприємства з метою усунення затоварювання складів. У сфері обігу значний вплив мають рівень ціни, порядок розрахунку та форма обраних платіжних інструментів. Для більш глибокого володіння цими питаннями студе-

нту потрібно пригадати існуючі методи ціноутворення та види цін, також є доцільним пригадати ті форми платіжних інструментів, що прискорюють кругообіг грошових коштів. Діяльність підприємства не завжди залежить від самого підприємства, тому суб'єктам господарювання потрібно більше уваги приділяти вибору своїх партнерів з точки зору їх платоспроможності, місця розташування та інших факторів.

Планування доходу від реалізації є ключовим та початковим етапом фінансового планування на підприємстві, від правильного розрахунку доходу, від реалізації залежатиме вся діяльність підприємства. В практиці фінансів підприємств існують два методи планування доходу від реалізації: прямого рахунку (поасортиментний) та укрупнений. Відповідно до першого методу здійснюється прямий розрахунок вартості реалізації кожного найменування товару, що виготовляється та реалізується підприємством. Згідно з укрупненим методом планування доходу від реалізації здійснюється по всій продукції, що виробляється і реалізується на підприємстві, при плануванні використовується рівняння товарного балансу, але елементи його розраховуються відразу у вартісних показниках. Незалежно від методу планування в основу обох методів покладено рівняння товарного балансу чи то в кількісному (для методу прямого рахунку), чи то у вартісному вимірі (для укрупненого методу). Так, наприклад, у кількісному вимірі це рівняння має наступний вигляд:

$$P = 3n + T - 3к, \quad (3.1)$$

де P – обсяг реалізації продукції;

$3n$, $3к$ – залишки нереалізованої продукції на початок і кінець звітного періоду;

T – товарний випуск продукції, що планується до виробництва в даному періоді.

Заключним етапом вивчення даної теми є розгляд напрямів використання або розподілу доходу від реалізації. Як відомо, не вся величина отриманого доходу належить підприємству, насамперед, воно повинно виконати свої зобов'язання перед бюджетом у вигляді непрямих податків, а лише потім відшкодувати витрати виробництва у вигляді собівартості реалізованої продукції і сформулювати, таким чином, валовий прибуток підприємства.

Завдання для практичних занять

1. Закріпити теоретичний матеріал теми з основних питань шляхом опитування і/або виконання тестів за темою.
2. Вивчити економічну характеристику, склад і класифікацію грошових надходжень підприємств відповідно до виду діяльності (вихідні дані – задача 1).

3. Розрахувати дохід від реалізації за допомогою методу прямого рахунку та поасортиметного методу.
4. Розрахувати дохід від надання послуг (виконання робіт), у вигляді відсотків та роялті (вихідні дані – задачі 3-7).
5. Розрахувати величину доходу від реалізації продукції та факторний аналіз доходу від реалізації товарів (робіт, послуг) (вихідні дані – задачі 8-11).
6. Вирішити задачі за темою.

Задача 1. Необхідно класифікувати наведені нижче операції щодо руху грошових коштів у результаті відповідного виду діяльності.

Операція	Класифікація
Надійшла сума авансу від замовника	
Нарахована амортизація основних засобів	
Сплачені дивіденди акціонерам	
Оплачений рахунок постачальника за матеріали, що надійшли в попередньому місяці	
Перераховані кошти як внесок у спільне підприємство	
Отримані кошти в касу з банку для виплати зарплати	
Сплачений податок на прибуток	
Придбані акції	
Сплачений штраф за порушення терміну поставки	
Погашена довгострокова позика банку	
Отримані дивіденди	
Реалізовані нематеріальні активи	
Оплачено розрахунково-касове банківське обслуговування	
Реалізовані понаднормативні виробничі запаси	
Переоцінені залишки коштів в іноземній валюті	
Сплачені відсотки за кредит	
Поставлено продукцію на умовах бартеру	

Задача 2. Ціна реалізації продукції в січні склала 150 грн. Інфляція з січня по травень становила 3 %, з червня по липень дефляція складала 5 %, з серпня по грудень інфляція – 2 %. Визначити дохід від реалізації продукції за кожен місяць та середньозважену ціну реалізації, якщо відбулася реалізація в наступних розмірах: I, III квартал – по 120 одиниць в місяць, II, IV – по 150 одиниць. Розрахунок надати в таблиці.

Місяць	Рівень інфляції, %	Ціна з урахування інфляції, грн.	Обсяги реалізації, од.	Дохід від реалізації, грн.

Задача 3. Визначити дохід від надання послуг за методом ступеня завершеності робіт на підставі співвідношення фактично виконаних та оцінених витрат та вказати суми, що будуть зазначені у Звіті про фінансові результати аудиторською фірмою на протязі трьох років. Вартість укладеного контракту на консультаційне обслуговування ТОВ “ЛОГОС” протягом трьох років складає 360 тис. грн., оцінені заплановані витрати на виконання послуг складають відповідно по роках: 1 рік – 120 тис. грн., 2 рік – 90 тис. грн. і 90 тис. грн. – 3 рік.

Задача 4. 30 червня минулого року підприємство отримало від покупця вексель на суму 5000 грн. строком на 60 днів під 12 % річних. 31 серпня минулого року покупець погасив вексель разом зі сумою відсотків. Визначити дохід підприємства у вигляді відсотків.

Задача 5. Підприємство має кредиторську заборгованість перед акціонерним товариством А у розмірі 300 тис. грн. На фондовому ринку наявні векселі акціонерного товариства А номінальною вартістю 300 тис. грн., курсова вартість векселів акціонерного товариства А становить 25 % від номінальної вартості. Яку економію від погашення кредиторської заборгованості може отримати підприємство-боржник, якщо придбає на всю суму боргу векселі підприємства А?

Задача 6. Підприємство придбало 1 серпня 10 % облігацій на суму 10 тис. грн., відсотки за якими сплачуються двічі на рік: 1 січня та 1 липня. Визначити дохід у вигляді відсотків, нарахованих за період після здійснення інвестицій.

Задача 7. Комітет з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку надав право підприємству “Альфа” на видання і продаж 5000 книг по МСБУ. Згідно з умовами контракту ціна реалізації повинна складати не менше 20 грн. за примірник. За кожний реалізований примірник підприємство зобов’язане сплатити на користь Комітету з МСБУ роялті у розмірі 15 % від ціни реалізації. За поточний рік під-

приємство здійснило продаж 2000 примірників за ціною 20 грн. Визначити дохід підприємства у вигляді роялті.

Задача 8. Собівартість підакцизного виробу становить 12 грн. Планова рентабельність – 25 %. Ставка акцизного збору – 15 %. Розрахувати роздрібну ціну підакцизного виробу з торговою націнкою 18 %.

Задача 9. Визначити дохід від реалізації продукції, якщо собівартість одиниці реалізованої продукції – 117 грн., рівень рентабельності її виробництва –27 %. Протягом періоду вироблено 1750 одиниць продукції, залишки нереалізованої продукції на початок та на кінець періоду склали відповідно 130 та 220 одиниць.

Задача 10. Підприємство планує виробити 2500 одиниць продукції, собівартість одиниці реалізованої продукції складе 35 грн., рівень рентабельності її виробництва складе 25 %. Розрахувати дохід від реалізації та чистий дохід від реалізації всього товарного випуску (підприємство є платником ПДВ та акцизу за ставкою 15%), якщо залишки нереалізованої продукції на складі на початок і кінець планового періоду складуть 130 та 150 одиниць, підприємству повернули продукцію на суму 350 грн.

Задача 11. Визначити валовий та чистий дохід від реалізації, якщо відомо, що підприємство реалізувало продукції на суму 120000 грн. та отримало повернуту покупцями продукцію на суму 2000 грн. і надало знижки покупцям на суму 20000 грн.

Задача 12. Відповідно до даних, наведених в таблиці 1, скласти графік очікуваних надходжень коштів від реалізації продукції та обґрунтувати доцільність його складання.

За попередній рік підприємству покупцями не було відшкодовано 450,5 тис. грн. Дана дебіторська заборгованість погашатиметься однаковими частинами протягом перших п'яти місяців звітного року.

Підприємство реалізує свою продукцію на наступних умовах оплати: 85 % продажу покупці сплачують у місяці реалізації, 15 % – у наступному.

Залишок дебіторської заборгованості на кінець періоду розраховується як сума залишку дебіторської заборгованості на початок періоду та доходу від реалізації поточного місяця за мінусом надходження коштів у поточному місяці.

Завдання для самостійної роботи студентів

1. Визначити, в чому полягають особливості формування доходів підприємств різних сфер діяльності, організаційно-правових форм та галузей економіки.
2. Вивчити основні методи ціноутворення та їх вплив на суму доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг).
3. Визначити вплив форм та способів розрахунку на величину доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг).
4. Розрахувати план надходження дебіторської заборгованості підприємства за місяцями, виходячи із запропонованої системи реалізації (вихідні дані – задача 12).

Література: 33, 34, 71, 72, 73, 74, 93.

Тема 4. ВИТРАТИ ПІДПРИЄМСТВА ТА ЇХ ПЛАНУВАННЯ

Поняття витрат та їх класифікація.

Кошторис витрат на виробництво і реалізацію продукції та його основні елементи. Витрати на виробництво та їх класифікація. Розрахунок виробничої собівартості та собівартості реалізованої продукції.

Операційні витрати: за економічними елементами і функціями та їх відображення у фінансовій звітності. Витрати інвестиційної, фінансової та іншої звичайної діяльності та надзвичайних подій.

Методичні вказівки щодо вивчення теми

Детальний розгляд механізму визначення витрат підприємства є надзвичайно важливим для правильного визначення не тільки витрат у розрізі продукції, що виробляється, та видів діяльності, що здійснює підприємство, але й для проведення розгорнутого аналізу формування витрат та для розрахунку і оцінки фінансових результатів діяльності підприємств. Розгляд даної теми доцільно розпочинати з визначення сутності витрат та їх класифікації. Відповідно до П(С)БО 16 витрати – це зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів або збільшення зобов'язань, що призводить до зменшення власного капіталу (але за вирахуванням його зменшення у зв'язку з вилученням або розподілом засновниками). Детальний розгляд класифікаційних груп витрат, необхідних для прийняття різних фінансових рішень, а саме: розрахунку собівартості виробленої та реалізованої продукції, визначення витрат щодо видів діяльності, управління витратами та розробкою заходів щодо їх мінімізації. Основними групами класифікаційних ознак є:

- за центром відповідальності (місцем виникнення);
- за характером виробництва;

- за об'єктом господарської діяльності;
- за однорідністю витрат;
- за способом перенесення витрат на продукцію;
- за видами витрат;
- за ступенем впливу обсягів виробництва на рівень витрат;
- за календарними періодами;
- за доцільністю витрачання;
- за визначенням відношення до собівартості;
- за часом виникнення;
- щодо джерел покриття;
- за місцем здійснення контролю;
- відповідно до можливості регулювання;
- відповідно до мети формування;
- відповідно до виду діяльності.

Показником, що узагальнює величину витрат на одиницю продукції, є собівартість. Відповідно до П(С)БО 9 та 16 виділяють три види собівартості: собівартість запасів, собівартість готової (виготовленої) продукції та собівартість готової (реалізованої) продукції. Процес формування витрат розпочинається з правильного визначення собівартості запасів, до складу якої відносять витрати на придбання, переробку та інші витрати, що виникли під час доставки запасів до їх теперішнього місцезнаходження та приведення їх в теперішній стан. Підприємства можуть визначати собівартість запасів наступними методами: ідентифікованої собівартості, середньозваженої собівартості, методом перших за часом надходження запасів (ФІФО), нормативних витрат та ціни продажу. Вибір методу обліку запасів дозволяє підприємству коригувати фінансовий результат діяльності підприємства.

З метою отримання конкурентних переваг на ринку власної продукції підприємства повинні контролювати рівень витрат на виробництво продукції, який узагальнюється в собівартості реалізованої продукції. Базою для визначення останньої є собівартість виготовленої продукції. В процесі визначення даного виду собівартості витрати на виробництво даного періоду потрібно скоригувати на собівартість залишків незавершеного виробництва на початок і кінець періоду. Витрати виробництва включають прямі матеріальні витрати, прямі витрати на оплату праці, інші прямі витрати та загальновиробничі витрати. Розрахована величина виробничої собівартості повинна бути скоригована на величину залишків нереалізованої продукції на початок та кінець періоду.

У зв'язку з тим, що окремі види витрат, а саме: адміністративні витрати, витрати на збут та інші операційні витрати не входять до

складу собівартості реалізованої продукції, але здійснюються на підприємстві для забезпечення його операційної діяльності, то наступним питанням, що розглядається в межах даної теми, є вивчення витрат у розрізі видів діяльності. При цьому слід зауважити, що витрати операційної діяльності можна розглядати за елементами до яких відносять: матеріальні затрати, витрати на оплату праці, відрахування на соціальні заходи, амортизацію та інші операційні витрати, а також за функціями, що здійснюються на підприємстві і узагальнені в наступних видах витрат: витратах на виробництво (або собівартості реалізованої продукції), адміністративних витратах, витратах на збут та інших операційних витратах. Вивчаючи це питання, не потрібно ототожнювати операційні витрати та витрати операційної діяльності, які відрізняються один від одного на величину залишків незавершеного виробництва та нереалізованої продукції відповідно на початок та кінець періоду, тобто операційні витрати – це витрати поточного періоду, а витрати операційної діяльності включають також витрати попереднього періоду.

Фінансова діяльність представлена фінансовими витратами, що пов'язані із залученням та обслуговуванням позикового капіталу.

Витрати інвестиційної діяльності в формі № 2 “Звіт про фінансові результати” чітко можна ідентифікувати лише за втратами від участі в капіталі. Також вони можуть бути представлені по статтях “Інші витрати”, які, окрім інвестиційної діяльності, включають витрати від іншої звичайної діяльності.

Останнім питанням даної теми є вивчення специфіки використання аналітичних методів формування витрат. В сучасних умовах вітчизняні суб'єкти господарювання можуть застосовувати наступні методи формування витрат:

- позамовний метод – відповідно до якого визначення витрат відбувається у розрізі конкретного замовлення;
- попередільний метод – в процесі формування витрат здійснюється розрахунок витрат у розрізі окремих переділів або фаз чи стадій виробництва;
- попроцесний (повиробний чи подетальний) метод – характерний для масового виробництва із стійкою номенклатурою виробів, що випускаються протягом тривалого часу і розрахунок собівартості здійснюється у розрізі однорідних виробів або деталей або їх однорідних груп;
- нормативний – відповідно до якого розрахунок витрат відбувається за діючими виробничими нормами, перевагою методу є не тільки розрахунок витрат, а й можливість контролю за їх формуванням на основі документування відхилень та змін норм;

- стандарт-костинг – іноземний варіант нормативного методу, відповідно до якого розрахунок витрат здійснюється у розрізі окремого стандарту або норми, відмінністю даного методу від попереднього є механізм віднесення понаднормативних витрат на винних осіб або на результати фінансово-господарської діяльності, а не включення їх до складу витрат на виробництво;
- директ-костинг – розрахунок витрат здійснюється за так званою обмеженою або скороченою собівартістю, до складу якої входять лише постійні та змінні витрати, даний метод дозволяє не тільки визначити величину витрат, але й розрахувати маржинальний дохід, поріг рентабельності та ціну беззбиткової реалізації;
- таргет-костинг – відмінною рисою даного методу формування витрат є розрахунок собівартості товару або продукції, виходячи з попередньо встановленої очікуваної ціни реалізації; даний метод підтримує стратегію зниження витрат на стадії проектування продукту, тобто є інструментом стратегічного менеджменту.

Завдання для практичних занять

1. Закріпити теоретичний матеріал теми з основних питань шляхом опитування і/або виконання тестів за темою.
2. Скласти кошторис витрат на виробництво і реалізацію продукції (вихідні дані – задача 1).
3. Розрахувати собівартість виготовленої та реалізованої продукції (вихідні дані – задачі 2, 3, 7-10).
4. Розрахувати величини прямих і непрямих загальновиробничих витрат (вихідні дані – задача 11).
5. Розрахувати собівартість запасів за методом середньозваженої собівартості та методом ФІФО (вихідні дані – задачі 4-6).
6. Розрахувати величини резерву сумнівних боргів (вихідні дані – задачі 12-14).

Задача 1. Розрахувати величину витрат на виробництво та операційних витрат по підприємству, виходячи з наведених нижче даних. Результати розрахунків надати у формі кошторису, який треба скласти за економічними елементами витрат укрупнено.

Сировина та матеріали – 7545,2 тис. грн., купівельні напівфабрикати – 13196,5 тис. грн., купівельні вироби – 1305,9 тис. грн., паливо – 3980,5 тис. грн., малоцінний та швидкозношуваний інструмент – 792,4 тис. грн. Витрати на основну оплату праці – 3975 тис. грн., витрати на додаткову оплату праці – 2000 тис. грн. Клас страхового ризику виробництва – 38, відповідно до якого страховий тариф складає

2,06. За період планується нарахувати амортизаційні відрахування у сумі 1805,7 тис. грн. В періоді передбачається приріст залишків незавершеного виробництва на 1042 тис. грн. Невиробничі витрати заплановані у сумі 444,2 тис. грн.

Задача 2. Розрахувати собівартість реалізованих товарів за наступними даними:

Собівартість залишку товарів на початок періоду і кінець періоду складає відповідно 40 та 140 грн., валове придбання – 300 грн., отримані знижки на 10 грн., повернення та уцінка придбаних товарів склали 10 грн., транспортні витрати на доставку товарів – 20 грн.

Задача 3. Розрахувати собівартість виробленої і реалізованої продукції та суму операційних витрат підприємства за наступними даними.

Витрати на виробництво склали 45500 грн., на збут – 10650 грн. і на управління відповідно 8300 грн. Собівартість залишків незавершеного виробництва на початок і кінець звітної періоду склали відповідно 10500 і 6000 грн. Собівартість залишків готової продукції на початок і кінець звітної періоду склали відповідно 10000 і 20000 грн. Величина резерву сумнівних боргів склали 3000 грн.

Задача 4. Підприємство закупило протягом року товар у кількості 600 одиниць. Придбання товару здійснювалося у такій послідовності: 100 одиниць за ціною 30 грн.; 250 одиниць за ціною 35 грн. та 250 одиниць за ціною 40 грн. Початкові запаси товару дорівнювали 0. На кінець звітної періоду залишилось 150 одиниць. Підприємство застосовує метод ФІФО для оцінки запасів. Визначити: собівартість реалізованих запасів та балансову вартість запасів на кінець періоду. Розрахунок подати у вигляді таблиці.

Розрахунок собівартості реалізованих запасів та балансової вартості запасів на кінець періоду

Показник	Кількість	Собівартість одиниці, грн.	Загальна сума
Запаси на початок періоду	0		
Придбано	100	30	
	250	35	
	250	40	
Залишок	150		

Задача 5. Підприємство закупило протягом року товар у кількості 600 одиниць. Придбання товару здійснювалося у такій послідовності: 100 одиниць за ціною 30 грн.; 250 одиниць за ціною 35 грн. та 250 одиниць за ціною 40 грн. Початкові запаси товару дорівнювали 0. На кінець звітнього періоду залишилось 150 одиниць. Підприємство застосовує метод середньозваженої собівартості для оцінки запасів. Визначити: собівартість реалізованих запасів та балансову вартість запасів на кінець періоду. Розрахунок подати у вигляді таблиці.

Розрахунок собівартості реалізованих запасів та балансової вартості запасів на кінець періоду

Показник	Кількість	Собівартість одиниці, грн.	Загальна сума
Запаси на початок періоду	0		
Придбано	100	30	
	250	35	
	250	40	
Всього	600		
Залишок	150		

Задача 6. Підприємство закупило протягом року товар у кількості 500 одиниць. Придбання товару здійснювалося у такій послідовності: 50 одиниць за ціною 30 грн.; 250 одиниць за ціною 35 грн. та 200 одиниць за ціною 40 грн. Початкові запаси товару дорівнювали 100 од. за ціною 33 грн. Реалізація відбувалася у наступній послідовності 80, 200, 140. Підприємство застосовує постійну інвентаризацію запасів та метод ФІФО для їх оцінки.

Визначити: собівартість реалізованих запасів та балансову вартість запасів на кінець періоду.

Задача 7. За даними обліку залишок запасів на початок року становив 145 тис. грн., на кінець року – 110 тис. грн., собівартість готової продукції – 520 тис. грн., збитки від вибуття основних засобів – 560 грн.

Визначити собівартість реалізованої продукції, що буде відображена у Звіті про фінансові результати.

Задача 8. Розрахувати собівартість виробленої продукції, собівартість реалізованої продукції, операційні витрати та витрати операційної діяльності за економічними елементами за даними, наведеними в таблиці.

Вихідні дані

Показник	Витрати			
	Всього	У тому числі		
		виробництво	збут	управління
Заробітна плата:				
- робітників	12000	12000	-	-
- персоналу управління цехами	2500	2500	-	-
- персоналу управління підприємством	5000	-	2000	3000
Нарахування на заробітну плату:				
- робітників		?	?	?
- персоналу управління цехами		?	?	?
- персоналу управління підприємством		?	?	?
Собівартість витрачених сировини і матеріалів	45000	38000	5000	2000
Амортизація основних засобів	5000	4000	800	200
Витрати на оренду основних засобів	1000	-	-	1000
Відсотки за банківський кредит	13000	-	-	-
Витрати на рекламу	5000	-	5000	-
Витрати на доставку реалізованої продукції	700	-	700	-
Разом витрат		?	?	?
Вартість реалізованої продукції	90000	-	-	-
Резерв сумнівних боргів	3000	-	-	-
Залишки незавершеного виробництва				
На початок періоду	10500	-	-	-
На кінець звітного періоду	6000	-	-	-
Залишки готової продукції				
На початок періоду	10000	-	-	-
На кінець звітного періоду	20000	-	-	-

Задача 9. Розрахувати собівартість реалізованої продукції за наступними даними:

Собівартість залишків готової продукції на початок та на кінець періоду складає відповідно 100 грн. та 160 грн., собівартість залишків незавершеного виробництва – 60 грн. та 50 грн., прямі матеріальні витрати – 120 грн., прямі витрати на оплату праці – 60 грн., виробничі накладні витрати – 20 грн.

Задача 10. Дохід від реалізації продукції з урахуванням ПДВ – 135000 грн. Витрати на виробництво – 25000 грн., собівартість залишків продукції, нереалізованої на початок і кінець періоду відповідно – 10000 і 3000 грн. Адміністративні витрати – 8300 грн., витрати на збут – 10650 грн., інші операційні витрати – 3000 грн.

Розрахувати: чистий дохід від реалізації продукції, собівартість реалізованої продукції, суму операційних витрат підприємства та суму витрат операційної діяльності підприємства.

Задача 11. Визначити величину загальновиробничих витрат, виходячи з нормальної та фактичної потужностей, та вказати показники, до складу яких вони належатимуть.

Розрахунок розподілу загальновиробничих витрат

№ пор.	Показник	Усього	На одиницю бази розподілу	Показники до яких включають загальновиробничі витрати	
				Витрати виробництва	Собівартість реалізованої продукції
1	База розподілу за нормальною потужністю, машино-години	15000			
2	Загальновиробничі витрати за нормальною потужністю, грн., з них:	90000			
2.1	- змінні	60000			
2.2	- постійні	30000			
3	База розподілу за фактичною потужністю, машино-години				
4	Поточний період	8000			
5	Звітний період	10500			
	Фактичні загальновиробничі витрати				
6	Поточний період, з них:	68100			
6.1	- змінні	48000			
6.2	- постійні усього				
6.3	- постійні розподілені				
6.4	- постійні нерозподілені				

№ пор.	Показник	Усього	На одиницю бази розподілу	Показники до яких включають загальновиробничі витрати	
				Витрати виробництва	Собівартість реалізованої продукції
7	Звітний період, з них:	77950			
7.1	- змінні	57750			
7.2	- постійні, усього				
7.3	- постійні розподілені				
7.4	- постійні нерозподілені				

Задача 12. Визначити величину резерву сумнівних боргів на основі класифікації дебіторської заборгованості. Дебіторська заборгованість за продукцію (товари, роботи, послуги) на 31 грудня 2004 р. становить 966 тис. грн., з наступним розподілом за строками її непогашення:

- 1 група – 700 тис. грн.;
- 2 група – 240 тис. грн.;
- 3 група – 26 тис. грн.

Залишок резерву сумнівних боргів до складання балансу на 31 грудня 2004 р. становить 3020 грн. Для визначення коефіцієнта сумнівності на основі класифікації дебіторської заборгованості на 31 грудня 2004 р. підприємство для спостереження обрало три попередні періоди (вихідні дані наведені в таблиці).

Інформація про залишки дебіторської заборгованості та суму безнадійної дебіторської заборгованості за період 2001-2003 рр.

Дата балансу	Залишок дебіторської заборгованості за продукцію (товари, роботи, послуги) відповідної групи, грн.			Заборгованість, що визнана безнадійною в наступному році у складі залишку дебіторської заборгованості за продукцію (товари, роботи, послуги) відповідної групи на кінець попереднього року, грн.		
	1 група	2 група	3 група	1 група	2 група	3 група
31.12.2001	200000	5000	500	100	80	100
31.12.2002	400000	7000	300	200	20	59
31.12.2003	600000	10000	700	300	100	141
Разом						

Задача 13. Визначити величину сумнівних боргів, виходячи з питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) на умовах наступної оплати, якщо: за

2004 р. чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) на умовах наступної оплати становить 25 млн. грн., залишок резерву сумнівних боргів до складання балансу на 31 грудня 2004 р. становить 1200 грн. Для визначення коефіцієнта сумнівності заборгованості підприємство обрало дані за три попередні роки (таблиця).

*Динаміка чистого доходу від реалізації продукції
(товарів, робіт, послуг) та величини безнадійної заборгованості
за період 2001-2003 рр.*

Рік	Чистий дохід від реалізації продукції / (товарів, робіт, послуг) на умовах наступної оплати, грн.	Сума дебіторської заборгованості за продукцію (товари, роботи, послуги), що визнана безнадійною, грн.
2001	10000000	6500
2002	12500000	7300
2003	17500000	9350
Разом		

Задача 14. Визначити величину сумнівних боргів на основі платоспроможності окремих дебіторів. 31 грудня 2004 р. в складі статті “Векселі одержані” відображено вексель, виданий векселедавцем 5 березня 2004 р. на суму 10 тис. грн. за реалізовані основні засоби. В засобах масової інформації з’явилося оголошення щодо порушення провадження справи про банкрутство векселедавця. Що має право зробити в цьому випадку векселедержатель даного векселя?

Завдання для самостійної роботи студентів

1. Визначити, в чому полягають особливості формування витрат підприємств різних сфер діяльності, організаційно-правових форм та галузей економіки.
2. Підготувати доповідь на тему “Основні аналітичні методи формування витрат та їх вплив на результати діяльності підприємства”.
3. Визначити вплив методу обліку запасів на фінансові результати підприємства та стан їх оборотних активів.
4. Визначити, в чому полягає відмінність витрат операційної діяльності та операційних витрат підприємства та розрахувати їх величини.

Література: 28, 32, 72, 73, 74, 79, 106.

Тема 5. ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОГО РЕЗУЛЬТАТУ (ПРИБУТКУ), ЙОГО ПЛАНУВАННЯ ТА НАПРЯМИ ВИКОРИСТАННЯ

Економічний зміст прибутку. Прибуток як результат господарської діяльності підприємства.

Формування прибутку підприємства: прибуток від операційної діяльності, прибуток від фінансових операцій, прибуток від іншої звичайної діяльності, прибуток від надзвичайних подій.

Прибуток від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг). Методи розрахунку прибутку. Фактори, які впливають на формування прибутку.

Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування.

Розподіл прибутку підприємства від звичайної діяльності до оподаткування між державою й суб'єктами господарювання, його зміст і економічне значення.

Чистий прибуток підприємства і його використання. Нерозподілений прибуток і його значення.

Показники рентабельності та їх використання при прийнятті фінансових рішень.

Особливості складання форми 2 “Звіт про фінансові результати”.

Методичні вказівки щодо вивчення теми

Узагальнюючим показником – результатом господарської діяльності суб'єктів господарювання, є прибуток (збиток). В класичному розумінні прибуток – це різниця між ціною продукції та витратами на її виробництво (собівартістю). Згідно з П(С)БО 3 “Звіт про фінансові результати” прибуток – це сума, на яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати. Для більш повного розуміння сутності прибутку здійснюється систематизація прибутку за основними класифікаційними ознаками:

- за джерелами формування;
- відповідно до виду діяльності;
- за складом елементів, що формують прибуток;
- за характером оподаткування прибутку;
- за характером інфляційного очищення прибутку;
- за періодом формування;
- за регулярністю формування прибутку;
- за характером використання;
- за значенням підсумкового результату господарювання.

Як будь-яке фінансове поняття прибуток виконує окремі функції: використання прибутку як оцінювальної функції забезпечує підприємству можливість аналізу економічної ефективності виробництва та контролю за раціональним використанням наявних фінансових ресурсів, сутність стимулюючої функції прибутку розглядається у розрізі матеріального та соціального розвитку підприємства, забезпечувальна функція прибутку полягає у формуванні бюджетів різних рівнів та виконанні державою своїх функцій.

Як було відзначено, прибуток – це результат діяльності і тому на його величину має вплив ціла низка факторів, до яких відносять: рівень цін закупівлі сировини, матеріалів, палива, рівень цін реалізації виробленої продукції, обсяг реалізації виробленої продукції, систему і рівень оподаткування на підприємстві, рівень податкомісткості собівартості виробленої продукції.

Виконання підприємством різних видів діяльності обумовлює аналіз та контроль за результатами, які отримує підприємство від цих видів діяльності. Відповідно до вітчизняних положень (стандартів) бухгалтерського обліку виділяють наступні види фінансових результатів:

- валовий прибуток – різниця між чистим доходом від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) та собівартістю реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг);
- фінансовий результат від операційної діяльності – це сума валового прибутку та інших операційних доходів за вирахуванням адміністративних витрат, витрат на збут та інших операційних витрат;
- фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування – це сума прибутку від операційної діяльності, інших фінансових доходів, доходу від участі в капіталі, інших доходів за вирахуванням інших фінансових витрат, витрат від участі в капіталі, інших витрат;
- фінансовий результат від звичайної діяльності – це прибуток від звичайної діяльності до оподаткування за мінусом суми податку на прибуток;
- чистий прибуток – це сума прибутку від звичайної діяльності, доходів від надзвичайної діяльності за вирахуванням витрат від надзвичайної діяльності та суми податку на надзвичайні доходи.

У випадку, якщо надзвичайні витрати перевищують надзвичайні доходи, підприємства згідно із Законом України “Про оподаткування прибутку підприємств” має право зменшити податок на прибуток.

Прибуток є основним джерелом фінансових ресурсів підприємства, тому для розрахунку фінансових планів важливе значення має ви-

значення величини планового прибутку підприємства. Розрахунок може бути здійснений за допомогою трьох методів:

- 1) метод прямого рахунку, відповідно до якого прибуток розраховується за кожним окремим видом продукції, яка виробляється і реалізується підприємством. При плануванні прибутку за даним методом неможливо визначити вплив факторів на розмір прибутку. Величина планового прибутку від товарного випуску здійснюється за наступною формулою:

$$\text{ПРИБУТОК} = Ц \cdot K - C_{pn} \cdot K, \quad (5.1)$$

- де $Ц$ – ціна одиниці реалізованої продукції певного виду;
 C_{pn} – собівартість одиниці реалізованої продукції певного виду;
 K – кількість реалізованої продукції певного виду;
- 2) укрупнений метод або розрахунок прибутку на основі показника витрат на 1 грн. продукції. Планування прибутку здійснюється по підприємству в цілому для розрахунку прибутку від випуску, реалізації всієї продукції. Метод передбачає використання даних про виробничі витрати та реалізацію продукції за попередній період, а також очікувану їх зміну, що прогнозується в наступному періоді;
  - 3) економічний (аналітичний, розрахунковий) метод. За даним методом визначається не лише сума прибутку, а й вплив факторів на його величину: обсягу виробництва, собівартості продукції, рівня оптових цін, рентабельності продукції, асортименту продукції, якості продукції. Відповідно до методу планування здійснюється окремо по порівняльній і непорівняльній продукції. По останній планування здійснюється за методом прямого рахунку, а по порівняльній розрахунок передбачає визначення базової рентабельності та оцінка за нею продукції попереднього року, на підставі якої і розраховується величина планового прибутку поточного року.

Слід зауважити, що розглянуті методи використовуються для планування прибутку від товарного випуску продукції. Для визначення прибутку від реалізованої за період продукції, прибуток від товарного випуску потрібно скоригувати на прибуток в залишках неререалізованої продукції на початок та кінець періоду.

Використання прибутку у вигляді забезпечувальної функції передбачає його розподіл. При цьому найбільш важливим елементом механізму розподілу прибутку повинно стати забезпечення оптимального співвідношення між величиною прибутку, що акумулюється у доходах бюджету, та величиною, що залишається у розпорядженні підприємства для розширення виробництва та стимулювання працівників. Механізм розподілу передбачає декілька етапів, на першому –

відбувається розподіл прибутку між підприємством та державою, пропорції розподілу якого залежать від існуючої податкової політики щодо суб'єктів підприємницької діяльності. На другому етапі передбачається розподіл чистого прибутку підприємства, напрями розподілу якого залежать від стратегії розвитку підприємства. Як відомо, чистий прибуток підприємства може розподілятися за наступними напрямками: на споживання, на нагромадження та на формування нерозподіленого прибутку. Порядок формування окремих фондів у розрізі кожного напрямку розподілу регулюється, насамперед, установчими документами підприємства, а в деяких випадках – законодавчими і нормативно-інструктивними матеріалами.

Як було зазначено раніше, прибуток є мірою ефективності діяльності підприємства, але не завжди абсолютна величина прибутку є достатньою для оцінки рівня ефективності господарювання. Тому з цією метою розраховуються показники рентабельності та здійснюється їх аналіз.

Рентабельність – це відносний показник, що означає прибутковість або дохідність виробництва продукції та її реалізації, а також прибутковість діяльності підприємства в цілому.

Згідно з Методичними рекомендаціями щодо здійснення фінансового аналізу, затвердженими Наказом Міністерства фінансів України та Фонду державного майна від 26.01.2001 № 49/121, виділяють наступні види рентабельності:

- рентабельність діяльності – розраховується як відношення чистого прибутку до чистого доходу підприємства та характеризує дохідність реалізованої продукції і показує, яку суму прибутку отримує підприємство з кожної гривні реалізованої продукції. Рентабельність діяльності ще називають маржею прибутку і розраховують, як правило, окремо за кожним видом діяльності або за кожною групою реалізованої продукції;
- рентабельність виробництва продукції – розраховується як відношення суми прибутку від операційної діяльності та інших операційних витрат за мінусом інших операційних доходів до суми собівартості реалізованої продукції, адміністративних витрат, витрат на збут. Даний показник дає можливість визначити, скільки підприємство отримує прибутку на 1 грн. витрат;
- рентабельність активів (ROA) – розраховується як відношення чистого прибутку підприємства до середньорічної вартості активів підприємства; характеризує ефективність використання активів підприємства;

- рентабельність власного капіталу (ROE) – розраховується як відношення чистого прибутку підприємства до середньорічної вартості власного капіталу. Даний показник свідчить про ефективність використання інвестованих коштів у розвиток підприємства.

Завдання для практичних занять

1. Закріпити теоретичний матеріал теми з основних питань шляхом опитування і/або виконання тестів за темою.
2. Розрахувати прибуток від операційної діяльності (вихідні дані – задача 1).
3. Розрахувати чистий прибуток підприємства (вихідні дані – задачі 2-4).
4. Спланувати прибуток від реалізації продукції за допомогою методів прямого рахунку, поасортиментного та укрупненого методу (вихідні дані – задачі 5-8).
5. Розрахувати економічну ефективність діяльності підприємства (вихідні дані – задачі 8-9).
6. Розрахувати показники рентабельності (вихідні дані – задачі 10-12).

Задача 1. Визначити фінансові результати від операційної діяльності підприємства А в цілому, якщо відомі такі дані (тис. грн.):

1	Дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	6300
2	Відрахування з доходу:	
	– податок на додану вартість	1050
	– акцизний збір	320
	– рентні платежі	–
	– інші відрахування	250
3	Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	
4	Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	3000
5	Валовий прибуток (збиток)	
6	Інші операційні доходи	1240
7	Адміністративні витрати	950
8	Витрати на збут	220
9	Інші операційні витрати	660
10	Фінансовий результат (прибуток/збиток) від операційної діяльності	

Задача 2. Визначити чистий прибуток підприємства за наступними даними:

- дохід від реалізації продукції – 90000 грн.;

- собівартість реалізованої продукції – 40000 грн.;
- адміністративні витрати – 8300 грн.;
- витрати на збут – 10650 грн., інші операційні витрати – 3000 грн.;
- фінансові витрати – 10000 грн.;
- надзвичайні доходи – 300 грн.

Задача 3. Визначити чистий прибуток підприємства за наступними даними:

дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) – 68141,5 тис. грн.; собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) – 10709 тис. грн.; інші операційні доходи – 16604,2 тис. грн.; інші операційні витрати – 20544,4 тис. грн.; витрати на збут – 2214,75 тис. грн.; адміністративні витрати – 3025,15 тис. грн.; інші фінансові доходи – 7,55 тис. грн.; інші доходи – 18389,75 тис. грн.; фінансові витрати – 111,15 тис. грн.; втрати від участі в капіталі – 9,45 тис. грн.; інші витрати – 23096,55 тис. грн.; надзвичайні витрати – 20 тис. грн.; надзвичайні доходи – 15 тис. грн.

Задача 4. Скласти звіт про фінансові результати за три місяці за даними, поданими нижче.

Приватний підприємець для ведення власного бізнесу протягом трьох місяців здійснив такі операції:

- орендував за 4500 грн. строком на 3 місяці автомобіль, витрати на експлуатацію якого склали 300 грн. у місяць;
- найняв помічника з окладом 700 грн. у місяць;
- узяв кредит у банку на суму 20000 грн., виплата процентів за кредит склала 1,5 % у місяць;
- реалізував товарів на суму 100000 грн.;
- придбав для перепродажу товари вартістю 162000 грн.;
- здійснив оплату послуг телефонного та поштового зв'язку на суму 550 грн. за три місяці.

Задача 5. Підприємство планує реалізувати 400 виробів. Собівартість одного виробу – 12 грн., ціна виробу – 15 грн. Визначити плановий прибуток від реалізації продукції.

Задача 6. Витрати на 1 грн. продукції, що реалізується у звітному періоді – 82 коп., планується зниження витрат на 1 грн. продукції, що буде реалізована, на 2 коп. Обсяг реалізації продукції в оптових цінах в періоді, що планується – 1100 тис. грн. Визначити плановий прибуток від реалізації продукції за укрупненим методом.

Задача 7. Розрахувати плановий прибуток підприємства та визначити вплив факторів на його величину, якщо обсяг порівняльної продукції в оцінці за собівартістю попереднього року складає 150 тис. грн., базовий прибуток дорівнює 40 тис. грн., обсяг порівняльної продукції в оцінці за собівартістю планового року складає 167 тис. грн., планується зменшення обсягу порівняльної продукції – 2 %.

Задача 8. Визначити прибуток від продажу товарної продукції за методом прямого рахунку.

*Розрахунок прибутку від продажу товарної продукції
методом прямого рахунку*

Вид продукції	Товарний випуск продукції за планом, т	Ціна за 1 т продукції, грн.	Планова собівартість 1 т продукції, грн.	Товарний випуск продукції за планом, грн.		Прибуток, грн.
				у цінах продажу	за собівартістю	
I. Порівняльна продукція						
1. Продукція "А"	1475	3780	3460			
2. Продукція "Б"	1500	3855	3565			
3. Продукція "В"	1450	3940	3570			
4. Продукція "Г"	1400	3675	3355			
5. Продукція "Д"	1375	3860	3475			
Всього	х	х	х			
II. Непорівняльна продукція						
1. Продукція "Е"	1210	3570	3185			
2. Продукція "Ж"	1220	3650	3350			
Всього	х	х	х			
III. Залишки готової продукції на початок запланованого року	х	х	х	160	130	
IV. Залишки готової продукції на кінець запланованого року	х	х	х	140	120	
Всього від продажу товарної продукції	х	х	х			

Задача 9. Підприємство, маючи 5 тис. дол. заощаджень і вільну виробничу площу, вирішило виробляти канцелярські товари. При цьому поточні витрати склали 2,5 тис. дол., а річний дохід – 4 тис. дол. Наявну виробничу площу можна було б здавати в оренду, отримуючи при цьому 300 дол. в місяць. Банківський процент за валютними вкладками складає 7 % річних, а за гривневими вкладками – 12 %.

Розрахувати економічну ефективність реалізованих та упущених можливостей, якщо відомо, що 1 дол. = 5,2 грн.

Задача 10. Підприємець володіє невеликою фірмою з виробництва керамічних виробів. Він наймає одного помічника за 12 тис. дол. в рік, виплачує 5 тис. дол. річної орендної плати за виробниче приміщення, сировина коштує йому 20 тис. дол. в рік. У виробниче обладнання підприємець вклав 40 тис. дол. власних коштів, які могли б при іншому розміщенні приносити йому 4 тис. дол. річного доходу. Конкурент підприємця пропонував йому робоче місце з оплатою 15 тис. дол. в рік. Свій підприємницький талант підприємець оцінює в 3 тис. дол. річних. Сумарний річний дохід від продажу кераміки складає 72 тис. дол. Визначити економічну ефективність реалізованих та упущених можливостей.

Задача 11. За даними фінансової звітності підприємства розрахувати показники рентабельності підприємства.

Задача 12. За наступними даними розрахувати показники рентабельності:

- дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) становить 658084 тис. грн.;
- чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) – 624281 тис. грн.;
- собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) – 310274 тис. грн.;
- інші операційні доходи – 380059 тис. грн.;
- інші операційні витрати – 409164 тис. грн.;
- адміністративні витрати – 67797 тис. грн.;
- витрати на збут – 87324 тис. грн.;
- чистий прибуток підприємства – 35350 тис. грн.;
- вартість активів підприємства на початок періоду – 922161 тис. грн., на кінець періоду – 919397 тис. грн.;
- вартість власного капіталу підприємства на початок періоду – 772006 тис. грн., на кінець періоду – 740415 тис. грн.

Задача 13. Виробнича собівартість фрезерного верстату за звітний рік склала 9000 грн. Витрати на реалізацію верстату складають 5 % виробничої собівартості. Відпускна ціна верстату – 11800 грн. За рахунок заміни деяких деталей передбачається в плановому році зменшити виробничу собівартість на 2,1 %. Визначити зміну рентабельності виробництва фрезерного верстату.

Завдання для самостійної роботи студентів

1. Визначити, в чому полягають особливості формування та використання фінансових результатів підприємств різних сфер діяльності, організаційно-правових форм та видів економічної діяльності.
2. Дати визначення нерозподіленого прибутку та охарактеризувати напрями його використання.
3. Основне призначення та особливості складання Звіту “Про фінансові результати”.

Література: 33, 34, 44, 45, 65, 71, 72, 73, 74, 78, 93.

Тема 6. ОБОРОТНІ КОШТИ ТА ЇХ ОРГАНІЗАЦІЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Сутність, склад і структура оборотних коштів. Класифікація і принципи організації оборотних коштів.

Необхідність і способи визначення потреби в оборотних коштах. Нормування оборотних коштів для створення виробничих запасів у незавершеному виробництві і витратах майбутніх періодів, для створення запасів готової продукції. Розрахунок нормативу оборотних коштів економічним методом.

Джерела формування оборотних коштів: власні джерела формування оборотних коштів, використання банківських кредитів для формування оборотних коштів, залучення коштів суб'єктів господарювання.

Показники стану й використання оборотних коштів: показники стану власних оборотних коштів; показники використання оборотних коштів і шляхи прискорення їх обертання; вплив розміщення оборотних коштів на фінансовий стан підприємства.

Методичні вказівки щодо вивчення теми

Для забезпечення безперервності процесу виробництва підприємство повинно мати в своєму розпорядженні оборотні кошти в достатньому розмірі. Оборотні кошти – це кошти, авансовані в оборотні виробничі фонди і фонди обігу для забезпечення безперервності процесу виробництва, реалізації продукції та отримання прибутку. У вітчизняних П(С)БО оперують не поняттям “оборотні кошти”, а “оборотні активи”. Оборотні активи – це грошові кошти та їх еквіваленти, що не

обмежені у використанні, а також інші активи, які призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу або 12 місяців з дати балансу. Оборотні кошти, як і інші фінансові категорії, розкривають свою сутність через наступні функції: виробничу функцію, яка полягає в забезпеченні безперервності процесу виробництва шляхом формування на підприємстві запасів матеріальних ресурсів; друга – платіжно-розрахункова функція – характеризує стан розрахунків підприємства і ступінь його впливу на грошовий оборот підприємства. З метою визначення оптимального складу, структури та розміру оборотних коштів доцільно їх класифікувати. Виділяють наступні класифікаційні групи: залежно від призначення та розміщення оборотні кошти поділяють на оборотні виробничі фонди та фонди обігу залежно від методів планування – на нормовані та ненормовані, за джерелами формування – на власні та прирівняні до власних, залучені та позикові.

Організація оборотних коштів на підприємстві повинна здійснюватися в межах певної системи, важливою складовою якої є розміщення оборотних коштів за окремими елементами, сукупність окремих елементів оборотних коштів визначає їх склад, а питома вага окремих статей оборотних виробничих фондів і фондів обігу в загальній структурі оборотних коштів характеризує їх структуру.

В процесі вивчення даної теми найбільша увага приділяється процесу нормування величини оборотних коштів, основним завданням якого є розробка економічно обґрунтованих норм та нормативів, що забезпечують прискорення обігу та найбільш ефективне використання матеріальних та фінансових ресурсів. Нормування здійснюється на основі розрахунку норм та нормативів. Нормою вважається відносний показник, який обчислюється в днях, відсотках чи гривнях та використовується для розрахунку нормативу. Норматив – це мінімальна сума оборотних коштів, необхідних підприємству для забезпечення безперервного процесу виробництва. Вітчизняні підприємства у своїй діяльності можуть використовувати три методи нормування, вибір яких залежить від структури оборотних коштів, тривалості функціонування підприємства та кваліфікації його персоналу.

Для новостворених підприємств, а також підприємств, які прагнуть ефективно управляти власними оборотними коштами, застосовується метод прямого рахунку, сутність якого полягає в розрахунку норм та нормативів у розрізі окремих елементів оборотних активів підприємства.

Норми по сировині, основних та допоміжних матеріалах та покупних напівфабрикатах визначаються як сума транспортного, підготовчого, технологічного, поточного та страхового запасів; норма по незавершеному виробництву складається з технологічного, транспортного,

оборотного та гарантійного запасів оброблених деталей; норма запасу по готовій продукції включає час на комплектування та пакування продукції, а також час на оформлення та передачу розрахункових документів в банк; норми по тарі та по запасних частинах визначаються в гривнях на тисячу гривень обсягу товарної продукції та вартості обладнання відповідно. В найбільш загальному випадку норматив визначається як добуток одноденного витрачання оборотних коштів та відповідної норми. Виняток складають нормативи по незавершеному виробництву, по витратах майбутніх періодів та по МШП.

Для підприємств, що функціонують понад один рік, а в структурі оборотних коштів переважають оборотні виробничі фонди в запасах, застосовують коефіцієнтний метод. Норматив відповідно до нього розраховується, виходячи з величини нормативу за попередній рік та коригуючи його на темпи зміни обсягу виробництва в поточному році.

Для підприємств, що функціонують понад один рік, але мають структуру оборотних коштів, що швидко змінюється, використовується виробничий метод, який передбачає розрахунок виробничого та невиробничого нормативу. Виробничий норматив розраховується по оборотних коштах, розмір яких залежить від темпів зміни виробництва і його величина складає 100 % від темпів зміни виробничої програми. Невиробничий норматив застосовується по оборотних коштах, розмір яких не залежить від темпів зміни обсягу виробництва і він складає 50 % від темпів зміни виробничої програми.

Одним із важливих питань системи організації оборотних коштів на підприємстві є раціональна система фінансування їх величини. Оборотні кошти можуть бути сформовані за рахунок наступних джерел:

- власних та прирівняних до власних (які можна умовно поділити на дві групи: сформовані в процесі заснування підприємства і акумульовані в величині власного капіталу та створені в процесі діяльності підприємства – дохід від реалізації продукції, сталі пасиви та чистий прибуток);
- позикові (джерелами яких виступають різні кредити та емісія боргових зобов'язань підприємства);
- залучені (можуть бути сформовані за рахунок нормальної кредиторської заборгованості).

Результати використання оборотних коштів у господарському обороті підприємства можуть бути охарактеризовані та проаналізовані на основі показників забезпечення та ефективності їх використання. Стан оборотних коштів на певну дату визначається їх наявністю, яка розраховується як різниця між власними оборотними коштами та їх нормативом. Відношення власного оборотного капіталу до величини оборотних активів визначає забезпеченість власними оборотними ко-

штами. Величина цього відношення повинна складати не менше 0,1, а у разі, якщо ця величина є меншою, то підприємство вважається не здатним фінансувати свою діяльність за рахунок власних коштів. Ефективність використання оборотних коштів визначається швидкістю їх обертання (коефіцієнт обертання), рівнем їх завантаження в готовій продукції (коефіцієнт завантаження) та тривалістю одного обороту (термін обертання).

Розміщення оборотних коштів за їх складовими впливає на показники фінансового стану підприємства. Рівень цього впливу узагальнюється у величинах показників поточної та абсолютної ліквідності.

Завдання для практичних занять

1. Закріпити теоретичний матеріал теми з основних питань шляхом опитування і/або виконання тестів за темою.
2. Розрахувати склад і структуру оборотних активів підприємства за балансом (вихідні дані – задачі 1.1 та 1.2).
3. Розрахувати показники стану, ефективності використання оборотних коштів підприємства за балансом та за даними задачі (вихідні дані – задача 1.4 та 2).
4. Визначити вплив структури та складу оборотних коштів на фінансовий стан підприємства (вихідні дані – задача 1.3).
5. Розрахувати нормативи за окремими статтями оборотних активів (основних матеріалів, тари, запасних частин, тари, незавершеного будівництва) та сукупного нормативу за допомогою методу прямого рахунку та економічного методу (вихідні дані – задачі 3-11).
6. Розрахувати величину сталих пасивів підприємства (вихідні дані – задача 12).
7. Розрахувати величину додатково необхідних фінансових ресурсів для фінансування оборотних коштів підприємства (вихідні дані – задача 13).
8. Вирішити задачі за темою.

Задача 1. На основі фінансової звітності підприємства:

- 1) розрахувати склад та структуру оборотних активів на початок і кінець звітного періоду;
  - 2) класифікувати активи підприємства за ступенем ліквідності;
  - 3) визначити вплив структури і складу оборотних активів на фінансовий стан підприємства;
  - 4) розрахувати показники стану та ефективності використання оборотних коштів та проаналізувати зміни, що сталися за звітний період.
- Розрахунок надати в таблицях 1-4.

Таблиця 1

Склад та структура оборотних активів підприємства

Стаття	На початок звітної періоду		На кінець звітної періоду		Відхилення	
	сума, тис. грн.	питома вага, %	сума, тис. грн.	питома вага, %	+, -	у %

Таблиця 2

Класифікація активів за ступенем ліквідності

Показник	На початок періоду, тис. грн.	На кінець періоду, тис. грн.	Відхилення, +, -
Найбільш ліквідні активи			
Активи, що швидко реалізуються			
Активи, що повільно реалізуються			
Активи, що важко реалізуються			

Таблиця 3

Вплив структури та складу оборотних активів на фінансовий стан підприємства

Показник	На початок періоду, тис. грн.	На кінець періоду, тис. грн.	Відхилення, +, -
1. Коефіцієнт забезпечення власними оборотними коштами			
2. Коефіцієнт покриття			
3. Коефіцієнт абсолютної ліквідності			

Таблиця 4

Показники стану та ефективності використання оборотних активів

Показник	На початок періоду, тис. грн.	На кінець періоду, тис. грн.	Відхилення, +, -
1. Власні оборотні кошти			
2. Нормовані оборотні кошти			
3. Брак (надлишок) оборотних коштів			
4. Коефіцієнт ефективності використання			
5. Коефіцієнт обертання			
6. Коефіцієнт навантаження			
7. Тривалість одного обороту			

Задача 2. Підприємство реалізує за рік продукції на 300 тис. грн., середньорічна вартість нормованих оборотних коштів за цей же період складає 50 тис. грн. Визначити вивільнення оборотних коштів, якщо за інших рівних умов тривалість обороту оборотних коштів скоротилася за 1 рік на 10 днів.

Задача 3. Розрахувати нормативи оборотних коштів в запасах, основних матеріалах та напівфабрикатах за наступними даними: час перебування коштів у поточному запасі – 10 днів, в страховому – 1 день, в технологічному – 6 днів, строк транспортування вантажу до споживача – 19 днів, строк документообігу – 15 днів. Середньоденне витрачання оборотних коштів складає 347 тис. грн.

Задача 4. Визначити норматив оборотних коштів в запасних частинах для ремонту машин, транспортних засобів і устаткування. Якщо середньорічний залишок запасних частин складає 510 тис. грн., середньорічна вартість машин, устаткування та транспортних засобів – 8500 тис. грн., а вартість машин і устаткування на кінець запланованого року – 8800 тис. грн.

Задача 5. Визначити норми та нормативи оборотних активів за трьома видами матеріалів:

Вид матеріалу	Норми оборотних активів				
	Поточний запас	Страховий запас	Транспортний запас	Технологічний запас	Час на прийом та складування
1	9	5	3	4	2
2	7	6	2	3	2
3	12	8	1	2	1

Ододенні витрати у розрізі видів матеріалів відповідно склали: 12,5 тис. грн., 10 тис. грн., 8,5 тис. грн.

Задача 6. Розрахувати коефіцієнт збільшення витрат за наступними даними: витрати на виробництво в перший день склали 400 тис. грн., в наступні 234 тис. грн.

Задача 7. Визначити норматив оборотних коштів у незавершеному виробництві, якщо виробнича собівартість виробу складає 250 тис. грн., тривалість виробничого циклу – 6 днів, витрати на виробництво в перший день – 55 тис. грн., в другий – 52 тис. грн., а в інші дні – 143 тис. грн., при чому ці витрати здійснюються рівномірно протягом періоду. Виробнича собівартість товарної продукції у IV кварталі склала 3520 тис. грн.

Задача 8. Розрахувати норматив оборотних коштів у витратах майбутніх періодів, які представлені на підприємстві передплатою газет та замовленням бланків. Залишок цих витрат на початок планового року складає 3 тис. грн., протягом року було здійснено витрат на 5 тис. грн., і вони всі були включені до собівартості планового року.

Задача 9. Розрахувати нормативи оборотних активів по готовій продукції на складі та по відвантаженій продукції, якщо час на комплектування партії продукції складає 5 днів, час на зберігання продукції на складі – 2 дні, час на транспортування продукції – 3 дні, час на сортування та пакування – 1 день, термін виписки рахунків та зарахування сум коштів на поточний рахунок підприємства – 6 днів. Випуск товарної продукції за виробничою собівартістю в IV кварталі складає 80 тис. грн.

Задача 10. Визначити норматив оборотних коштів по окремих видах МШП:

- 1) інструментах та спеціальних приладах, якщо:
  - фактична вартість інструменту – 10 тис. грн.;
  - середньоквартальна чисельність виробничо-промислового персоналу в попередньому кварталі – 25 чол.;
  - чисельність персоналу у звітному кварталі – 15 чол.;
- 2) господарському інвентарю, якщо:
  - вартість фактичних запасів на кінець звітного кварталу – 20 тис. грн.;
  - вартість зношеного інвентарю – 5 тис. грн.;
- 3) виробничій тарі, якщо:
  - вартість зворотної виробничої тари за квартал складає – 15 тис. грн.;
  - сума зносу та уцінки тари – 7 тис. грн.

Задача 11. Розрахувати сукупний норматив оборотних коштів виробничим методом, якщо сукупний норматив власних оборотних коштів на початок року складає 2200 тис. грн., у т.ч. за оборотними коштами, що змінюються при зміні обсягу виробництва 1900 тис. грн., за оборотними активами, що не змінюються прямо пропорційно зміні обсягу виробництва – 300 тис. грн. В плановому періоді передбачається приріст обсягу виробництва на 10 %, а також прискорення обігу оборотних активів – на 2 %.

Задача 12. Визначити суму сталих пасивів підприємства на плановий рік, якщо:

- фонд заробітної плати на I квартал планового року складає 250 тис. грн., заробітна плата виплачується десятого числа кожного місяця, розмір нарахувань на заробітну плату – 38,5 %;
- фактичний мінімальний залишок резерву наступних платежів за попередній рік на основі даних балансу складає 2000 грн., річний фонд заробітної плати з нарахуваннями за попередній рік – 872 тис. грн.

Задача 13. Розрахувати потребу в кредиті з урахуванням нормативу оборотних коштів.

Показник	Дата				
	на початок року	I квартал	II квартал	III квартал	на кінець року
1. Витрати незавершеного виробництва	158	191	571	942	201
2. Виробничі запаси	1867	1870	1870	1508	1878
3. ТМЦ, що кредитуються					
4. Кредиторська заборгованість	15	37	20	14	12
5. Сукупний норматив	961	961	990	1010	1029
6. Інші джерела	100	–	–	–	–
7. Потреба в кредиті					

Завдання для самостійної роботи студентів

1. Визначити, в чому полягає різниця між поняттями “оборотні кошти” та “оборотні активи”.
2. Визначити, в чому полягає різниця між оборотними активами та фондами обігу.
3. Пояснити поняття “нормування”, “норма” та “норматив”. Визначити роль даних понять у визначенні потреби в оборотних коштах.
4. Пояснити, чи впливає галузева приналежність на склад, структуру оборотних активів.
5. Визначити зміст та основне призначення робочого капіталу в діяльності підприємства.

Література: 32, 33, 34, 53, 57, 63, 71, 72, 73, 74, 78.

Тема 7. ОПОДАТКУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ

Сутність оподаткування підприємств і податкова система. Сутність податків їх функції. Система оподаткування підприємств, її функції та призначення. Види податків і обов'язкових платежів підприємства, джерела їх сплати.

Непрямі податки та їх вплив на господарську діяльність підприємств. Податок на додану вартість, його економічна сутність. Платники податку. Об'єкти оподаткування, ставки податку, порядок обчислення та внесення до бюджету. Пільги щодо податку.

Акцизний збір та його економічна суть. Об'єкти оподаткування, ставки акцизного збору, порядок обчислення та внесення до бюджету.

Прямі податки. Податок на прибуток підприємства. Порядок обчислення оподаткованого прибутку, ставки, порядок обчислення і перерахування до бюджету.

Плата за землю. Податок з власників транспортних засобів. Місцеві податки й збори.

Оподаткування суб'єктів малого підприємництва.

Обов'язкові відрахування підприємств у цільові державні фонди.

Механізм і напрямки впливу оподаткування на фінансово-господарську діяльність.

Методичні вказівки щодо вивчення теми

Розгляд положень даної теми доцільно розпочинати з вивчення існуючої системи оподаткування вітчизняних підприємств, її складових елементів та підсистем. Та відповідно до Закону України “Про систему оподаткування” система оподаткування – це сукупність податків і зборів (обов'язкових платежів), що стягуються в порядку, установленому відповідними законами держави, до бюджетів різних рівнів, а також до державних цільових фондів. Елементами системи оподаткування є суб'єкт, об'єкт та одиниця оподаткування, джерело сплати податку, а також податкові квота та ставка. Система оподаткування України складається з трьох підсистем: системи оподаткування юридичних осіб, системи оподаткування фізичних осіб та зборів у державні цільові фонди. В межах курсу “Фінанси підприємств” найбільш важливими підсистемами є система оподаткування юридичних осіб та збори в державні цільові фонди. Система оподаткування юридичних осіб включає:

- прямі податки (податок на прибуток підприємств, плата за землю, податок з власників транспортних засобів);
- непрямі податки (ПДВ, акцизний збір, мито);

- інші податки і збори (місцеві податки та збори, державне мито, збір за забруднення навколишнього середовища, збір за спеціальне використання природних ресурсів).

Збори в державні цільові фонди передбачають збори до:

- Пенсійного фонду України;
- Фонду соціального страхування на випадок безробіття;
- Фонду соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням;
- Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, що спричинили втрату працездатності.

Обов'язкові платежі, що складають систему оподаткування, мають наступні форми: податки; плата; збори; відрахування. При цьому не потрібно ототожнювати ці форми, так, податки – це обов'язкові платежі, що їх встановлює держава для юридичних та фізичних осіб з метою формування централізованих фінансових ресурсів, які забезпечують фінансування державних витрат; плата – це вид платежу за використання ресурсів (наприклад, плата за воду); збори – це платежі разового, випадкового і незначного за розміром характеру, що збираються за місцем події (ринковий збір, готельний збір); відрахування – платежі, які мають цільове призначення (відрахування до фондів соціального страхування, до Пенсійного фонду). Як будь-яка фінансова категорія податки виявляють свою сутність через функції, які вони виконують. До основних функцій обов'язкових платежів відносять фіскальну, перерозподільчу та контрольну.

На наступних етапах вивчення цієї теми повинен бути здійснений розгляд особливостей нарахування та сплати обов'язкових платежів суб'єктами господарювання. При цьому розгляд відбувається у розрізі окремих груп податків, а саме: прямі та непрямі податки, збори в державні цільові фонди, а також спрощена система оподаткування.

Прямі податки – це податки, які встановлюються безпосередньо на доходи і майно платників і сплачуються ними з власних надходжень (податки, які встановлюються щодо платника, їх розмір залежить від розміру об'єкта оподаткування, кінцевим платником прямих податків є той, хто одержує дохід, володіє майном). До прямих податків в Україні належать, як відомо, податок на прибуток підприємств; плата за землю; податок з власників транспортних засобів.

Непрямі податки встановлюються на окремі товари, роботи, послуги і включаються до їх ціни; кінцевими платниками непрямих податків є споживачі товарів, робіт і послуг, а самі податки включаються

у вигляді надбавки до ціни на ці товари, роботи й послуги. Непрямі податки називають ще податками на споживання. Розмір непрямих податків прямо не залежить від одержаних ними доходів або наявного у них майна. До непрямих податків в Україні відносять: ПДВ; акцизний збір та мито. Перелік державних цільових фондів, до яких здійснюються відрахування підприємствами України, зазначений вище. Спрощена система оподаткування в Україні представлена фіксованим податком для суб'єктів підприємницької діяльності фізичних осіб та єдиним податком для суб'єктів підприємницької діяльності фізичних та юридичних осіб. Розгляд особливостей нарахування та сплати усіх податків доцільно здійснювати у розрізі наступних елементів:

- об'єкт оподаткування;
- суб'єкт оподаткування або платник;
- механізм розрахунку податкового зобов'язання;
- джерело сплати податку;
- податкові ставки;
- податкові пільги;
- податковий період;
- податкова звітність.

Вивчення цих аспектів повинно здійснюватися на підставі відповідних законодавчих та нормативних актів, які регулюють питання нарахування та сплати відповідних обов'язкових платежів.

Останнім етапом вивчення цієї теми повинно стати вивчення впливу податків на результати фінансово-господарської діяльності. Цей вплив нами узагальнено в таблиці 6.1.

Таблиця 6.1

Вплив податків на фінансово-господарську діяльність підприємства

Податки в структурі фінансів		Форма впливу
Непрямі податки I порядку	ПДВ	- загальне підвищення цін;
	Акцизний збір	- обмеження купівельної спроможності споживачів;
	Мито і митні платежі	- обмеження обсягу виробництва та реалізації продукції; - нагромадження нереалізованих товарів; - тимчасове відволікання оборотних коштів
Непрямі податки II порядку	Загальнодержавні податки, які відносяться на витрати виробництва	- участь у формуванні валових витрат виробництва і зменшення оподаткованого прибутку;
	Місцеві податки та збори	- збільшення витрат на виробництво і зменшення прибутку; - збільшення кінцевої вартості продукції
Непрямі податки	Внески на обов'язкове пенсійне страхування	- збільшення витрат на виробництво та зменшення прибутку;

Податки в структурі фінансів		Форма впливу
III порядку	Внески на обов'язкове соціальне страхування	- збільшення даної вартості та бази для оподаткування непрямими податками I та II порядків; - збільшення кінцевої вартості продукції; - дестимулююча функція щодо фонду оплати праці; - іммобілізація оборотних коштів підприємства
Прямі податки I порядку	Податок на прибуток підприємств	- прямий розподіл прибутку; - обернена залежність між податками і чистим прибутком; - пряма залежність між величиною податків та поточними витратами господарської діяльності
Прямі податки II порядку	Інші обов'язкові платежі з розподіленого прибутку	- прямий вплив на величину чистого прибутку

Завдання для практичних занять

1. Закріпити теоретичний матеріал з основних питань теми шляхом опитування і/або виконання тестів за темою.
2. Визначити величину валових доходів і видатків підприємства. Заповнити декларації про прибуток підприємства.
3. Вивчити операції, що оподатковуються за ставкою 20 %, 0 % та звільняються від оподаткування. Заповнити декларації з податку на додану вартість підприємства.
4. Вивчити підакцизні товари. Розрахувати акцизний збір.
5. Визначити величини відрахувань до фондів соціального забезпечення та заповнити розрахункову відомість про нарахування і перерахування збору на обов'язкове соціальне страхування на випадок безробіття, розрахункової відомість по коштах фонду державного соціального страхування, звіт про нарахування збору на обов'язкове державне пенсійне страхування й інших надходжень та витрачання коштів Пенсійного фонду.
6. Розрахувати комунальний податок.
7. Вивчити особливості впливу податків на результати фінансово-господарської діяльності підприємства.
8. Вирішити задачі за темою.

Задача 1. Визначити плату за землю підприємства, якщо у його власності знаходиться 30 тис. м² землі, в тому числі 8 тис. м² здано в оренду суб'єкту підприємницької діяльності. Грошова оцінка землі складає 80 грн., за період був зареєстрований рівень інфляції у розмірі 4 %, коефіцієнт функціонального призначення земель орендарів складає 1,53. Державні органи обласної адміністрації надали пільгу на 5 тис. м².

Задача 2. Визначити податок на додану вартість підприємства; акцизний збір, комунальний податок; відрахування до фондів соціального забезпечення за I квартал 2005 року:

Підприємство імпортує на територію України товари у кількості 14000 одиниць загальною вартістю 120 тис. доларів США. Ставка акцизного збору – 5 євро за одиницю, ставка ввізного мита – 0,55 євро за одиницю, ставка збору за митне оформлення – 0,2 % від митної вартості партії товару.

Середньооблікова чисельність працюючих по місяцях – 353, 345 та 354 чоловік.

Фактичні витрати на оплату праці за період по підприємству склали 170 тис. грн., по працівниках – 198 тис. грн., рівень ризику виробництва складає 1,02.

Задача 3. Підприємство “Альфа” продало за договором купівлі-продажу підприємству “Бета” товар на суму 18000 грн., у т.ч. ПДВ (обидва підприємства є платниками ПДВ). До моменту постачання даного товару, але вже після його передоплати підприємством “Бета” була збільшена ціна продажу на 20000 грн. (без ПДВ), з приводу чого сторонами угоди було укладено додатковий договір.

Чи зміниться за таких умов сума ПДВ, яку повинне буде сплатити підприємство “Бета” підприємству “Альфа”, і якщо так, то на яку суму?

Задача 4. Підприємство, що займається комісійною торгівлею, прийняло від громадянина “А” (неплатника ПДВ) на комісію телевізор вартістю 600,000 грн. (комісійна винагорода складає 10 % від продажної вартості). Даний телевізор був проданий громадянину “В” за 500,00 грн.

Що є базою оподаткування ПДВ, і яку суму даний податок складає по громадянину “А”?

Задача 5. Визначити податок на прибуток акціонерного товариства, якщо дохід від реалізації продукції складає 1300 тис. грн., витрати на виробництво склали – 850 тис. грн., приріст балансової вартості активів склав 10 тис. грн. Протягом року підприємство придбало патентів на здійснення підприємницької діяльності на суму 250 тис. грн., а також було виплачено дивідендів акціонерам на суму – 50 тис. грн.

Задача 6. Видавництво “Печать-2002” (Київ) у січні 2004 р. отримало наступні доходи: від видавничої діяльності (видання газети

“Фаворит”) – 20000 грн., від поширення своєї друкованої продукції (книжок) – 50000 грн., від рекламної діяльності (в газеті “Фаворит”) – 35000 грн.

Яка сума доходів підлягає оподаткуванню?

Задача 7. Яку суму зобов’язань вказати ПП “Золоті ворота” у графі “Сума збору, що підлягає перерахуванню в бюджет” розрахунку сплати збору за право використання символіки м. Києва за I півріччя 2003 р., виходячи з наступних даних:

- обсяг виробництва продукції (тара пластикова і супутні вироби), без ПДВ за I квартал склала – 270,50 тис. грн., за II квартал – 115,75 тис. грн.;
- сума збору за право на використання символіки м. Києва за I квартал була сплачена у розмірі 300,00 грн.

Задача 8. Міністерство охорони здоров’я замовило в рекламному агентстві рекламу про шкідливість куріння з наступним розміщенням її на рекламних носіях у м. Києві на тривалий час (9 місяців). Сторонами була досягнута домовленість про вартість робіт у розмірі 15000,00 грн. (без ПДВ і податку на рекламу).

Яку суму повинне вказати рекламне агентство в рахунку на оплату зазначених вище робіт?

Задача 9. ТОВ “Горобина”(ідентифікаційний код платника – 31162328) у вересні 2004 р. здійснила реалізацію 3753 пляшок горілки міцністю 40 %, місткістю 0,75 л, ставка акцизного збору складає 16 грн. за літр 100 % спирту. Скласти розрахунок акцизного збору за вересень 2004 р.

Задача 10. Загальна площа земельної ділянки ПВКАФ “Сумипродпостач”, що розташована за адресою вул. Охтирська – 1622078 м², грошова оцінки землі складає 95,6 грн., сума земельного податку за 2004 р. становить 228120,11 грн.

Скласти податковий розрахунок земельного податку.

Задача 11. ВАТ “Сумське МППЗТ” (адреса: 40005, м. Суми, пров. Заводський 8, тел. 28-44-36, поточний рахунок – 26003301703599 в ГВ ПІБ м. Суми, ідентифікаційний код – 04737068, код за ЗКГНГ – 51111) володіє наступними транспортними засобами:

- ВАЗ 21063 з об’ємом двигуна 1295 см³;
- ГАЗ 3130 з об’ємом двигуна 2445 см³;
- ЗІЛ ММЗ 45021 з об’ємом двигуна 6000 см³.

Ставки податку з власників транспортних засобів із 100 см³ складають:

- для автомобіля ВАЗ 21063 – 4 грн.;
- для автомобіля ГАЗ 3130 – 3,60 грн.;
- для автомобіля ЗИЛ ММЗ 45021 – 10 грн.

Визначити суму податку з власників транспортних засобів та інших самохідних машин та механізмів.

Завдання для самостійної роботи студентів

1. Дати характеристику регулювальної функції податків, особливостей її виявлення і впливу на діяльність суб'єктів господарювання.
2. Назвати недоліки існуючої системи оподаткування підприємств та причини, що їх обумовлюють.
3. Дати характеристику механізму надання пільг за оподаткування прибутку.
4. З'ясувати, яким чином здійснюється оподаткування виплати дивідендів у системі оподаткування прибутку підприємств.
5. Охарактеризувати економічну сутність непрямих податків та механізм їх впливу на діяльність суб'єктів підприємницької діяльності.
6. Розкрити сутність та механізм впливу прямих податків на результати фінансово-господарської діяльності та фінансовий стан підприємства.

Література: 17, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 32, 35, 51, 58, 59, 96, 98, 102, 103, 109.

Тема 8. КРЕДИТУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ

Необхідність та сутність кредитування підприємств: кругообіг коштів підприємства та необхідність залучення кредитів; форми кредитів, які використовуються у господарській діяльності підприємств.

Види банківських кредитів: за строками користування, за забезпеченням, за ступенем ризику, за методами надання, за строком погашення. Принципи кредитування.

Визначення потреби підприємств в кредитах. Порядок надання кредиту. Кредитний договір: сутність і порядок укладення. Відповідальність сторін за порушення умов кредитного договору.

Способи отримання кредиту. Оцінка кредитоспроможності підприємств.

Порядок погашення кредиту та позичкового процента. Джерела сплати позичкового процента.

Небанківське кредитування підприємств: комерційне кредитування підприємств; лізингове кредитування підприємств; державне

кредитування підприємств; кредитування підприємств за рахунок коштів міжнародних фінансово-кредитних інститутів.

Методичні вказівки щодо вивчення теми

Діяльність вітчизняних підприємств неможлива без залучення додаткових фінансових ресурсів і, насамперед, у формі кредитів. Кредит – економічні відносини, що склалися між кредитором та позичальником з приводу отримання кредиту і базуються на принципах терміновості (строковості), повернення, платності, матеріального забезпечення. Суб'єктами кредитних відносин можуть бути будь-які самостійні підприємства та кредитні установи. Об'єктами кредитування виступають оборотні та необоротні активи, платіжні, розрахункові операції з постачальниками й покупцями та ін. Кредит може надаватися як в товарній, так і в грошовій формі. Причому банківський та державний кредити надаються виключно в грошовій формі, в той час як лізинговий та комерційний – в товарній. Залежно від мети та об'єкта кредитування підприємство-позичальник може обрати різні види кредиту. До основних класифікаційних груп можна віднести:

- за кредитором – банківський, державний, лізинговий та комерційний;
- за терміном – короткостроковий, середньостроковий, довгостроковий;
- залежно від мети отримання – під оборотні та необоротні кошти;
- за порядком надання – прямий, позика участі та консорціальний кредити;
- залежно від забезпечення – забезпечені та незабезпечені.

У зв'язку з тим, що основу кредитування вітчизняних підприємств займає банківське кредитування, то в межах даної теми значну увагу доцільно приділити вивченню саме аспектів банківського кредитування. Розгляд потрібно розпочати з вивчення видів банківського кредитного обслуговування до яких відносять: кредити, кредитно-гарантійні послуги та послуги кредитного характеру. Банківська установа може надавати підприємству наступні види кредитів, а саме:

- терміновий кредит – це кредит, який надається повністю одразу після укладання кредитного договору;
- кредитна лінія – це згода банку надати кредит у майбутньому у розмірах, які не перевищують заздалегідь обумовленої суми без додаткових переговорів. Розрізняють сезонну та відновлювану кредитну лінію;
- контокорент (овердрафт) – це короткостроковий кредит, який надається банком надійному підприємству (клас А) понад залишок його коштів на поточному рахунку в межах заздалегідь обумовленої суми шляхом дебетування його рахунка.

- вексельний кредит (облік векселів) – це короткостроковий кредит, який банк надає пред'явнику векселя шляхом їх обліку до настання строку виконання зобов'язань за ними, сплачуючи пред'явнику векселя його номінальну вартість за мінусом дисконту.

Кредитно-гарантійні послуги передбачають поручительство (авальний кредит) або акцептування банком (акцептний кредит) зобов'язань позичальника, а не надання грошових коштів.

До послуги кредитного характеру відносять факторинг, сутність якого полягає у фінансуванні, при якому підприємство-постачальник переуступає короткострокові вимоги (рахунки) за торговельними операціями комерційному банку або факторинговій компанії близько 70 % вартості, зазначеної в документах.

Банківські кредити надаються підприємству на основі відповідних умов, а саме – терміновості, повернення, платності, забезпечення та цільового характеру використання. Процес банківського кредитування є одним з елементів його конкурентоспроможності, тому що будь-який позичальник прагне отримати кредит в максимально короткий термін і на найбільш вигідних умовах. Стандартна кредитна процедура включає наступні кроки:

1. Ведення переговорів на предмет можливого укладання кредитної угоди. При позитивних наслідках банк приймає кредитну справу підприємства для розгляду.
2. Оформлення та подання до банківської установи пакета документів, що стосується діяльності підприємства та фінансової документації, а також пакета документів безпосередньо по даному кредиту (мета отримання, сума, термін надання кредиту, економічне обґрунтування необхідності кредиту; джерела погашення кредиту. Також подається пакет документів залежно від виду позичальника й відносин з банківською установою).
3. Оцінка кредитоспроможності позичальника на основі вивчення формальної та неформальної інформації.
4. Згода банку на надання кредиту.
5. Підписання кредитного договору між підприємством і банком.
6. Надання кредиту.
7. Контроль банку за виконанням підприємством умов кредитування.

Найбільш важливим етапом, який і забезпечує можливість отримання кредиту позичальником, є оцінка його кредитоспроможності. Перш ніж перейти до розгляду методичних підходів до оцінки кредитоспроможності позичальника потрібно надати визначення поняття кредитоспроможності, під якою розуміють здатність позичальника в повному обсязі і у визначений кредитною угодою термін розраховува-

тися за своїми зобов'язаннями. Слід зазначити, що кожна банківська установа має власну методику оцінки, але, незважаючи на різноманітність підходів в процесі оцінки, завжди оцінюються три аспекти, а саме – фінансові показники підприємства, його ділове середовище та грошовий потік. Останнім часом в процесі оцінки кредитоспроможності почали використовуватися і закордонні підходи оцінки, які засновані на різних системах оцінки відомих як система 6 Сі, система 5 Сі, система CAMPARI, PARSER та інші. Оцінка за всіма групами показників, а також з урахуванням наданого забезпечення дозволяє визначити клас надійності позичальника. При цьому в процесі оцінки застосовують або метод сумування балів за кожною позицією, або метод визначення інтегрального показника. В українській банківській практиці всіх позичальників умовно поділяють на 5 класів: А, Б, В, Г і Д. При цьому кредитують лише позичальників класу А і Б.

Питання, яке завершує вивчення специфіки банківського кредитування, це порядок погашення банківського кредиту. Відповідно до цього порядку кредити класифікують за наступними групами: за способом погашення та за характером погашення. Відповідно до способу виділяють кредити до запитання, з погашенням у відповідний термін та з довгостроковим погашенням. За характером погашення відповідно існують дисконтні кредити, кредити, які погашаються поступово, кредити, які погашаються одноразовим платежем після закінчення терміну дії кредитної угоди (найбільші відсотки); амортизаційні кредити та кредити з іншими способами погашення кредиту.

Окрім широкого застосування банківського кредитування в своїй діяльності, вітчизняні підприємства можуть також залучати і інші види кредитів, а саме: комерційний, державний та лізинговий.

Комерційний кредит – це економічні відносини, які виникають між продавцями та покупцями продукції у вигляді відстрочки платежу за продані товари. Надаються виключно в товарній формі і вимагають наявності значного резервного капіталу у продавця. Формами комерційного кредиту є:

- вексельний кредит;
- відкритий рахунок;
- знижка за умови оплати у визначений термін (2/10 нетто 30 – якщо платимо протягом 10 днів, надається знижка 2 %, якщо ні, то платимо протягом 30 днів);
- сезонний кредит;
- консигнація.

Державне кредитування визначається планом-прогнозом економічного і соціального розвитку країни, який складається Міністерст-

вом економіки на початок кожного року. Кредитування можливе у двох формах:

- за рахунок коштів відповідних міністерств та відомств через систему уповноважених банків;
- за рахунок коштів НБУ.

Кредитна процедура державного кредитування подібна до процедури банківського кредитування, однак існує специфіка погашення державних кредитів.

Об'єктами кредиту є: незавершене будівництво (реконструкція та технічне переозброєння); придбання устаткування, що не входить до кошторису будівництва; пускові програми; реалізація цільових програм по конверсії і модернізації виробництва; впровадження передових технологій; збільшення виробництва товарів народного споживання державними підприємствами (за рахунок НБУ).

Лізинговий кредит – це кредит, виданий у формі розстрочки платежу за майно, що взяли в оренду на умовах укладеної угоди. Об'єктом лізингу може бути будь-яке рухоме і нерухоме майно, яке віднесено до основних фондів згідно з чинним законодавством, не заборонено до вільного обороту на ринку і не має обмежень на передання в оренду. Суб'єктами лізингу є: лізингодавець та лізингоотримувач – суб'єкт підприємницької діяльності, який отримує у користування об'єкти лізингу (суб'єкт підприємницької діяльності – юридичні та фізичні особи) та продавці майна – виробники машин і обладнання, оптово-збутові компанії, торговельні організації, власники майна. Кредитна процедура лізингового кредитування подібна до банківського, відмінністю її є лише те, що після отримання позитивної оцінки кредитоспроможності лізингоотримувача, направляється замовлення на виготовлення або поставку об'єкта лізингової угоди. Також даний кредит не передбачає забезпечення, тому що сам об'єкт лізингу і є його забезпеченням.

Останнім часом широкого поширення в Україні набуло кредитування за рахунок міжнародних кредитних ліній та спеціально створених фондів і розроблених програм за участю урядів зарубіжних країн, міжнародних фінансово-кредитних установ, банків, підприємств, організацій та установ. Практично для мікrokредитування використовуються кошти ЄБРР, Німецько-українського фонду та Фонду Євразія (на основі залучення коштів USAID). Основними банками з обслуговування кредитних ліній, в т.ч. для мікросуб'єктів підприємництва (де кількість працюючих не перевищує 100 осіб) – “Укресімбанк”, “Приватбанк”, “ВА-Банк”, “Аваль”, “Ажіо”, “Київ-Приват”, “Мрія”, “Надра”, “Український кредитний банк”, “Західноукраїнський кредитний банк”.

Завдання для практичних занять

1. Закріпити теоретичний матеріал теми з основних питань шляхом опитування і/або виконання тестів за темою.
2. Вивчити процедуру банківського кредитування підприємств. Вивчити матеріали кредитної справи окремого підприємства.
3. Ознайомити з кредитним договором та документами матеріального забезпечення кредиту (договором застави, договором поручительства та страховим полісом страхової компанії).
4. Розрахувати показники техніко-економічного обґрунтування кредиту. Визначити потреби в кредиті з урахуванням нормативу оборотних коштів підприємства.
5. Визначити суму відсотків за кредитом при кредитуванні за планом, при погашенні одночасно одноразовим платежем та визначення ефективності кредитування підприємств за різними способами погашення кредитів.

Задача 1. 4 лютого 2004 року ТОВ “Агрофірма “Берегиня” звернулося до АК “Приватбанк” з проханням розглянути можливість надання разового кредиту в розмірі 15000 грн. на 11 місяців під 30 % річних з метою придбання мінеральних добрив, запасних частин, паливно-мастильних матеріалів та насіння для проведення весняно-польових робіт. Заставою виступає майно підприємства у вигляді ВРХ: нетелі, бички, телиці старші року на загальну суму 300002,4 грн.

ТОВ “Агрофірма “Берегиня” було зареєстровано 4 лютого 2000 р. у Краснопільській райдержадміністрації № 04058077 та 15 лютого 2000 р. у Сумській міжрайонній податковій адміністрації № 1428. Код платника податків – 03779337.

Адреса підприємства: 42400 Сумська обл., смт. Краснопілля, вул. Перемоги, 49.

Керівник підприємства – Кунець Олександр Миколайович, головний бухгалтер – Панченко Галина Іванівна. Засновники підприємства – Кунець О.М., Корх В.В., Кошмач О.Д.

Основними видами діяльності агрофірми є вирощування зернових та м'ясне і молочне скотарство. Кількість працюючих складає 267 чоловік.

Основними споживачами продукції є ВАТ “Суми нафтопродукт”, ВАТ “Краснопільський хлібоприймальний пункт”, Сумський комбінат хлібопродуктів.

ТОВ Агрофірма “Берегиня” має поточний рахунок № 260092876 в СОД АППБ “Аваль” (код – 337483). В АППБ “Аваль” 26.06.2003 агрофірма отримала кредит в сумі 70 тис. грн., який було повністю по-

гашено разом із відсотками 20.10.2003. На основі наведеної інформації заповнити:

- заяву на отримання кредиту;
- анкету позичальника.

Визначити основні умови кредитування.

Задача 2. Розрахувати суму відсотків за кредит при наданні його у разовому порядку і погашенні водночас, а також економічну ефективність кредитування за планом у порівнянні з наданням його у разовому порядку і погашенні водночас.

Вихідні дані:

Мета кредиту – торговельна угода; сума кредиту – 500 тис. грн.; дата надання – 01.02.2004, строк погашення – 31.03.2004; відсоткова ставка – 27 %; сума відсотків при кредитуванні за планом – 17064 грн.

Задача 3. Номінальна вартість векселя – 10000 грн. Банк купує у підприємства вексель за 90 днів до його погашення за ставкою 10 % річних. Розрахувати суму дисконту.

Задача 4. Є наступні дані квартальних балансів підприємства за звітний рік про строкову та прострочену заборгованість з банківських кредитів (тис. грн.): на 1 січня звітного року – 1011, на 1 квітня – 1344, на 1 липня – 1559, на 1 жовтня – 1332, на кінець року – 2302. Річний оборот з повернення короткострокових кредитів – 7252 тис. грн. Розрахувати за цих умов середній залишок заборгованості банку за короткостроковими позиками за звітний рік, а також швидкість обороту кредитів.

Задача 5. За звітний рік підприємство при середньорічній заборгованості комерційному банку з короткострокових кредитів на суму 1473 тис. грн. сплатило відсотки за кредит на суму 422,8 тис. грн., що становить 28,7 % річних. Розрахувати прийнятний рівень відсотка за кредит у звітному році, якщо відомо, що середня нормальна річна відсоткова ставка за банківський кредит в оборотні кошти за безінфляційної ситуації дорівнює 18 %, а темп інфляції у звітному році у країні – 12,3 %.

Задача 6. За звітний рік підприємство одержало прибуток від реалізації на суму 4946 тис. грн.; середньорічна сума фонду оборотних коштів (оборотного капіталу) – 8420 тис. грн., у тому числі короткострокові банківські кредити (середньорічна заборгованість) – 1473 тис. грн. Розрахувати прибуток на 1 гривню оборотного капіталу

в цілому по підприємству за рік, прибуток на суму залучених банківських кредитів, а також прибуток на суму залучених банківських кредитів після вирахування сплачених відсотків.

Задача 7. Комерційна фірма надала безпроцентний кредит строком на 2 роки в сумі 50000 грн. За прогнозами рівень інфляції складе 18 % річних. Визначити, яку суму має повернути позичальник, беручи до уваги рівень інфляції.

Задача 8. Підприємець бере в борг 4000 грн. і має повернути через рік 4600 грн. Визначити ефективність даної операції для кредитора, якщо річна ставка по депозитах склала 12 %.

Задача 9. У січні звітного року підприємство отримало кредит комерційного банку терміном на три роки в сумі 380 тис. грн. на придбання і монтаж механізованої лінії обробки деталей. Лінія введена в експлуатацію з 1 квітня звітного року. Завдяки впровадженню у виробництво прокредитованого об'єкта загальна економія собівартості продукції за період з 1 квітня до 31 грудня звітного року (за рахунок скорочення витрат на оплату праці і нарахувань до державних цільових фондів, економії металу та інших матеріальних витрат) становила 290 тис. грн., нараховані амортизаційні відрахування за 9 місяців року – 42,8 тис. грн. Сплачено відсотків за кредит за період січень-грудень – 96 тис. грн. Індекс інфляції в країні за січень-грудень звітного року – 1,127. На два наступні роки річний індекс інфляції прогнозується на рівні 1,12 та 1,11 відповідно. Ставка податку на прибуток – 25 %. Розрахувати за цих умов додатковий грошовий потік за рік від впровадження прокредитованого об'єкта, а також термін окупності прокредитованого об'єкта за рахунок додаткового грошового потоку.

Задача 10. Визначити величину можливої додаткової позики банку, на яку може розраховувати дане підприємство? Вихідні дані та показники, що повинні бути знайдені наведені в таблиці.

Розрахунок додаткової позики банку під заставу векселів

№ пор.	Показник	Значення
1	Встановлене банком співвідношення заборгованості до забезпечення (загальної суми векселів, що прийняті під заставу), %	75
2	Встановлений ліміт заборгованості по позиках під заставу векселів, тис. грн.	120
3	Загальна сума векселів, що прийняті під заставу (сума забезпечення), тис. грн.	80

№ пор.	Показник	Значення
4	Сума заборгованості за позикою, тис. грн.	50
5	Фактичне співвідношення заборгованості до забезпечення, %	
6	Можлива заборгованість за позикою, виходячи з фактичного забезпечення і прийнятого співвідношення заборгованості до забезпечення, тис. грн.	
7	Вільний ліміт кредитування, тис. грн.	
8	Можлива додаткова позика, тис. грн.	

Задача 11. Лізингодавець передає обладнання підприємству-лізингоотримувачу терміном на 5 років на умовах фінансового лізингу. Вартість обладнання становить 100000 грн. Для фінансування угоди лізингодавець залучає банківський кредит на 5 років у сумі 100000 грн. під 30 % річних із щорічним погашенням відсотків та основної суми боргу (при цьому відсотки нараховуються на непогашену суму богу). Лізингові платежі згідно з чинним законодавством України не оподатковуються ПДВ. Річна норма амортизації – 20 %, розмір щорічної маржі лізингодавця – 3 %, щорічного страхового платежу – 2 %. Періодичність виплати лізингових платежів – щорічна.

На основі цих вихідних даних скласти графік лізингових платежів, який надати у формі таблиці.

Розрахунок лізингових платежів, тис. грн.

№ пор.	Платіж	1 рік	2 рік	3 рік	4 рік	5 рік	Разом за 5 років
1	Відшкодування вартості обладнання						
2	Структура лізингового платежу, у тому числі						
2.1	Плата за кредит						
2.2	Лізингова маржа						
2.3	Страховий платіж						
3	Лізинговий платіж, всього						

Задача 12. Фінансово-лізинговий дім (ФЛД) здав майно вартістю 1200000 грн. підприємству в лізинг на умовах річної норми амортизаційних відрахувань 20 %. Ставки комісійної винагороди за лізингові послуги – 20 %. ФЛД для фінансування лізингової угоди залучив банківський кредит на суму 500000 грн. під 30 % річних.

Лізингові платежі сплачуються за кожне півріччя. ПДВ на лізингові платежі не сплачується. ФЛД уклав з лізингоотримувачем договір

фінансового лізингу терміном на 4 роки. Дата укладення лізингової угоди – 30.06.2005.

1. Розрахувати лізингові платежі, які має сплачувати підприємство-лізингоодержувач за кожне півріччя та в цілому за весь термін дії лізингової угоди.
2. Побудувати графік виплат підприємством платежів ФЛД.

Для розрахунку лізингових платежів пропонується заповнити таку таблицю.

№ платежу	Залишкова вартість майна	Відшкодування вартості майна	Комісійна винагорода лізингодавцеві	Залишок кредиту	Плата за кредитні ресурси	Лізингові платежі

Задача 13. Лізингодавець передає обладнання підприємству-лізингоотримувачу терміном на 5 років на умовах фінансового лізингу. Вартість обладнання 100000 грн. Для фінансування угоди лізингодавець залучає банківський кредит на 5 років у сумі 100000 грн. під 30 % річних із щорічним погашенням відсотків та основної суми боргу (при цьому відсотки нараховуються на непогашену суму боргу). Розмір щорічної лізингової маржі – 3 %, щорічного страхового платежу – 2 %, періодичність виплати лізингових платежів – щорічна. Розрахувати суму лізингових платежів.

Задача 14. Підприємство “Альфа” на придбання обладнання звертається до уповноваженого банку за кредитом на суму 2200000 дол. США під 16 % річних на 5 років з пільговим періодом кредитування 1 рік. На основі прогнозу прибутку та прогнозу руху грошових потоків підприємства розрахувати коефіцієнт обслуговування боргу у перший рік.

Задача 15. У комерційний банк надійшли заявки від підприємств на отримання кредиту за кредитною лінією ЄБРР. У заявках підприємства сповістили про себе такі дані:

№ пор.	Показник	Фірма 1	Фірма 2	Фірма 3	Фірма 4
1	Кількість працівників	300	400	720	495
2	Частка державної власності, %	47	32	49	52
3	Допроєктні активи, млн. дол. США	2,45	1,85	2,0	3,4

№ пор.	Показник	Фірма 1	Фірма 2	Фірма 3	Фірма 4
4	Співвідношення власних та залучених коштів (з урахуванням кредитів ЄБРР), %:				
	– залучені;	70,0	60,0	50,0	80,
	– власні	30,0	40,0	50,0	20,0
5	Сума необхідного кредиту, млн. дол. США	0,4	2,0	5,0	1,8
6	Термін кредиту, років	5	2	6	5
7	Прибуток, млн. дол. США	4,5	5	3,5	6,3
8	Податок на прибуток, млн. дол. США	1,35	1,5	1,05	1,89
9	Амортизаційні відрахування, млн. дол. США	0,7	0,5	0,58	0,42

Відсоткова ставка за кредит – 15 % річних.

1. Обґрунтувати, заявку якого клієнта уповноважений банк буде схильний задовольнити.
2. Розрахувати для даного клієнта коефіцієнт обслуговування боргу.

Задача 16. Підприємство звернулося в банк із проханням викупити рахунки-фактури на суму 20000 грн. Плата за кредит складає 26 % річних, середній термін обороту коштів у розрахунках з покупцями – 10 днів, комісійна винагорода за факторингове обслуговування – 3 %. Розрахувати суму плати за факторинг.

Теми рефератів

1. Факторинг як новий вид кредитно-гарантійного банківського обслуговування підприємств.
2. Особливості комерційного кредитування підприємств.
3. Лізингове кредитування підприємств.
4. Державне кредитування підприємств.
5. Кредитування підприємств за рахунок коштів міжнародних фінансово-кредитних інститутів.
6. Вдосконалення оцінки кредитоспроможності позичальників з урахуванням їх галузевих особливостей.
7. Вдосконалення оцінки кредитоспроможності позичальника суб'єкта малого бізнесу.

Ділова гра. На основі методик оцінки кредитоспроможності вітчизняних банків визначити рівень кредитоспроможності запропонованого підприємства та на підставі проведених розрахунків обрати найкращий банк для кредитного обслуговування підприємства.

Література: 20, 25, 27, 33, 34, 40, 65, 78, 82, 92.

Тема 9. ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДТВОРЕННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ

Склад і структура основних фондів підприємств. Показники стану й ефективності використання основних виробничих фондів. Відтворення основних фондів. Знос і амортизація основних фондів. Методи розрахунку амортизаційних відрахувань.

Сутність і склад капітальних вкладень. Джерела фінансування капітальних вкладень. Власні фінансові ресурси підприємств: амортизаційні відрахування, чистий прибуток, інші ресурси.

Залучення коштів від інших суб'єктів господарювання: продаж акцій, пайові внески.

Кредитування відтворення основних фондів.

Державне фінансування капітальних вкладень.

Ремонт основних фондів і його фінансове забезпечення.

Методичні вказівки щодо вивчення теми

Діяльність підприємства неможлива без відповідної матеріальної бази, основу якої складають його основні засоби. Відповідно до П(С)БО № 7 основні засоби – матеріальні активи, які підприємство утримує з метою використання їх в процесі виробництва або поставання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких більше одного року (або операційного циклу, якщо він довший за рік). Склад основних засобів підприємства визначається специфікою його діяльності, видом економічної діяльності та іншими чинниками. З цією метою основні засоби класифікують за наступними групами:

- відповідно до П(С)БО № 7;
- залежно від функціонального призначення;
- залежно від ролі у виробництві;
- залежно від галузевої приналежності;
- для потреб нарахування амортизаційних відрахувань.

Ефективність використання основних засобів забезпечується їх постійним відтворенням. Якщо відновлення відбувається у тому самому обсязі, в якому вони були зношені та вибули, тобто постійно відновлюється попередня виробнича потужність, то на підприємстві відбувається процес простого відтворення. Якщо ж передбачається кількісне та якісне збільшення діючих основних засобів або придбання нових основних засобів, які забезпечують вищий рівень продуктивності устаткування, то – розширене відтворення.

Для забезпечення відтворення основних засобів важливе значення має оцінка їхнього стану та аналіз ефективності використання.

Показники стану й ефективності використання основних засобів можна об'єднати в три групи, які характеризують:

- забезпечення підприємства основними засобами, яке визначається фондомісткістю, фондоозброєністю та коефіцієнтом реальної вартості основних засобів у майні підприємства;
- стан основних засобів характеризують коефіцієнти зносу, придатності, вибуття, оновлення та приросту вартості основних засобів підприємства;
- ефективність використання основних засобів визначається показниками фондовіддачі та рентабельності основних засобів.

У процесі функціонування основні засоби піддаються зносу. Знос основних засобів – це сума амортизації об'єкта основних засобів з початку його корисного використання. Розрізняють два види зносу основних засобів: фізичний знос – це поступова втрата основними засобами споживної вартості в процесі експлуатації, тобто суто матеріальний знос їхніх окремих елементів та моральний знос – це знос основних засобів унаслідок створення нових, більш прогресивних і економічно ефективних машин та устаткування.

Амортизація – систематичний розподіл вартості, яка амортизується, необоротних активів протягом строку їх корисного використання (експлуатації). Підприємство може використовувати різні методи для визначення величини амортизаційних відрахувань. Так, відповідно до П(С)БО 3 7 їх можна об'єднати в три групи:

- метод прямолінійного нарахування передбачає списання вартості об'єкта однаковими частинами протягом всього періоду експлуатації. Даний метод застосовується до тих основних засобів, форма надходження економічних вигод від використання яких рівномірно розподіляється у часі;
- виробничий метод, відповідно до якого величина відрахувань визначається виробничою нормою амортизації та фактичним обсягом виробництва продукції (товарів або послуг), що виготовлені на даному основному засобі, і застосовується до тих основних засобів, використання яких розраховується на оцінений початковий обсяг виробництва (виконаної роботи);
- методи прискореної амортизації, які передбачають нарахування амортизації більш швидкими темпами порівняно з реальною втраченою основними засобами їх споживної вартості. До цих методів відносять: кумулятивний, метод зменшення залишкової вартості та метод прискореного зменшення залишку.

Податкове законодавство передбачає застосування податкового методу нарахування амортизаційних відрахувань. Норми амортизації встановлюються у відсотках до балансової вартості кожної з груп основних фондів на початок звітного (податкового) періоду в такому розмірі (в розрахунку на податковий квартал):

- група 1 – 2 %;
- група 2 – 10 %;
- група 3 – 6 %;
- група 4 – 15 %.

Сума амортизаційних відрахувань кварталу, щодо якого проводяться розрахунки (розрахунковий квартал), визначаються шляхом застосування норм амортизації до балансової вартості груп основних фондів на початок такого розрахункового кварталу.

Останнім питанням вивчення цієї теми повинно стати дослідження сутності, складу та структури капітальних вкладень. Капітальні вкладення – це витрати на створення нових, реконструкцію і технічне переозброєння діючих основних засобів. За допомогою капітальних вкладень здійснюється як просте, так і розширене відтворення основних засобів. Капітальні вкладення, залучені в створення та відновлення основних фондів, підрозділяються за призначенням: на капітальні вкладення виробничого і невиробничого призначення. Для визначення розміру капітальних вкладень на підприємстві складається бюджет капітальних витрат, тобто розрахунок запланованих витрат на капітальні вкладення. Бюджет капітальних витрат включає два розділи “Капітальні витрати” і “Надходження коштів”. Важливе значення має вибір оптимальної структури джерел фінансування капітальних вкладень. Найприйнятнішим для підприємств є комплексний підхід до вибору джерел фінансування капітальних вкладень. Джерелами фінансування капітальних вкладень можуть бути:

- власні фінансові ресурси;
- позикові фінансові ресурси;
- кошти, отримані від продажу цінних паперів, внески членів трудових колективів;
- кошти державного бюджету та місцевих бюджетів;
- кошти іноземних інвесторів.

Завдання для практичних занять

1. Закріпити теоретичний матеріал теми з основних питань шляхом опитування і/або виконання тестів за темою.
2. Визначити склад і структуру необоротних активів підприємства за балансом.

3. Розрахувати показники забезпечення, стану й ефективності використання основних засобів підприємства за балансом.
4. Визначити величину амортизаційних відрахувань за різними методами згідно з національними положеннями, стандартами бухгалтерського обліку та податкового законодавства.
5. Вивчити склад капітальних вкладень підприємств та джерел їх фінансування.
6. Вирішити задачі за темою.

Задача 1. На основі фінансової звітності підприємства:

1. Розрахувати склад та структуру необоротних активів на початок і кінець звітного періоду.

2. Розрахувати показники забезпечення, стану та ефективності використання основних засобів та проаналізувати зміни, що відбулися за звітний період.

Розрахунок надати в таблицях 1-4.

Таблиця 1

Склад та структура основних засобів підприємства

Стаття	На початок звітного періоду		На кінець звітного періоду		Відхилення	
	сума, тис. грн.	питома вага, %	сума, тис. грн.	питома вага, %	+, -	у %

Таблиця 2

Показники забезпечення основними засобами підприємства

Показник	На початок періоду, тис. грн.	На кінець періоду, тис. грн.	Відхилення, +, -
Фондомісткість			
Фондоозброєність			
Коефіцієнт реальної вартості основних засобів у майні підприємства			

Таблиця 3

Показники стану використання основних засобів підприємства

Показник	На початок періоду, тис. грн.	На кінець періоду, тис. грн.	Відхилення, +, –
Коефіцієнт вибуття			
Коефіцієнт оновлення			
Коефіцієнт зносу			
Коефіцієнт придатності			
Коефіцієнт приросту вартості основних засобів			

Таблиця 4

Показники ефективності використання основних засобів

Показник	На початок періоду, тис. грн.	На кінець періоду, тис. грн.	Відхилення, +, –
Фондовіддача			
Рентабельність основних засобів			

Задача 2. За наведеними даними визначити показники забезпечення та ефективності використання основних засобів підприємства, якщо: середньорічна вартість основних фондів складає – 2108 тис. грн.; середньорічна кількість працівників – 308 чол.; дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) – 2188 тис. грн.; вартість майна підприємства – 25650 тис. грн.

Задача 3. Вартість основних фондів підприємства на кінець звітного періоду становить 25324,6 тис. грн., сума зносу – 10224,4 тис. грн., вартість майна – 15797,2 тис. грн., на підприємстві працює 212 осіб.

Визначити коефіцієнт реальної вартості основних фондів і коефіцієнт фондоозброєності.

Задача 4. Визначити зміну рентабельності основних виробничих фондів та діяльності підприємства, якщо на початок року собівартість продукції складала 1600 млн. грн., вартість реалізованої продукції – 1800 млн. грн., фондомісткість продукції на початок року – 0,25. В кінці року обсяг реалізованої продукції підвищився на 20 %, а витрати зросли на 10 %.

Задача 5. Розрахувати суму амортизаційних відрахувань на одиницю обсягу діяльності по роках, якщо загальний розрахунковий обсяг виробництва складає 1200000 од., у т.ч. по роках 1 – 200000, 2 – 350000, 3 – 250000, 4 – 400000 од. Первісна вартість устаткування – 420000 тис. грн., ліквідаційна вартість – 6000 грн. Розрахунок надати в таблиці.

Рік	Фактичний обсяг виробництва	Амортизаційні відрахування	Накопичена амортизація	Залишкова вартість

Задача 6. Розрахувати суму амортизаційних відрахувань методом прямолінійного списання. Первісна вартість устаткування – 420000 тис. грн., ліквідаційна вартість – 6000 грн. Строк корисної експлуатації дорівнює 4 роки. Розрахунок надати в таблиці.

Рік	Розрахунок	Амортизаційні відрахування	Накопичена амортизація	Залишкова вартість

Задача 7. Розрахувати суму амортизаційних відрахувань методом прискореного зменшення залишку. Первісна вартість устаткування – 420000 тис. грн., ліквідаційна вартість – 6000 грн. Строк корисної експлуатації дорівнює 4 роки. Розрахунок надати в таблиці. Норма амортизації – 0,25, коефіцієнт збільшення норми – 2.

Рік	Розрахунок	Амортизаційні відрахування	Накопичена амортизація	Залишкова вартість

Задача 8. Підприємство придбало сканер вартістю 456 грн., в т.ч. ПДВ – 76 грн. Передбачуваний строк експлуатації сканера – 5 років. Після 5 років експлуатації підприємство очікує отримати від вибуття основного засобу (ліквідації чи продажу) – 70 грн. Заробітна плата працівника, зайнятого експлуатацією даного основного засобу складає 50 грн. Визначити ліквідаційну вартість та вартість сканера, що амортизується.

Задача 9. Підприємство встановило вартісне обмеження при віднесенні основних засобів до малоцінних необоротних активів у розмірі 1200 грн.

Для здійснення господарської діяльності підприємство придбало:

- калькулятор для виконання наукових досліджень і розробок вартістю 360 грн., в т.ч. ПДВ – 60 грн., очікуваний строк експлуатації – 4 роки, ліквідаційна вартість – 50 грн.;
- картридж для використання у відділі збуту підприємства вартістю 600 грн., у т.ч. ПДВ – 100 грн., очікуваний строк експлуатації – 2 роки, ліквідаційна вартість – 0 грн.;
- комп'ютерний монітор для відділу управління вартістю 1200 грн., в т.ч. ПДВ – 200 грн., очікуваний строк експлуатації – 4 роки, ліквідаційна вартість – 200 грн.

Визначити сума амортизаційних відрахувань.

Задача 10. На основі даних, наведених в таблиці, обґрунтувати найбільш сприятливий варіант визначення мобілізації внутрішніх ресурсів у будівництві.

№ пор.	Показник, тис. грн.	Варіант		
		I	II	III
1	Очікувана наявність оборотних активів у капітальному будівництві на початок планового періоду (О)	90	210	150
2	Очікувана кредиторська заборгованість на початок планового періоду (К ₁)	41	87	62
3	Планова потреба в оборотних коштах будови на кінець планового періоду (П)	75	196	160
4	Перехідна кредиторська заборгованість на кінець планового періоду (К ₂)	56	76	54

Завдання для самостійної роботи студентів

1. Провести порівняльний аналіз основних форм фінансового забезпечення відтворення основних засобів.
2. Узагальнити переваги та недоліки існуючих методів амортизаційних відрахувань. Визначити, в чому полягає специфіка застосування кожного з них.
3. Дослідити сутність нематеріальних активів, особливості їх оцінки та нарахування амортизаційних відрахувань за ними.

Література: 12, 51, 52, 57, 59, 62, 78.

Тема 10. ОЦІНКА ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА

Оцінка фінансового стану підприємства, її необхідність і значення. Показники фінансового стану підприємства. Інформаційне забезпечення оцінки фінансового стану підприємства. Показники бухгалтерської звітності, які використовуються для оцінки фінансового стану.

Сутність ліквідності підприємства. Показники ліквідності та методика їх визначення. Оцінка показників ліквідності. Фактори, що впливають на стан ліквідності.

Сутність платоспроможності. Фактори, що впливають на платоспроможність підприємств. Методика їх визначення. Оцінка показників платоспроможності.

Фінансова стійкість підприємства, її сутність. Система показників фінансової стійкості підприємства, методика її розрахунку й оцінки.

Комплексна оцінка фінансового стану підприємства.

Методичні вказівки щодо вивчення теми

За умов переходу економіки України до ринкових відносин значно зростає роль своєчасного та якісного аналізу фінансового стану підприємств, оцінки ліквідності, платоспроможності і фінансової стійкості та пошуків шляхів підвищення і зміцнення фінансової стабільності. Фінансовий аналіз – це спосіб оцінювання і прогнозування фінансового стану підприємства на підставі його бухгалтерської та фінансової звітності й оперативних даних. Фінансовий стан підприємства – це комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства, визначається сукупністю виробничо-господарських факторів і характеризується системою показників, що відображають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів. Об'єктом фінансового аналізу є конкретне підприємство чи фінансова операція цього підприємства. Суб'єктами фінансового аналізу є фінансові аналітики, які зацікавлені в діяльності підприємства з яких-небудь причин.

Основними завданнями проведення аналізу фінансового стану є:

- дослідження рентабельності та фінансової стійкості підприємства;
- дослідження ефективності використання майна (капіталу) підприємства, забезпечення підприємства власними оборотними коштами;
- об'єктивна оцінка динаміки та стану ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості підприємства;
- аналіз діяльності суб'єкта господарювання на фінансовому ринку та кількісна оцінка його конкурентоспроможності;
- визначення ефективності використання фінансових ресурсів.

В процесі аналізу можуть бути використані різні методи аналізу:

- горизонтальний (часовий) аналіз;
- вертикальний (структурний) аналіз;
- трендовий аналіз;
- аналіз відносних показників (коефіцієнтів);
- порівняльний (просторовий) аналіз;
- факторний аналіз.

Інформаційною базою для оцінювання фінансового стану підприємства є дані:

- балансу підприємств (форма 1);
- звіту про фінансові результати (форма 2);
- звіту про рух грошових коштів (форма 3);
- звіту про власний капітал (форма 4);
- примітки до фінансової звітності (форма 5);
- дані статистичної звітності та оперативні дані.

В процесі цієї теми студент повинен опанувати методіку проведення аналізу фінансового стану за основними його напрямками. Аналіз потрібно розпочинати з аналізу структури та динаміки валюти балансу. Для здійснення цієї розрахункової роботи студент повинен володіти інструментарієм вертикального, горизонтального та трендового аналізів, саме ці види допоможуть йому побудувати агрегований баланс підприємства та провести його відповідний аналіз. Результуючими показниками цього аналізу повинні стати: коефіцієнти зростання валюти балансу (Кв), доходу від реалізації (Кд) та чистого прибутку (Кчп) підприємства. При цьому позитивним моментом є зростання даних показників у динаміці, крім того, зазначені показники можна співставити один з одним. Так, якщо $K_d > K_{чп}$, то підприємство працює ефективно, якщо ці показники лише дорівнюють один одному, то підприємство нарощує темпи виробництва.

Наступним етапом аналізу є аналіз майнового стану підприємства, який проводиться за показниками забезпечення та стану використання основних засобів підприємства. Результатом аналізу повинен бути висновок щодо задовільного чи незадовільного майнового стану підприємства. При цьому майновий стан підприємства вважається задовільним, якщо коефіцієнт зносу не перевищує 50 % та темпи оновлення перевищують темпи вибуття.

Основними показниками, що характеризують ефективність всіх видів діяльності підприємства, є показники рентабельності. Тому наступним етапом аналізу є аналіз показників рентабельності, який здійснюється у розрізі показників, розглянутих у темі 5 цього методичного посібника. Дані показники повинні розглядатися в динаміці вироб-

ництва по періодах звітності або періодах розрахованого плану перспективного розвитку і, звичайно, позитивним моментом є зростання даних показників.

Здатність підприємства розраховуватися по своїх зобов'язаннях характеризують показники ліквідності. Аналіз ліквідності повинен передбачати аналіз ліквідності активу, балансу та підприємства. Так, ліквідність активу – це здатність активу перетворюватися в грошові кошти в максимально короткий термін часу та без втрати їх ринкової вартості. Відповідно всі активи можна поділити на 4 групи:

A_1 – абсолютно ліквідні активи – грошові кошти підприємства та поточні фінансові інвестиції;

A_2 – активи, що швидко реалізуються – дебіторська заборгованість, готова продукція, векселі одержані;

A_3 – активи, що повільно реалізуються – виробничі запаси (за мінусом готової продукції), інші оборотні активи, витрати майбутніх періодів (в частині оборотних активів);

A_4 – активи, що важко реалізуються – необоротні активи, витрати майбутніх періодів (в частині необоротних активів).

Ліквідність балансу – це ступінь покриття боргових зобов'язань підприємства його активами, строк перетворення яких в грошові кошти відповідає строку погашення платіжних зобов'язань. Для визначення ліквідності балансу відповідні активи потрібно порівняти з відповідними групами пасивів, складові елементи яких визначаються терміном їх погашення:

P_1 – найбільш термінові пасиви – поточні зобов'язання за розрахунками, інші поточні зобов'язання;

P_2 – короткострокові пасиви – короткострокові кредити банків, поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями, векселі видані, товарна кредиторська заборгованість;

P_3 – довгострокові пасиви – довгострокові зобов'язання та забезпечення наступних виплат;

P_4 – постійні пасиви – власний капітал, доходи майбутніх періодів.

Слід зазначити, що дане групування є достатньо умовним і елементи груп можуть бути змінені, виходячи з реальних умов функціонування підприємства.

Так, баланс підприємства вважається абсолютно ліквідним, якщо:

$$A_1 \geq P_1;$$

$$A_2 \geq P_2;$$

$$A_3 \geq P_3;$$

$$A_4 \leq P_4.$$

Невиконання будь-якої з перших нерівностей свідчить про те, що ліквідність балансу не є абсолютною.

Ліквідність підприємства – здатність підприємства перетворювати свої активи в грошові кошти для покриття зобов'язань.

Аналіз ліквідності здійснюється шляхом розрахунку наступних показників:

- коефіцієнта абсолютної ліквідності;
- коефіцієнта швидкої ліквідності;
- коефіцієнта покриття;
- величини чистого оборотного капіталу.

Значення даних показників аналізується в динаміці, а також порівнюється з їх нормативними значеннями. При цьому слід підкреслити, що остаточний висновок щодо рівня ліквідності підприємства здійснюють, узагальнюючи відповідність значень коефіцієнтів їх нормативним значенням та реальний стан справ на об'єкті дослідження.

Фінансова стійкість – це здатність підприємства за рахунок наявних фінансових ресурсів виконувати свої зобов'язання, забезпечувати безперебійну діяльність та створювати умови для розширеного відтворення.

Аналіз фінансової стійкості здійснюється на основі абсолютних і відносних показників.

За допомогою абсолютних показників визначається тип (клас) фінансової стійкості. Виділяють чотири типи (класи) фінансової стійкості:

1 тип (клас) – абсолютна фінансова стійкість – коли власні оборотні кошти повністю забезпечують запаси і витрати;

2 тип – нормальний фінансовий стан – коли запаси і витрати забезпечуються сумою власних оборотних коштів та довгостроковими позиковими джерелами;

3 тип – нестійкий фінансовий стан – коли запаси і витрати забезпечуються за рахунок власних оборотних коштів, довгострокових позикових джерел та короткострокових кредитів, тобто за рахунок усіх основних джерел формування запасів і витрат;

4 тип – кризовий фінансовий стан – коли запаси і витрати не забезпечуються джерелами їх формування і підприємство перебуває на межі банкрутства.

Фінансово стійким можна вважати таке підприємство, яке за рахунок власних коштів спроможне забезпечити запаси і витрати, не допустити невиправданої кредиторської заборгованості, своєчасно розрахуватись за своїми зобов'язаннями.

Відносні показники фінансової стійкості:

- коефіцієнт фінансової незалежності (автономії);
- коефіцієнт фінансової залежності;
- коефіцієнт фінансування;
- коефіцієнт фінансової стійкості;
- коефіцієнт забезпечення власними оборотними коштами;
- коефіцієнт маневреності власних коштів.

Значення даних показників також аналізується в динаміці, а також порівнюється з їх нормативними значеннями. При цьому слід підкреслити, що остаточний висновок щодо рівня фінансової незалежності підприємства здійснюють, узагальнюючи відповідність значень коефіцієнтів їх нормативним значенням та реальний стан справ на об'єкті дослідження.

Аналіз ділової активності проводиться з метою розрахунку ефективності основної діяльності і на основі якісних та кількісних параметрів.

Якісні параметри включають:

- широту ринків збуту продукції;
- наявність продукції, що поставляється на експорт;
- ділову репутацію підприємства.

Кількісні показники включають аналіз виконання плану певних узагальнюючих показників, розрахунок показників ефективності використання ресурсів (показники ділової активності). Ступінь виконання плану за всіма показниками узагальнюється в рівнянні “золотого правила економіки”:

$$T_{нб} > T_p > T_{ак} > 100 \%, \quad (9.1)$$

де $T_{нб}$, T_p , $T_{ак}$ – відповідно темпи зміни прибутку, темпи зміни доходу від реалізації, темпи зміни авансованого капіталу.

Аналіз відносних показників ділової активності включає розрахунок наступних коефіцієнтів.

- коефіцієнт оборотності активів;
- коефіцієнт оборотності власного капіталу;
- коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості;
- коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості;
- коефіцієнт оборотності матеріальних запасів;
- строки погашення дебіторської та кредиторської заборгованостей;
- строк оборотності матеріальних запасів;
- операційний цикл;
- фінансовий цикл.

В процесі аналізу даних показників слід брати до уваги сферу діяльності та галузь економіки, в якій працює дане підприємство. При

цьому позитивним моментом зміни показників є зростання коефіцієнтів обертання відповідних статей та зменшення строків їх оборотності.

Якщо об'єкт аналізу фінансового стану є акціонерним товариством, то додатково проводиться аналіз показників його ринкової активності або акціонерного капіталу. Даний аналіз може бути проведений шляхом оцінки показників, наведених в розділі 3 “Розрахунок показників прибутковості акцій” форми № 2. Однак поглиблений аналіз повинен передбачати розрахунок наступних коефіцієнтів.

- прибуток на акцію або прибутковість акції;
- цінність акції;
- відношення ціни акції до доходу на 1 акцію;
- дивідендна прибутковість акції;
- дивідендний вихід;
- коефіцієнт котирування акції.

Для розрахунку та аналізу зазначених показників потрібно використовувати дані котирувань акцій емітентів цінних паперів з фондового ринку.

Завдання для практичних занять

1. Закріпити теоретичний матеріал теми з основних питань шляхом опитування і/або виконання тестів за темою.
2. Проаналізувати майновий стан та динаміку і структуру валюти балансу за допомогою вертикального, горизонтального та трендового методів.
3. Оцінити показники ліквідності та платоспроможності.
4. Проаналізувати фінансову стійкість підприємства за даними балансу.
5. Проаналізувати показники ділової активності підприємства.
6. Проаналізувати показники акціонерного капіталу (аналіз ринкової активності підприємства).
7. Зробити комплексну оцінку фінансового стану підприємства.
8. Презентувати результати ділової гри “Аналіз фінансового стану підприємства залежно від організаційно-правової форми та галузевої приналежності”.

Задача 1. На основі фінансової звітності підприємства:

1. Побудувати агрегований аналітичний баланс підприємства і провести аналіз динаміки та структури його валюти.
2. Провести аналіз показників майнового стану підприємства.
3. Згрупувати активи підприємства відповідно до рівня їх ліквідності та пасиви відповідно до строку їх погашення та визначити рівень

ліквідності балансу підприємства, визначити рівень ліквідності підприємства.

4. Проаналізувати рентабельність підприємства.
  5. Визначити тип та рівень фінансової стійкості підприємства.
  6. Оцінити ділову активність підприємства.
  7. Проаналізувати показники акціонерного капіталу підприємства.
  8. Проаналізувати зміни, що відбувалися за звітний період.
- Розрахунок надати в таблицях 1-10.

Таблиця 1

Темпи зміни валюти балансу, доходу від реалізації та чистого прибутку підприємства

Показник	За попередній рік	За поточний рік	Відхилення, +, -
Темп зміни валюти балансу	-	(0,1858)	(0,0852)
Темп зміни доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	0,0783	(0,3845)	0,0574
Темп чистого прибутку	0,1885	(2,4596)	(1,3993)

Таблиця 2

Склад та структура активів підприємства

Стаття	На початок звітної періоду		На кінець звітної періоду		Відхилення	
	сума, тис. грн.	питома вага, %	сума, тис. грн.	питома вага, %	+, -	у %

Таблиця 3

Склад та структура пасивів підприємства

Стаття	На початок звітної періоду		На кінець звітної періоду		Відхилення	
	сума, тис. грн.	питома вага, %	сума, тис. грн.	питома вага, %	+, -	у %

Таблиця 4

Показники майнового стану підприємства

Показник	На початок періоду, тис. грн.	На кінець періоду, тис. грн.	Відхилення, +, -
Сума господарських коштів у розпорядженні підприємства, тис. грн.			
Коефіцієнт реальної вартості в майні підприємства			
Коефіцієнт зносу			
Коефіцієнт придатності			
Коефіцієнт оновлення			
Коефіцієнт вибуття			
Коефіцієнт зміни вартості основних засобів у майні підприємства			

Таблиця 5

Показники рентабельності підприємства

Показник	На початок періоду, тис. грн.	На кінець періоду, тис. грн.	Відхилення, +, -
Рентабельність продукції, %			
Рентабельність діяльності, %			
Рентабельність активів, %			
Рентабельність власного капіталу, %			

Таблиця 6

Аналіз ліквідності балансу підприємства

Стаття активу	На початок періоду, тис. грн.	На кінець періоду, тис. грн.	Статті пасиву	На початок періоду, тис. грн.	На кінець періоду, тис. грн.
Найбільш ліквідні активи			Найбільш термінові пасиви		
Активи, що швидко реалізуються			Короткострокові пасиви		
Активи, що повільно реалізуються			Довгострокові пасиви		
Активи, що важко реалізуються			Постійні пасиви		

Таблиця 7

Показники ліквідності підприємства

Показник	На початок періоду, тис. грн.	На кінець періоду, тис. грн.	Відхилення, +, -
Коефіцієнт абсолютної ліквідності			
Коефіцієнт поточної ліквідності			
Коефіцієнт швидкої ліквідності			
Робочий капітал			

Таблиця 8

Показники фінансової стійкості підприємства

Показник	На початок періоду, тис. грн.	На кінець періоду, тис. грн.	Відхилення, +, -
Коефіцієнт автономії			
Коефіцієнт фінансової стійкості			
Коефіцієнт забезпечення власними оборотними коштами			
Коефіцієнт автономії			
Коефіцієнт маневрування власного капіталу			
Коефіцієнт фінансування			

Таблиця 9

Показники ділової активності підприємства

Показник	На початок періоду, тис. грн.	На кінець періоду, тис. грн.	Відхилення, +, -
Коефіцієнт оборотності активів			
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості			
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості			
Строк погашення дебіторської заборгованості, днів			
Строк погашення кредиторської заборгованості, днів			
Коефіцієнт оборотності матеріальних запасів			
Коефіцієнт оборотності основних засобів (фондовіддача)			
Коефіцієнт оборотності власного капіталу			
Операційний цикл, днів			
Фінансовий цикл, днів			

Показники ринкової активності підприємства

Показник	На початок періоду, тис. грн.	На кінець періоду, тис. грн.	Відхилення, +, -
Скоригований чистий прибуток на 1 акцію			
Цінність акції			
Дивіденд на 1 акцію			
Дивідендна дохідність 1 акції			
Дивідендний вихід			
Коефіцієнт котирування акцій			
Коефіцієнт курсової вартості до доходу на 1 акцію			

Задача 2. На початок роботи підприємства “Арія” 1 січня 2005 р. його капітал склав 300000 грн., причому 250000 лежать на поточному рахунку в банку, а решта – у касі. 1 лютого підприємство купує товари на суму 10000 грн., причому 7000 оплачує зразу, 3000 – через 90 днів. 1 березня підприємство купує обладнання на суму 50000 грн., узявши кредит у банку. 1 квітня підприємство перепродає товари вартістю 10000 грн. за 12000 грн. причому 4000 грн. оплачено йому зразу, а 8000 – через 30 днів.

Скласти баланс підприємства на кожну дату.

Задача 3. Проаналізувати поданий у таблиці баланс підприємства (тис. грн.) і виконати завдання а), б), в).

Актив		Пасив	
1. Машини і обладнання	2500	1. Статутний капітал	6500
2. Земля і будівлі	4000	2. Нерозподілений прибуток	2450
3. Запаси	1000	3. Поточні зобов'язання по розрахунках	1100
4. Дебіторська заборгованість	2500	4. Векселі видані	450
5. Грошові кошти та їх еквіваленти	500		
Разом	10500		10500

- а) визначте суму короткотермінових зобов'язань підприємства;
- б) розрахувати суму поточних активів;
- в) розрахувати суму неліквідних активів.

Задача 4. Баланс містить такі статті активу:

1. Машини та обладнання.
2. Будови та земля.
3. Готова продукція.
4. Незавершене виробництво.
5. Виробничі запаси.
6. Грошові кошти та їх еквіваленти.
7. Дебіторська заборгованість.

Розмістити статті за порядком зменшення ліквідності.

Задача 5. Нижче подано перелік пасивів. Поділити усі пасиви на зобов'язання та власний капітал.

1. Нерозподілений прибуток.
2. Поточні зобов'язання по розрахунках.
3. Кредиторська заборгованість.
4. Статутний капітал.
5. Додатковий капітал.
6. Векселі до оплати.

Завдання для самостійної роботи студентів

1. Провести порівняльний аналіз існуючих методичних підходів щодо аналізу фінансового стану.
2. Визначити, в чому полягає специфіка здійснення експрес-аналізу та назвати сфери його застосування.
3. Визначити, в чому полягають відмінні риси аналізу фінансового стану підприємства від оцінки його кредитоспроможності.
4. Обґрунтувати доцільність використання детермінованих моделей у процесі проведення аналізу фінансового стану підприємства.
5. Обрати групу показників, що є найбільш пріоритетною в процесі оцінки підприємства як емітента цінних паперів.
6. Визначити, на яку групу показників звертають найбільшу увагу банківські установи в процесі кредитування підприємства.
7. З'ясувати, що означає для Вас словосполучення “задовільний майновий стан”.
8. Визначити, в чому полягає специфіка проведення аналізу фінансового стану підприємства залежно від організаційно-правової форми та галузевої приналежності.
9. Провести ділову гру “Аналіз фінансового стану підприємства залежно від організаційно-правової форми та галузевої приналежності”.

Література: 32, 33, 34, 42, 44, 50, 55, 56, 64, 66, 74, 77, 78, 90, 100, 101, 106, 108.

Тема 11. ВИЗНАЧЕННЯ ТА АНАЛІЗ ГРОШОВИХ ПОТОКІВ ПІДПРИЄМСТВА

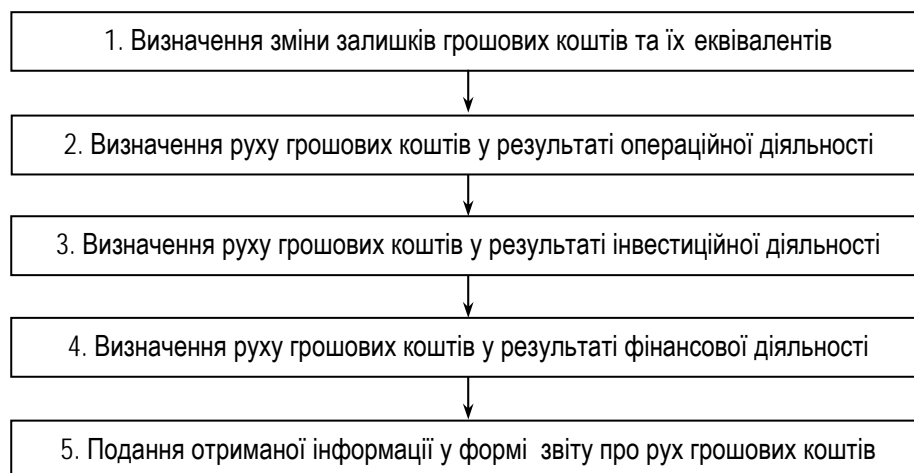
Грошовий обіг підприємства, його роль у фінансовій діяльності. Поняття грошового обігу. Його склад і класифікація, фактори, що впливають на обсяг і напрями використання грошових коштів. Методи аналізу і розрахунку грошових потоків (прямий і зворотний). Особливості їх застосування відповідно до національних положень (стандартів) фінансової звітності.

Вплив облікової політики і систем розрахунків на формування грошових потоків, їх роль у прийнятті фінансових рішень.

Методичні вказівки щодо вивчення теми

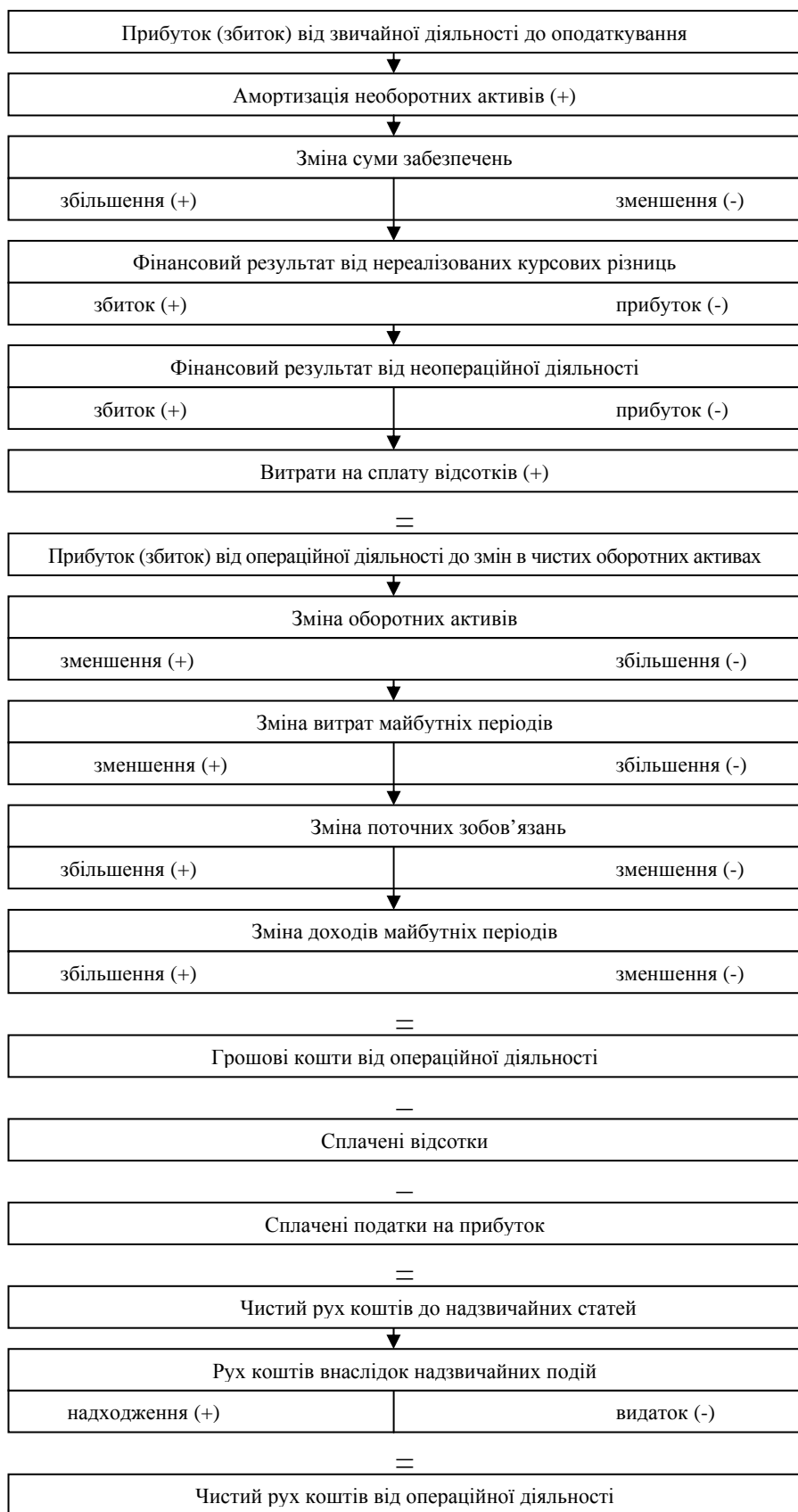
Аналіз ефективності діяльності можна провести не тільки на основі розрахунку показників рентабельності підприємства за різними видами прибутку, але й на основі показника грошового потоку. З цією метою в межах даної теми вивчаються методичні підходи щодо складання “Звіту про рух грошових коштів” з використанням прямого та непрямого методів, які визначають механізм розрахунку чистого руху грошових коштів у розрізі операційної діяльності. Прямий метод полягає у визначенні суми чистого надходження або видатків коштів від операційної діяльності. У звіті послідовно наводяться всі основні статті надходжень і витрат, різниця яких показує приріст або зменшення грошових коштів. Відповідно до непрямого – визначення чистого надходження коштів від операційної діяльності шляхом коригування показника прибутку від звичайної діяльності до оподаткування, який наведений у “Звіті про фінансові результати”. Даний метод заповнення звіту регламентується П(С)БО № 4.

Схематично алгоритм “Звіту про рух грошових коштів” наведено на рис. 11.1.

Рис. 11.1. Послідовність складання звіту про рух грошових коштів

Рис. 11.2. Методика розрахунку чистого руху коштів від операційної діяльності згідно з непрямим методом

Незалежно від методу визначення чистого руху грошових коштів у розрізі інвестиційної та фінансової діяльності, що здійснюється на підставі аналізу змін відповідних статей форм фінансової звітності підприємства.

Показник чистого руху грошових коштів підприємства за звітний період використовується як для внутрішніх цілей підприємства, так і для зовнішніх споживачів.

Механізм визначення чистого руху грошових коштів у результаті операційної діяльності за непрямим та прямим методами наведено відповідно на рис. 11.2 та 11.3.

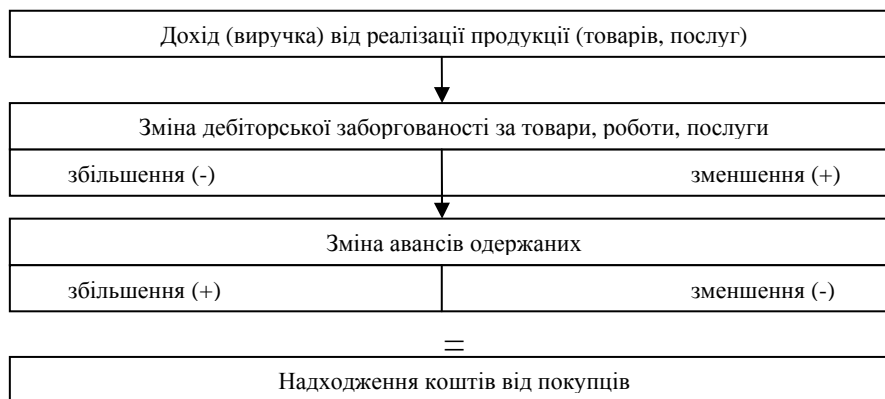
Методика розрахунку чистого руху коштів від операційної діяльності згідно з непрямим методом:

1) перенос показника прибутку від звичайної діяльності до оподаткування;

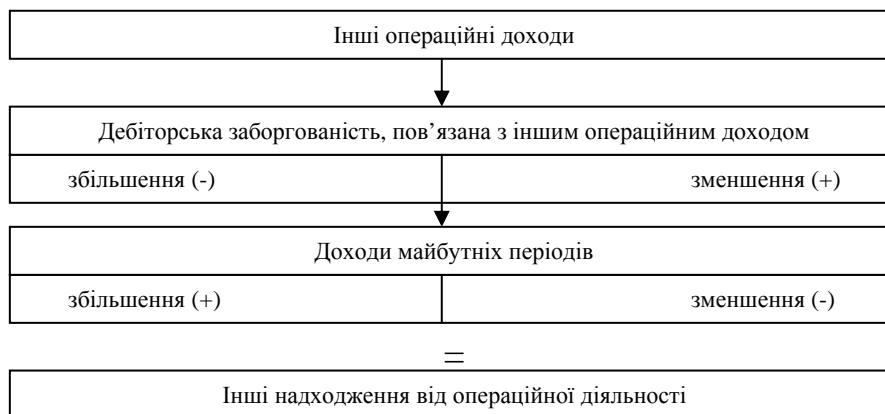
2) визначення прибутку від операційної діяльності до зміни в чистих оборотних активах

Методика визначення чистого руху грошових коштів від операційної діяльності згідно з прямим методом

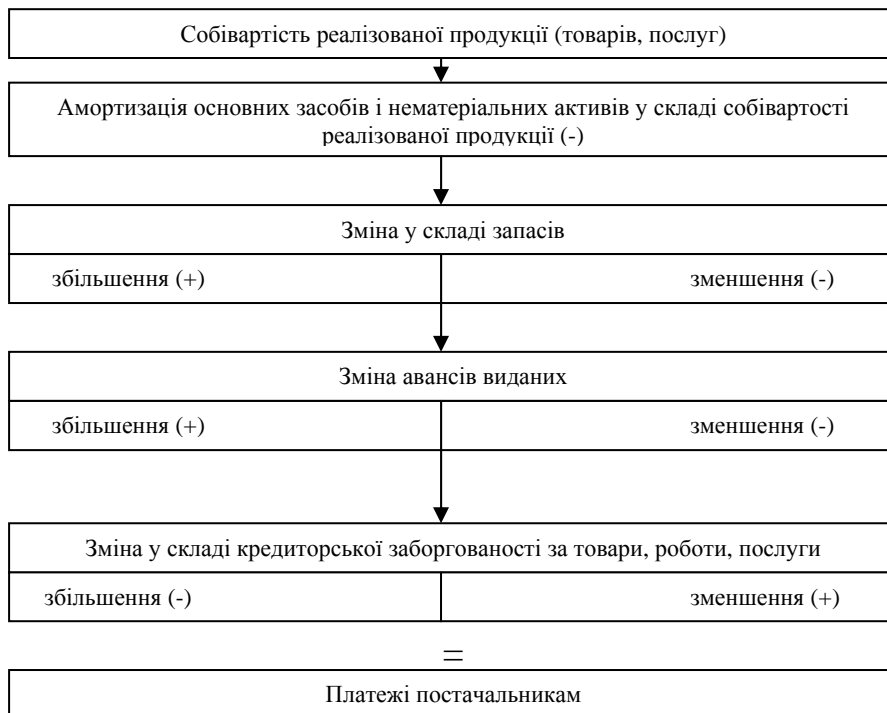
1-й етап

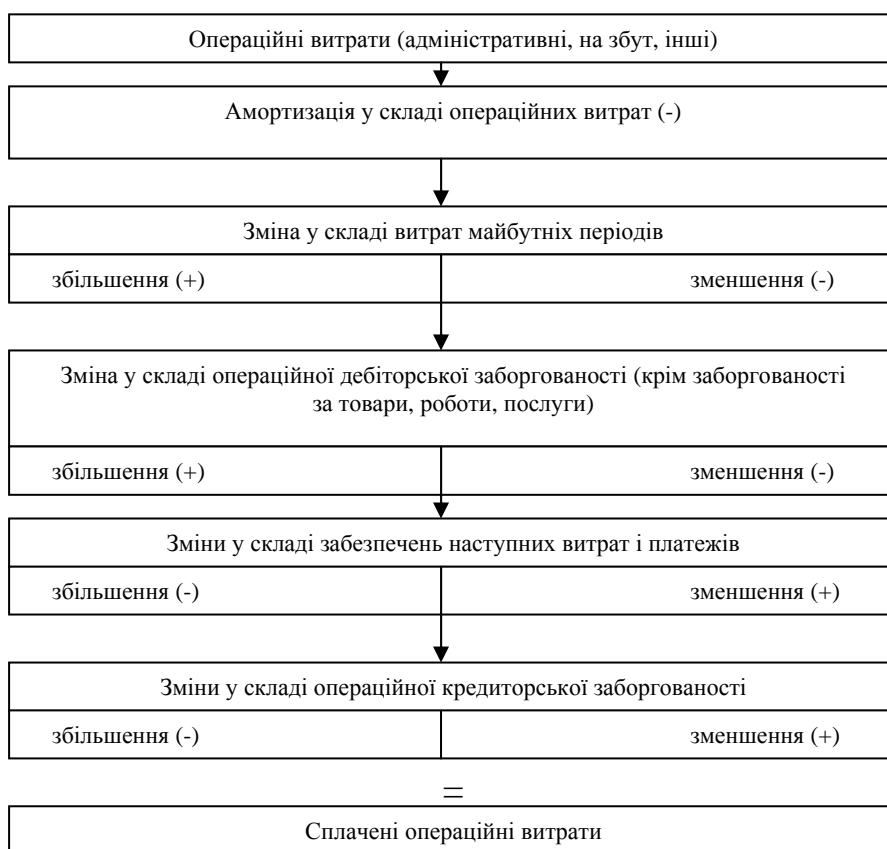
2-й етап

3-й етап

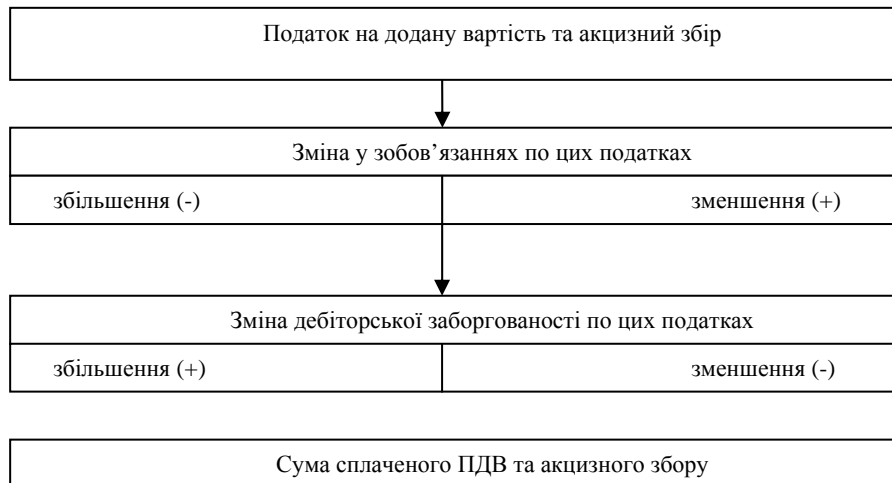
4-й етап

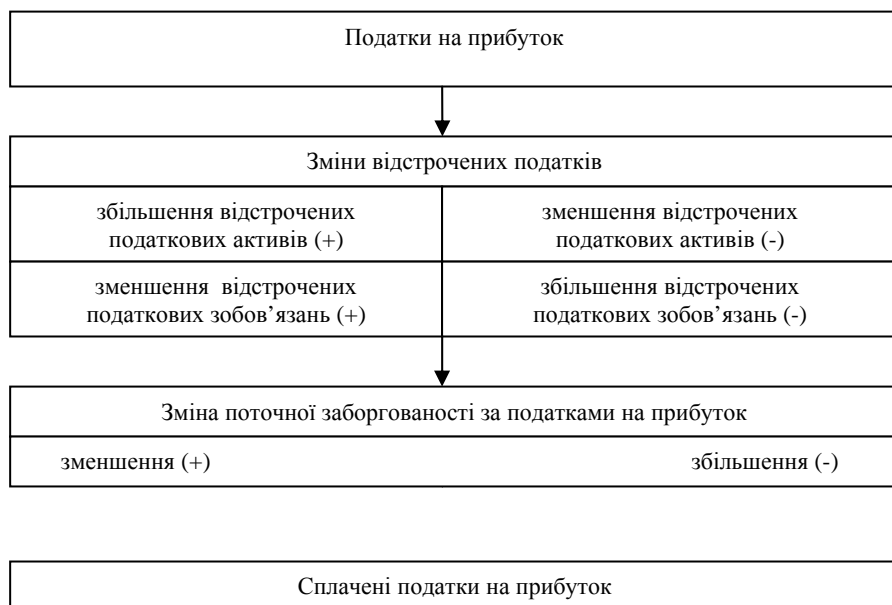
5-й етап

6-й етап

7-й етап

Рис. 11.3. Методика розрахунку чистого руху коштів від операційної діяльності згідно з прямим методом

Завдання для практичних занять

1. Дослідити грошовий обіг підприємства, його роль у фінансовій діяльності.
2. Поняття грошового обіг, його склад і класифікація, фактори, що впливають на обсяг і напрями використання грошових коштів.
3. Методи аналізу і розрахунку грошових потоків (прямий і зворотний).
4. Вплив облікової політики і систем розрахунків на формування грошових потоків, їх роль у прийнятті фінансових рішень.

Задача 1. На основі наведених нижче даних скласти звіт про рух грошових коштів із застосуванням:

- а) непрямого методу;
- б) прямого методу.

Підприємство займається торговельною діяльністю. Залишок коштів на рахунку підприємства на початок поточного року становить 110 тис. грн., а прибуток до оподаткування за рік – 878 тис. грн.

Протягом минулого року були здійснені такі операції:

№ пор.	Зміст операції	Сума, тис. грн.
1	Придбання товарів (запасів на початок поточного року не було)	1700
2	Реалізовані товари у кредит (собівартість реалізованих товарів – 1600 тис. грн.)	3200
3	Надійшло від покупців	3000
4	Перераховано постачальникам за придбані товари	1650
5	Виплачена зарплата	400
6	Сплачені проценти	22
7	Нарахована амортизація основних засобів	90
8	Оплачені різні витрати обігу (оренда, освітлення, опалення тощо)	200
9	Нарахований податок на прибуток	80
10	Придбане та оплачене устаткування	870
11	Отримана позика	220
12	Сплачений податок на прибуток	70
13	Виплачені дивіденди	78
14	Списані товари, пошкоджені пацюками	10

Задача 2. Вивчити специфіку складання “Звіту про рух грошових коштів” прямим та непрямим методами та, виходячи з фінансової звітності підприємства, скласти форму № 3.

Тема 12. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ФІНАНСОВОГО ПЛАНУВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

Генезис фінансового планування на підприємствах України. Теоретичні засади і принципи фінансового планування і прогнозування.

Зміст і завдання фінансового планування. Фінансове планування як процес визначення потреби підприємства у фінансових ресурсах.

Методи фінансового планування. Балансовий метод. Програмно-цільовий метод. Нормативний метод. Метод коефіцієнтів.

Інформаційна база фінансового планування. Аналіз фінансових показників звітного періоду як вихідна база для фінансового планування.

Методичні вказівки щодо вивчення теми

Ефективна діяльність підприємства неможлива без добре поставленого на підприємстві фінансового планування.

Для здійснення ефективного фінансового планування більші можливості мають великі підприємства, оскільки у них достатньо фінансових засобів для залучення висококваліфікованих спеціалістів, які забезпечують проведення широкомасштабної планової роботи в галузі фінансів.

На малих підприємствах, як правило, для цього не вистачає грошових коштів, хоча потреба у фінансовому плануванні саме для таких структур гостріша, ніж для великих підприємств. Вони частіше потребують залучення позикових коштів для забезпечення своєї господарської діяльності. Крім цього, зовнішнє середовище справляє значний вплив на їхню діяльність і важче піддається контролю.

Фінансове планування – це процес розроблення системи фінансових планів і планових (нормативних) показників із забезпечення розвитку підприємства необхідними фінансовими ресурсами та підвищення ефективності його фінансової діяльності в майбутньому періоді.

Мета фінансового планування на підприємстві – забезпечення оптимального розміру коштів для успішної операційної та інвестиційної діяльності, а в кінцевому підсумку – досягнення прибутковості підприємства. Планування спрямоване, з одного боку, на усунення помилкових дій у сфері фінансів, а з другого – на зменшення невикористаних внутрішніх резервів.

Основними завданнями фінансового планування на підприємстві є:

- забезпечення виробничої та інвестиційної діяльності необхідними фінансовими ресурсами;
- установа раціональних фінансових відносин із суб'єктами господарювання, банками, страховими компаніями тощо;

- визначення шляхів ефективного вкладення капіталу, оцінка раціональності його використання;
- виявлення та мобілізація резервів збільшення прибутку за рахунок раціонального використання матеріальних, трудових та грошових ресурсів;
- здійснення контролю за утворенням та використанням платіжних засобів.

Фінансове планування можна розглядати як єдиний процес, що включає шість етапів.

1. Аналіз фінансової ситуації на підприємстві.
2. Розроблення загальної фінансової стратегії підприємства.
3. Складання поточних фінансових планів.
4. Коригування, узгодження і конкретизація фінансового плану.
5. Розробка оперативних фінансових планів.
6. Аналіз і контроль виконання фінансових планів.

Фінансове планування базується на наступних принципах:

- принцип повноти;
- принцип обґрунтованості;
- принцип реальності;
- принцип інтегрованості;
- принцип гнучкості;
- принцип економічності.

У процесі фінансового планування використовуються різні методи, тобто конкретні способи і прийоми планових розрахунків. Найбільш поширеними є наступні:

- балансовий;
- нормативний;
- розрахунково-аналітичний;
- оптимізації планових рішень;
- моделювання.

Балансовий метод планування фінансових показників передбачає не тільки балансування підсумкових показників доходів і витрат, а й визначення конкретних джерел покриття для кожної статті витрат. Необхідно зазначити, що балансовий метод застосовується насамперед при плануванні розподілу прибутку та інших фінансових ресурсів, плануванні потреби в надходженні коштів до фонду накопичення, фонду споживання тощо. Балансова ув'язка по фінансових фондах має вигляд:

$$Z_n + H = B + Z_{\kappa} \quad (12.1)$$

де Z_n – залишок коштів на початок планового періоду, грн.;

H – надходження коштів до фонду, грн.;

B – витрачення коштів з фонду, грн.;

Z_k – залишок коштів на кінець планового періоду, грн.

Сутність нормативного способу фінансового планування полягає в тому, що на основі встановлених фінансових норм та техніко-економічних нормативів розраховується потреба суб'єкта підприємницької діяльності у фінансових ресурсах та визначаються джерела цих ресурсів. Згаданими нормативами є ставки податків, ставки зборів та внески, норми амортизаційних відрахувань, норми оборотних коштів. Норми та нормативи бувають галузевими, регіональними та індивідуальними. Таким чином, розрахунок обсягу затрат і потреби в ресурсах здійснюється шляхом множення норми витрат ресурсів на запланований обсяг економічного показника (реалізація, випуск продукції).

За використання розрахунково-аналітичного методу планові показники розраховуються на підставі аналізу фактичних фінансових показників, які беруться за базу, та їх зміни в плановому періоді.

Сутність розрахунково-аналітичного методу полягає в тому, що розраховується обсяг витрат і потреба в ресурсах шляхом множення середніх витрат на індекс їх зміни у запланованому періоді. В основі цього методу лежить використання експертної оцінки.

Сутністю методу оптимізації при складанні фінансового плану є багатоваріантність. З декількох фінансових планів обирається найкращий з точки зору мінімальних затрат чи максимально одержаного ефекту (результату). При цьому можуть бути використані різні критерії вибору:

- максимум прибутку (доходу) на грошову одиницю вкладеного капіталу;
- економія фінансових ресурсів, тобто мінімум фінансових витрат;
- економія поточних витрат;
- мінімум вкладення капіталу за максимально ефективного результату;
- максимум абсолютної суми одержаного прибутку.

В розрахунку використовується критерій максимуму наведеного прибутку:

$$P - E_n \cdot K \rightarrow \max, \quad (12.2)$$

де P – прибуток, грн.;

K – капіталовкладення, грн.;

E_n – нормативний коефіцієнт ефективності капіталовкладень ($E_n = 0,15$).

Фінансове планування потребує також широкого використання економіко-математичного моделювання. Цей спосіб уможливорює знаходження кількісного вираження взаємозв'язків між фінансовими показниками та факторами, які їх визначають. Економіко-математична

модель – це точний математичний опис факторів, які характеризують структуру та закономірності зміни даного економічного явища і здійснюються з допомогою математичних прийомів. Моделювання може здійснюватися за функціональним та кореляційним зв'язком. Функціональний зв'язок виражається рівнянням виду:

$$y = f(x), \quad (12.3)$$

де y – відносний показник;

$f(x)$ – функціональний зв'язок, виходячи з показника x .

Кореляційний зв'язок – це імовірнісна залежність, яка виявляється тільки в загальному вигляді і за великої кількості спостережень. Цей зв'язок виражається рівнянням регресії різного виду. Економіко-математичне моделювання дає змогу перейти в плануванні від середніх величин до оптимальних варіантів. Планування основних фінансових показників на основі економіко-математичного моделювання є основою для функціонування автоматизованої системи управління фінансами (АСУФ). Підвищення рівня наукової обґрунтованості планування потребує розробки кількох варіантів планів, виходячи з різних умов та шляхів розвитку підприємства з наступним вибором оптимального варіанта фінансового плану.

Завдання для практичних занять

1. Вивчити генезис фінансового планування на підприємствах України.
2. Вивчити зміст і завдання фінансового планування.
3. Вивчити методи фінансового планування.
4. Вивчити інформаційну базу фінансового планування.
5. Проаналізувати фінансові показники звітного періоду як вихідну базу для фінансового планування.

Тема 13. СИСТЕМА ФІНАНСОВИХ ПЛАНІВ

Фінансовий план як складова частина бізнес-плану. Зміст та структура фінансового плану підприємства (баланс доходів і видатків).

Розрахунок показників дохідної і видаткової частини фінансового плану. Виконання фінансового плану.

Зміст і призначення перевірконої таблиці (шахматки) до фінансового плану. Порядок її складання.

Зміст оперативного фінансового плану надходження коштів і здійснення платежів, його призначення.

Методичні вказівки щодо вивчення теми

На підприємстві фінансове планування проводиться за трьома основними напрямками: перспективне; поточне та оперативне фінансове планування. Усі підсистеми фінансового планування взаємо-

пов'язані і взаємообумовлені, планування здійснюється у певній послідовності і кожній з них властиві певні форми розроблених фінансових планів. Найважливішим етапом планування виступає прогнозування основних напрямів фінансової діяльності підприємства, яке здійснюється у процесі перспективного планування. Воно включає розробку фінансової стратегії підприємства і прогнозування його фінансової діяльності. З урахуванням фінансової стратегії формується фінансова політика підприємства за конкретними напрямами фінансової діяльності: податкової, амортизаційної, дивідендної та ін. У результаті розробки системи заходів, які забезпечують реалізацію фінансової стратегії, на підприємстві формуються служби, відповідальні за результати її реалізації.

Система поточного планування діяльності підприємства ґрунтується на розробленій фінансовій стратегії та фінансовій політиці за окремими аспектами фінансової діяльності і передбачає розробку наступних фінансових планів, а саме:

- план доходів і видатків за операційною діяльністю;
- план доходів і видатків за інвестиційною діяльністю;
- план надходження і витрачання грошових коштів;
- балансовий план.

У процесі здійснення поточного фінансового планування для складання фінансових документів важливо правильно визначити обсяг реалізованої продукції. Це необхідно для організації виробничого процесу, ефективного розподілу коштів. Прогноз обсягу реалізації допомагає визначити вплив обсягу виробництва, ціни реалізованої продукції на фінансові потоки фірми. Річний прогноз реалізації розбивається на квартали й місяці, при цьому чим коротший період прогнозу, тим точніша і конкретніша інформація, що міститься в ньому. Використовуючи прогнозні дані щодо обсягу реалізації продукції, розраховують необхідну кількість матеріальних і трудових ресурсів, визначають складові витрат на виробництво. На підставі одержаних даних розробляють плановий звіт про фінансові результати, за допомогою якого визначається величина одержуваного прибутку у планованому періоді.

План руху грошових коштів складають на рік з розбивкою по кварталах і включають до нього надходження і видатки. У розділі надходжень відображають виручку від реалізації продукції, від реалізації основних засобів і нематеріальних активів, доходи від позареалізаційних операцій та інші доходи, які підприємство має одержати протягом року. У видатковій частині відображаються витрати на виробництво реалізованої продукції, суми податкових платежів, погашення довгострокових позичок, сплата процентів за користування ба-

нківським кредитом. Така форма плану дозволяє перевірити реальність джерел надходження коштів та обґрунтованість видатків, синхронність їхнього виникнення, своєчасно визначити можливу величину потреби у позикових коштах. Зазначена побудова плану руху грошових коштів охоплює весь оборот грошових коштів. У разі виникнення дефіциту коштів це дає можливість проводити аналіз та оцінку надходжень і видатків грошових коштів і приймати оперативні рішення про можливі способи фінансування.

Плановий баланс активів і пасивів на кінець планованого періоду є заключним документом поточного фінансового плану. У ньому відображаються всі зміни в активах і пасивах у результаті запланованих заходів, показується стан майна і фінансів підприємства, а також визначається необхідний приріст окремих видів активів із забезпеченням їхньої внутрішньої збалансованості, а також формування оптимальної структури капіталу, яка гарантувала б достатню фінансову стійкість підприємства у майбутньому.

Якщо на підприємствах застосовується не звичайна система поточного планування, а бюджетування, то тоді розробляється зведений бюджет по підприємству, який складається відповідно з операційного та фінансового бюджетів. Складовими операційного бюджету є наступні:

- бюджет реалізації продукції, який деталізується графіком надходження коштів від покупців;
- бюджет витрат на збут;
- бюджет виробничих запасів, який деталізується графіком оплати рахунків постачальників;
- бюджет загальновиробничих витрат;
- бюджет адміністративних витрат;
- прогнозний звіт про фінансові результати підприємства.
- Фінансовий бюджет підприємства включає:
- прогнозний бюджет капітальних вкладень;
- прогнозний звіт руху грошових коштів;
- прогнозний баланс.

Таким чином, система документів, що розробляється в процесі звичайного фінансового планування та бюджетування значно не відрізняється. Суттєвою відмінністю цих систем є те, що бюджети розробляються відповідними службами (наприклад, бюджет реалізації – відділ маркетингу), і вони є відповідальним за виконання розроблених ними бюджетів, фінансова служба підприємства лише узагальнює всі бюджети і складає прогнозний звіт про фінансові результати та фінансовий бюджет. В процесі ж звичайного планування всі розрахунки здійснюються фінансовою службою.

Оперативне планування доповнює поточне і використовується з метою контролю за надходженням поточної виручки на поточний рахунок і витрачанням наявних фінансових ресурсів. Оперативне фінансове планування включає складання та використання платіжного календаря, касового плану і розрахунку потреби у короткостроковому кредиті.

Зміст оперативного планування при розробці платіжного календаря полягає у визначенні конкретної послідовності та строків здійснення всіх розрахунків, що дозволяє своєчасно перерахувати платежі до державного бюджету і позабюджетних фондів та забезпечити фінансування нормальної господарської діяльності підприємства. Платіжний календар складається на короткі проміжки часу (місяць, 15 днів, декаду, п'ятиденку). Строк визначається, виходячи з основних платежів підприємства. Найбільш доцільним є складання місячних планів з щодакдною розбивкою. Платіжний календар охоплює всі видатки і надходження коштів як у безготівковій, так і в готівковій формах, включаючи відносини з бюджетом та банками. Таким чином, платіжний календар дозволяє спостерігати за станом власних коштів, а також вказує на необхідність використання залученого та позикового капіталу.

Поряд з платіжним календарем необхідно скласти податковий календар, у якому вказувати, коли і які податки відповідно до законодавства має платити підприємство, що дозволяє уникнути прострочень і санкцій. Для деталізації картини можна розробляти платіжні календарі за окремими видами руху грошових коштів. Наприклад, платіжний календар щодо розрахунків з постачальниками, платіжний календар щодо обслуговування боргу тощо.

Крім того, на підприємстві доцільно скласти касовий план, тобто план обороту наявних коштів, в якому відображається їх надходження і витрачання. Упорядкування і виконання касового плану забезпечують суворий контроль за спрямуванням наявних коштів, своєчасне їх одержання й ефективне використання.

Таким чином, використання розглянутих систем і методів фінансового планування дозволяє забезпечити цілеспрямованість фінансової діяльності підприємства та підвищити її ефективність.

Завдання для практичних занять

1. Дослідити фінансове планування як процес визначення потреби підприємства у фінансових ресурсах, його зміст і завдання.
2. Скласти платіжний календар підприємства (вихідні дані – задача 1).
3. Розробити та скласти поточний фінансовий план. Визначити зміст і призначення перевірконої таблиці (шахматки) до фінансового плану та порядок її складання (вихідні дані – задача 2).
4. Розробити та скласти операційний бюджет підприємства (вихідні дані – задача 3).

Задача 1. Скласти платіжний календар ЗАТ “Порцелак” на січень планового року, якщо заробітна плата складе – 4650,2 тис. грн., платежі до бюджету – 1466 тис. грн., передбачається оплата рахунку за товарно-матеріальні цінності – 6244 тис. грн., інші видатки складуть 267 тис. грн., дохід від реалізації продукції – 3995 тис. грн., прибуток від іншої реалізації – 1050 тис. грн., дохід від неопераційних курсових різниць – 30 тис. грн., прострочена дебіторська заборгованість – 15 тис. грн., підприємство планує отримати товарний кредит на суму 210 тис. грн. та аванси – 250 тис. грн., орендні платежі підприємства – 3 тис. грн., інші надходження – 320 тис. грн. Залишок коштів на початок року складає 35 тис. грн. У разі від’ємного значення балансу платіжного календаря запропонувати заходи щодо покриття дефіциту.

Розрахунок надати в таблицях 1 та 2.

Таблиця 1

Платіжний календар на січень

№ пор.		Січень			
		план	факт	відхилення	
				тис. грн.	%
Надходження					
1	Виручка від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг від основної діяльності				
2	Виручка від реалізації основних засобів, нематеріальних активів, непотрібних і зайвих залишків сировини і матеріалів				
3	Штрафи, пені та інші надходження від застосування економічних санкцій				
4	Надходження від реалізації цінних паперів і валюти				
5	Дивіденди, відсотки, прибутки від цінних паперів та депозитів				
6	Кредити отримані				
7	Аванси, отримані від покупців, замовників				
8	Надходження орендної плати				
9	Отримана безповоротна фінансова допомога				
10	Цільові надходження				
11	Кошти, що надходять для формування статутного капіталу				
12	Інші надходження				
13	Інші надходження				
Усього надходжень					

№ пор.		Січень			
		план	факт	відхилення	
				тис. грн.	%
Витрати					
1	Платежі, пов'язані із задоволенням негайних потреб				
2	Заробітна плата і прирівняні до них платежі				
3	Платежі в бюджет, всього, у тому числі: - акцизний збір; - ПДВ; - податок на прибуток; - податок на землю; - податок з власників транспортних засобів; - інші податки і збори				
4	Внески в Пенсійний фонд				
5	Внески на обов'язкове соціальне страхування				
6	Інші відрахування в позабюджетні фонди				
7	Оплата за товарно-матеріальні цінності				
8	Оплата рахунків за послуги підрядчиків, що виконують капітальні роботи				
9	Погашення кредиторської заборгованості				
10	Погашення термінових позичок банку				
11	Погашення довгострокових позичок банку				
12	Сплата відсотків за кредит				
13	Авансові платежі				
14	Орендна плата				
15	Платежі за вексями				
16	Виплата дивідендів				
17	Інші витрати				
<i>Усього витрат</i>					
	Перевищення надходжень над витратами				
	Перевищення витрат над надходженнями				
	Залишок коштів на початок року				
	Залишок коштів на кінець року				

Таблиця 2

*Баланс надходження коштів підприємства
(оперативний фінансовий план) на 200_р.*

Місяць	Надходження		Витрати		Чистий грошовий потік (сальдо)		Залишок на початок місяця		Залишок на кінець місяця		Резерв		Надлишок або дефіцит	
	план	факт	план	факт	план	факт	план	факт	план	факт	план	факт	план	факт
Січень														
Лютий														
Березень														
Усього за квартал, рік.														

Задача 2. Скласти фінансовий план ВАТ “Сумський фарфоровий завод” на плановий рік, якщо прибуток від реалізації продукції складе 12561,7 тис. грн., прибуток від іншої операційної діяльності – 356 тис. грн., дохід від іншої звичайної діяльності – 3982 тис. грн., кошти, отримані від батьків за утримання дітей у дитячому садку – 88,5 тис. грн., плата за користування гуртожитком – 78,4 тис. грн., платежі до бюджету становлять 5044,6 тис. грн., відрахування до резервного фонду – 592,8 тис. грн., відрахування до фонду розвитку персоналу – 2074,7 тис. грн., відрахування до фонду соціального розвитку – 1401 тис. грн., відрахування до фонду заохочення персоналу – 1537 тис. грн., інші витрати та відрахування 1844,9 тис. грн., підприємство виплатило своїм акціонерам дивіденди – 50 тис. грн. та погасило відсотки за кредит – 123 тис. грн.

Розрахунок надати в таблиці.

Фінансовий план підприємства

№ пор.	Найменування показника	Сума, тис. грн.
I. Доходи і надходження коштів		
1	Прибуток від реалізації	
2	Інші операційні доходи	
3	Доходи від інвестиційної діяльності	
4	Доходи від фінансової діяльності	
5	Інші доходи	
6	Доходи від надзвичайної діяльності	
7	Нарахована амортизація	

№ пор.	Найменування показника	Сума, тис. грн.
8	Довгострокові кредити	
9	Довгострокові позики	
10	Позики на повернення оборотних засобів	
11	Орендна плата понад вартості майна по лізингу	
12	Цільове фінансування і надходження з бюджету	
13	Цільове фінансування і надходження з позабюджетних фондів	
14	Безповоротна фінансова допомога	
15	Інші доходи і надходження	
16	Разом доходів	
II. Видатки і відрахування коштів		
1	Платежі до державного бюджету	
2	Відрахування до резервних фондів	
3	Відрахування до фондів накопичення	
4	Відрахування до фондів споживання	
5	Відрахування до фондів соціальної сфери	
6	Відрахування на благодійні цілі	
7	Виплачені дивіденди	
8	Довгострокові інвестиції	
9	Довгострокові фінансові вкладення	
10	Погашення позик на поповнення оборотних засобів	
11	Погашення довгострокових позик і сплата по них %	
12	Поповнення оборотних засобів	
13	Уцінка товарів	
14	Резерви наступних платежів	
15	Резерви по сумнівних боргах	
16	Резерви під знецінення вкладень в цінні папери	
17	Інші видатки і відрахування	
	Разом видатків	

Задача 3. Виходячи з вихідних даних, скласти операційний бюджет ВАТ “Сумський м’ясокомбінат” на наступний рік у розрізі окремих бюджетів, розрахунки надати у формі таблиць (див. методичні вказівки до теми 13).

Завдання для самостійної роботи студентів
Теми 11-13. Фінансове планування на підприємствах
в сучасних умовах

1. Охарактеризувати основні зміни, що відбулися в галузі фінансового планування вітчизняних підприємств в умовах ринкової економіки.
2. Визначити, в чому полягає специфіка фінансового планування на підприємствах різних організаційно-правових форм та галузей економіки.
3. Дослідити правове регулювання питань фінансового планування на вітчизняних підприємствах.
4. Розкрити зміст фінансової стратегії на підприємстві.
5. Пояснити значення оперативного та поточного фінансового планування на підприємстві.
6. Розкрити сутність бюджетування, уточнити його види та сфери їх застосування.
7. Охарактеризувати існуючі корпоративні фінансові системи, що можуть бути використані в процесі фінансового планування на вітчизняних підприємствах.
8. Визначити призначення контролю в процесі фінансового планування на підприємстві.
9. З'ясувати, в чому полягає сутність стратегічного фінансового планування та основні складові елементи стратегічного фінансового бюджету.
10. З'ясувати, в чому полягає різниця між гнучким та статичним бюджетом.

Література: 33, 35, 41, 44, 45, 47, 48, 53, 56, 63, 65, 67, 70, 71, 72, 78.

Таблиця 2

*Графік очікуваних надходжень грошових коштів від продажів ковбасних виробів
по ВАТ “Сумський м’ясокомбінат” на плановий рік, тис. грн.*

Показник	2003 рік (факт)	Місяці												2004 рік	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12		
Залишок дебіторської заборгованості на кінець періоду **	450,50														
Сума заборгованості до погашення у поточному періоді		90,1	90,1	90,1	90,1	90,1									
Надходження від продажу кожного місяця [*] :															
1															
2															
3															
4															
5															
6															
7															
8															
9															
10															
11															
12															
Всього надходжень															

* Виходимо із припущення, що 85 % продажу покупці сплачують у місяці реалізації, 15 % – у наступному.

** Залишок дебіторської заборгованості на кінець періоду = Залишок дебіторської заборгованості на кінець періоду + Обсяг реалізації в поточному місяці – Надходження коштів у поточному місяці.

Таблиця 4

Бюджет виробництва ковбасних виробів по ВАТ "Сумський м'ясокомбінат" на плановий рік

Показник	2003 рік (факт)	Місяці												2004 рік
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
Заплановані продажі, кг	2743966													
<i>плюс*</i> Бажаний запас готової продукції на початок періоду, кг														
<i>мінус**</i> Запланований запас готової продукції на кінець періоду, кг														
<i>всього</i> Кількість продукції, що підлягає виробництву, кг														

* Бажаний запас готової продукції на кінець періоду складає 5 % від кількості продажу наступного місяця.

** Бажаний запас готової продукції на початок періоду дорівнює кінцевому запасу попереднього періоду.

Таблиця 6

Бюджет прямих витрат на матеріали по ВАТ "Сумський м'ясокомбінат" на плановий рік

Показник	Минулий рік (факт)	Місяці												Плановий рік
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
Кількість продукції, що підлягає виробництву, кг														
Прямі витрати на матеріали на 1 кг, грн.		8,80	8,71	8,71	8,80	8,89	8,80	8,80	8,80	8,89	8,98	9,07	9,16	8,88
<i>всього</i> Прямі витрати на матеріали, тис. грн.														
<i>плюс*</i> Бажаний запас матеріалів на початок періоду, тис. грн.														
<i>мінус**</i> Запас матеріалів на кінець періоду, тис. грн.														
<i>всього</i> Сума витрат на придбання матеріалів, тис. грн.														

*Бажаний запас матеріалів на кінець періоду складає 15 % від прямих витрат на матеріали наступного місяця.

**Бажаний запас матеріалів на початок періоду дорівнює кінцевому запасу попереднього періоду.

Таблиця 7

Графік сплати придбаних матеріалів по ВАТ “Сумський м’ясокомбінат” на плановий рік, тис. грн.

Показник	Минулий рік (факт)	Місяці												Плановий рік
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
Залишок кредиторської заборгованості за матеріалами на кінець періоду**	1060,00													
Сума заборгованості до погашення у поточному періоді		212,00	212,00	212,00	212,00	212,00								
Сплата за придбаними матеріалами кожного місяця*:														
1														
2														
3														
4														
5														
6														
7														
8														
9														
10														
11														
12														
Всього сплачено														

* Виходимо із припущення, що 70 % придбаних матеріалів підприємство сплачує у місяці придбання, 30 % – у наступному місяці.

** Кредиторська заборгованість на кінець періоду = Сума заборгованості на початок року + Сума придбання – Сума оплачених матеріалів поточного місяця.

Таблиця 10

Бюджет прибутків та збитків по ВАТ “Сумський м’ясокомбінат” на плановий рік, тис. грн.

Показник	Минулий рік (факт)	Місяці												Плановий рік
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
1. Чистий (дохід) від реалізації продукції, робіт, послуг	41461,33													
2. Собівартість реалізованої продукції, робіт, послуг	25425,89													
3. Валовий прибуток (р.1 – р.2)	16035,44													
4. Витрати на збут	738,95													
5. Адміністративні витрати	13648,95													
6. Прибуток від операційної діяльності (р.3 – р.4 – р.5)	1648,22													

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Законодавчі і нормативні документи

1. Господарський кодекс від 16 січня 2003 р. № 436-IV // www.rada.gov.ua.
2. Про цінні папери та фондову біржу: Закон України від 18 червня 1991 р. № 1201-ХІІ // www.rada.gov.ua.
3. Про господарські товариства: Закон України від 19 вересня 1991 р. № 1576-ХІІ // www.rada.gov.ua.
4. Про приватизацію державного майна: Закон України від 4 березня 1992 р. № 2163-ХІІ (із змінами та доповненнями) // www.rada.gov.ua.
5. Про власність: Закон України від 7 лютого 1991 р. № 697-ХІІ (із змінами та доповненнями) // www.rada.gov.ua.
6. Про оренду державного та комунального майна: Закон України від 10 квітня 1992 р. № 2269 (із змінами та доповненнями) // www.rada.gov.ua.
7. Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію): Закон України від 6 березня 1992 р. № 2171-ХІІ // www.rada.gov.ua.
8. Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні: Закон України від 26 січня 1993 р. № 2939-ХІІ (із змінами та доповненнями) // www.rada.gov.ua.
9. Про режим іноземного інвестування: Закон України від 16 березня 1996 р. № 93/96-ВР (із змінами та доповненнями) // www.rada.gov.ua.
10. Про платіжні системи та переказ грошей в Україні: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2346-ІІІ // www.rada.gov.ua.
11. Про затвердження Положення про створення (реєстрацію) реорганізацію та ліквідацію промислово-фінансових груп: Постанова Кабінету Міністрів України 20.07.96 № 781 // Урядовий кур'єр. – 1996. – № 142-143. – С. 9.
12. Про плату за землю: Закон України від 3 липня 1992 р. № 2535-ХІІ (із змінами та доповненнями) // www.rada.gov.ua.
13. Положення про фінансування та державне кредитування капітального будівництва, що здійснюється на території України. Затверджено Наказом Міністерства економіки, Міністерства фінансів, Державного комітету у справах містобудування та архітектури від 23 вересня 1996 р. № 127/201/173 (із змінами та доповненнями) // www.rada.gov.ua.
14. Про внесення змін до Закону України “Про приватизацію майна державних підприємств”: Закон України. Вводиться в дію Постановою Верховної Ради від 19.02.97 № 90197-ВР // Відомості Верховної Ради. – 1997. – № 24.

15. Про затвердження порядку цільового кредитування приватизованих підприємств. Затверджено постановою Правління НБУ від 1 вересня 1997 р. № 285 та Наказом Фонду державного майна України від 21 серпня 1997 р. № 908. – К.: НБУ, 1997.
16. Про Державну програму приватизації. Затверджено Законом України від 18 травня 2000 р. № 1723-III // www.rada.gov.ua.
17. Про податок на додану вартість: Закон України від 3 квітня 1997 р. № 168/97-ВР (із змінами та доповненнями) // www.rada.gov.ua.
18. Про затвердження Положення про порядок нарахування, терміну сплати і подання розрахунку акцизного збору та змін до наказів Державної податкової адміністрації України. Наказ ДПА України від 19.03.2001 № 111 (зміни від 07.06.2004 № 316) // www.rada.gov.ua.
19. Про акцизний збір: Закон України від 18 грудня 1991 р. № 1996-XII (зі змінами та доповненнями) // www.rada.gov.ua.
20. Про оподаткування прибутку підприємств: Закон України від 28 грудня 1994 р. № 334/94-ВР (із змінами та доповненнями) // www.rada.gov.ua.
21. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 14 травня 1992 р. № 2343-XII (із змінами та доповненнями) // www.rada.gov.ua.
22. Про порядок погашення зобов'язань платників перед бюджетами та державними цільовими фондами: Закон України від 21 грудня 2000 р. № 2181-III // www.rada.gov.ua
23. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням: Закон України від 18 січня 2001 р. № 2240-III // www.rada.gov.ua.
24. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття: Закон України від 2 лютого 2000 р. № 1533-III (із змінами та доповненнями) // www.rada.gov.ua.
25. Про розмір внесків на деякі види загальнообов'язкового державного соціального страхування: Закон України від 11 січня 2001 р. № 2213-III // www.rada.gov.ua.
26. Про затвердження Положення про порядок санації державних підприємств: Постанова Кабінету Міністрів України від 8 лютого 1994 р. № 67 // www.rada.gov.ua
27. Положення про порядок визначення та формування обов'язкових резервів для банків України. Постанова Правління НБУ від 21 квітня 2004 р. № 172 // www.rada.gov.ua.
28. Методичні рекомендації по формуванню собівартості продукції (робіт, послуг) в промисловості. Затверджені наказом Державного

- комітету промислової політики України від 2 лютого 2001 року № 47 // www.rada.gov.ua.
29. Агентство з питань запобігання банкрутству підприємств: Методика проведення поглибленого аналізу фінансово-господарського стану неплатоспроможних підприємств та організацій // Галицькі контракти. – 1997. – № 40 // www.rada.gov.ua.
  30. Положення про реєстр неплатоспроможних підприємств та організацій. Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 25.11.1996 № 1403. – К.: Парламентське видавництво, 1996.
  31. Про порядок подання фінансової звітності: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2000 р. № 419 // www.rada.gov.ua.
  32. Інструкція про порядок обчислення і сплати страхувальниками та застрахованими особами внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування до Пенсійного фонду України: Постанова Правління Пенсійного фонду України від 19 грудня 2003 р. № 21-1 (зміни від 05.04.2004 № 5-1). // www.rada.gov.ua.
  33. Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку. Наказ Міністерства фінансів України від 31 грудня 1999 р. № 318 // www.rada.gov.ua.
  34. Питання складання фінансової звітності. Наказ Міністерства фінансів України від 24 лютого 2000 р. № 37 // www.rada.gov.ua.
  35. Про спрощену систему оподаткування обліку і звітності суб'єктів малого підприємництва: Указ Президента України від 3 липня 1998 р. // www.rada.gov.ua.
  36. Інструкція про порядок перерахування, обліку та витрачання страхових коштів Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України. Затверджено постановою Правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України від 20.04.2001 № 12 (із змінами та доповненнями) // www.rada.gov.ua.
  37. Інструкція про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземній валюті, затверджена постановою Правління Національного банку України від 12 листопада 2003 р. № 492 із змінами від 23.06.2004 за № 295 // www.rada.gov.ua.
  38. Інструкція про організацію роботи з готівкового обігу банківськими установами України. Затверджена постановою Правління Національного банку України від 19 лютого 2001 р. № 69 // www.rada.gov.ua.
  39. Положення про організацію готівкового обігу України і ведення емісійно-касових операцій у банківській системі в особливий пері-

од. Постанова Правління НБУ від 12 лютого 2004 р. № 64 // www.rada.gov.ua.

40. Постанова про ведення касових операцій у національній валюті в Україні. Затверджена постановою Правління Національного банку України від 19 лютого 2001 р. № 72 із змінами від 25 липня 2003 р. № 313 // www.rada.gov.ua.
41. Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті. Затверджена Постановою Правління Національного банку України від 21 січня 2004 р. № 22 // www.rada.gov.ua.

Навчально-методична література

42. Антикризисное управление от банкротства к финансовому оздоровлению / Под ред. Г.П. Иванова. – М.: Закон и право, ЮНИТИ, 1995.
43. Балабанов И.Т. Анализ и планирование финансов хозяйствующего субъекта: Учебное пособие. – М.: Финансы и статистика, 1994. – 80 с.
44. Белолипецкий В.Г. Финансы фирмы: Курс лекций / Под ред. И.П. Мерзлякова. – М.: ИНФРА-М, 1998. – 298 с.
45. Данілов О.Д., Жеребних А.М. Оподаткування прибутку та відрахування до цільових фондів: Навчальний посібник. – К.: Ірпінь, 2002. – 459 с.
46. Ковалев А.И., Привалов В.П. Анализ финансового состояния предприятия. – Кн. (4)13. – Изд. 2-е перераб и доп. – М.: Центр экономики и маркетинга, 1997. – 192 с.
47. Комаринський Я., Яремчук І. Фінансово-інвестиційний аналіз: Навчальний посібник / Північно-Іллінойський університет США; Тернопільська академія народного господарства. – К.: Укр. енциклопедія ім. М.П. Бажана, 1996. – 300 с.
48. Коробов М.Я. Фінанси промислового підприємства. – К., 1995.
49. Коробов М.Я. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємств: Навчальний посібник. – К.: Знання; КОО, 2000. – 378 с.
50. Крейнина М.Н. Финансовое состояние предприятия: Методы оценки. – М.: ИКИ ДИС, 1997. – 224 с.
51. Крутик А.Б. Основы финансовой деятельности предприятия: Учебное пособие. – СПб.: СПбГУП, 1996. – 396 с.
52. Моляков Д.С. Финансы предприятий отраслей народного хозяйства. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 176 с.
53. Налоги: Учебное пособие / В.В. Буряковский, В.Я. Кармазин, С.В. Каланбий, О.А. Водолазская / Под ред. В.В. Буряковского. – Днепропетровск: Пороги, 1998. – 611 с.
54. Налоги: Учебное пособие / Под ред. Д.Г. Черника. – 3-е изд. – М.: Финансы и статистика, 1998. – 688 с.

55. Негашев Е.В. Анализ финансов предприятия в условиях рынка: Учебное пособие. – М.: Высшая школа, 1997. – 190 с.
56. Павлова Л.Н. Финансы предприятий: Учебник. – М.: Финансы. ЮНИТИ, 1989. – 639 с.
57. Радионова В.М., Федотова М.А. Финансовая устойчивость предприятия в условиях инфляции. – М.: Перспектива, 1995. – 103 с.
58. Рукина С.Н. Финансы коммерческих предприятий и организаций: Учебное пособие. – М.: Экспертное бюро, 1997. – 176 с.
59. Русак Н.А., Русак В.А. Финансовый анализ субъекта хозяйствования: Справочное пособие. – Минск: Вышэйшая школа, 1997. – 309 с.
60. Слав'юк Р.А. Фінанси підприємств: Навчальний посібник. – 3-тє вид., доп. і перероб. – К.: ЦУЛ, 2002. – 460 с.
61. Справочник финансиста предприятия / А.А. Фолодин, А.М. Ковалева, О.М. Михалина и др. – М.: ИНФРА, 1996. – 368 с.
62. Філімоненков О.С. Фінанси підприємств: Навчальний посібник. – К.: Ніка-Центр; Ельга, 2002. – 360 с.
63. Финансы предприятий: Учебное пособие / Е.И. Бородина, Ю.И. Голикова, Н.В. Колчина, З.М. Смирнова / Под ред. Е.И. Бородиной. – М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1995. – 208 с.
64. Финансы предприятий: Учебник / Под ред. Н.В. Колчиной. – М.: Финансы ЮНИТИ, 1998. – 413 с.
65. Фінансова звітність за національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку: Практичний посібник. – К.: Лібра, 1999. – 336 с.
66. Фінанси підприємств: Підручник / Керівник авт. кол. і наук. ред. проф. А.М. Поддєрьогін. – 3-тє вид., перероб та доп. – К.: КНЕУ, 2000. – 460 с.
67. Фінанси підприємств: Навчальний посібник / Під ред. Кірейцева. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: ЦУЛ, 2002. – 268 с.
68. Хеддервик К. Финансово-экономический анализ деятельности предприятия / Под ред. Ю.Н. Воропаева. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 192 с.
69. Цал-Цалко Ю.С. Витрати підприємства: Навчальний посібник. – К.: ЦУЛ, 2002. – 656 с.
70. Шеремет А.Д., Сайфулин Р.С. Финансы предприятий: Учебное пособие. – М.: ИНФРА, 1997. – 343 с.
71. Шуляк П.Н. Финансы предприятия: Учебник. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Дашков и К, 2002. – 752 с.

Навчально-методичне видання

ФІНАНСИ ПІДПРИЄМСТВ

Посібник

Укладачі:

Тетяна Миколаївна Мельник
Юлія Сергіївна Конопліна
Ольга Валеріївна Дейнека

Редактори

Н.І. Одарченко

І.О. Кругляк

Комп'ютерна верстка

О.В. Сокрута

Підписано до друку 18.09.2006. Формат 60x90/16. Гарнітура Times.
Обл.-вид. арк. 5,3. Умов. друк. арк. 7,6. Тираж 21 пр. Зам. № 671.

Інформаційно-видавничий відділ
Української академії банківської справи Національного банку України
Адреса: 40030, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57.

Надруковано на обладнанні Української академії банківської справи
Національного банку України

